

Kıbrıs'ta yerinden olmak

Sivil ve Askeri
Çatışmanın sonuçları

Rapor 1

Hayat Hikâyeleri:
Kıbrıs Rum Toplumu

Olga Demetriou

Yazar hakkında

Olga Demetriou, Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü, Oslo (PROI) Kıbrıs Merkezi'nde Kıdemli Araştırma Uzmanıdır. Kıbrıs ve Yunanistan'la ilgili uzun süreli etnografik araştırmaları olan bir Sosyal Antropolog (PhD/doktor, 2002, Londra Üniversitesi) olan Demetriou, Cambridge ve Oxford üniversitelerinde akademik görevleri yanında Uluslararası Af Örgütü'nde uygulamalı araştırma deneyimine sahiptir. Sosyal bilimsel dergiler ve yayınlanmış ciltlerde yayınlanan çalışmaları azınlık tanımlama yöntemleri, insan hakları politikası, Yunan-Türk ilişkileri, göç ve ihraç, savaş ve barışta toplumsal cinsiyet ve çatışma alanlarında miras üzerine yoğunlaşmıştır. Son altı yılda Kıbrıs'taki göçmenlerle ilgili konular üzerinde çalıştı.

KIBRIS'TA YERİNDEN OLMAK
SİVİL VE ASKERİ
ÇATIŞMANIN SONUÇLARI

Rapor 1

**HAYAT HİKAYELERİ:
KIBRIS RUM TOPLUMU**

Olga Demetriou

Peace Research Institute Oslo (PRIO)

Hausmanns gate 7
PO Box 9229 Oslo
NO-0134 OSLO, Norway
Tel. +47 22 54 77 00
Fax +47 22 54 77 01
Email: info@prio.no
Web: www.prio.no

PRIO, araştırmacılarını ve araştırma görevlilerini, çalışmalarını dikkatlice incelenmiş bülten ve kitap dizisi yanında PRIO'nun kendi Raporu, Belgesi ve Kısa Siyaset Analizi serileri olarak yayınlama konusunda teşvik eder. Bu serilerin yayına hazırlanmasında temel bir kalite kontrol uygulayız. Ancak PRIO, siyasi konularda herhangi bir görüş belirtmez. Araştırmacılarımızı kamuya açık tartışmalarda etkin olarak yer almaya teşvik ederek onlara tam bir fikir özgürlüğü sunuyoruz. Dolayısıyla yayınlarımızda ifade edilen hipotez, teori bulgu ve görüşlerin sorumluluk ve onuru, yazarların kendilerine aittir.

Bu yayında derlenen yazıların tüm sorumluluğu, terminoloji dāhil olmak üzere, yazar(lar) ve/veya "AB tarafından finanse elden "Güven Yaratmak ve Uzlaşma için Diyalog: Kıbrıslılar Mülkiyet Konusuna Yeni Bir Yaklaşım Arıyor" projesinin lehtarlarından biri olarak, Peace Research Institute Oslo - Barış Araştırmaları Enstitüsü Oslo'ya (PRIO) aittir. Bu yayının içeriği hiçbir şekilde Avrupa Komisyonu'na atfedilemez. AB, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini" değil, sadece ye devleti olan Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanımaktadır.

© Peace Research Institute Oslo- Barış Araştırmaları Enstitüsü Oslo (PRIO), 2012

Tüm hakları mahfuzdur. Bu yayının telif hakkı sahibinin/sahiplerinin yazılı izni olmadan, hiçbir bölümü kopyalanamaz, erişim sistemlerinde saklanamaz, ya da elektronik, mekanik, fotokopi, kayıt ya da başka bir şekilde yararlanılamaz. Bu raporun orijinali İngilizce yazılmıştır.

ISBN 978-82-7288-416-0

Kapak resmi: Costas Economou

Üretim ve Kapak Tasarımı: Action Global Communications

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	V
BİRİNCİ BÖLÜM: ARKAPLAN.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM: ARKAPLAN.....	4
GİRİŞ	4
TARİHSEL UNSURLAR	7
HUKUKİ UNSURLAR	9
EkONOMİK UNSURLAR	10
TOPLUMSAL ÖRGÜTLENME UNSURLARI	11
GEÇİÇİ UNSURLAR
İKİNCİ BÖLÜM: YAŞAM ÖYKÜLERİ.....	15
MARO (K), 76, TATLISU – BAF	15
ROULA (K), 61, LEFKOŞA – LEFKOŞA	17
İRO (K), 47, GÜZELYURT – LİMASOL	19
ALEXIA (K), 55, MARAŞ – LİMASOL	21
ARPIK (K), 60, LEFKOŞA – LEFKOŞA.....	23
SONIA (K), 77, LEFKOŞA – LEFKOŞA	25
MICHEL (E), 41, KORMACIT – LEFKOŞA.....	26
DIMITRIS (E), 35, LEFKOŞA – LEFKOŞA.....	28
JEANETTE (K), 78, MARAŞ – LARNAKA	30
NADIA (K), 56, LEFKOŞA – LEFKOŞA.....	32
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: HUKUK DAVALARININ ÖYKÜLERİ.....	37
MELETIS APOSTOLIDES, 2004.....	36
MIKE TYMVIOS, 2005.....	36
THOMAS KAoulAS, 2007.....	43
ELENI MELEAGROU, 2009	46
SONUÇ.....	53
KAYNAKÇA.....	57

TEŞEKKÜR

Bu raporun hazırlanmasında çeşitli kişilerin danışmanlığından yararlanılmıştır. Öncelikle kendisiyle görüşülen ve burada kimliği belirtilmeksizin ve kişisel bilgileri değiştirilerek sunulan kişilere, ayrıca bu raporda yer almayan ama evlerinde, işyerlerinde ve adanın kuzeyindeki mülklerini ziyaret ederlerken anılarını ve yaşam deneyimlerini paylaşan diğer kişilere çok teşekkür ederim. Üçüncü bölümde sunulan hikâyeleriyle düşüncelerini paylaşmakla kalmayıp, bu dava özetlerinin kamuoyuyla paylaşılmasına rıza gösteren davacılara da özellikle teşekkür ederim. Raporun daha önceki taslaklarına ilişkin geribildirim sağlayan Peter Loizos, Gregory Ioannou, Maria Hadjipavlou, Nicos Trimikliniotis ve Murat Erdal'a da ayrıca teşekkürler. Bu raporun daha geniş bir hali, yazardan temin edilebilir.

Lefkoşa, Ekim 2011

YERLER

*Tatlısu köyünden
Beşparmak Sıradağları'nın
manzarası, 2011*

Girne Limanı, 2003

*Beşparmak Sıradağları
(Kantara Kalesi'nden
manzara, 2003)*

BİRİNCİ BÖLÜM: ARKAPLAN

Giriş

Bu raporda sunulan yerinden edilmişlik hikâyeleri, pek çok açıdan birbirinden farklıdır. Bu farklılıkların bir kısmını oldukça objektif ölçütler belirlerken, bir kısmı da daha sübjektif ölçütlerle belirlenmektedir.

Örneğin coğrafya, geçen yıllar zarfında belli mülteci kimliklerini şekillendiren unsurlardan biri olarak görülebilir; mülklerinin tamamen iade edilmesi olasılığı en az olduğundan genelde Kıbrıs Rum söylemlerinde atalarının topraklarını kaybetmenin acısının simgesi haline gelmiş ünlü “Kyreniotes” (*Keryniótes*, yani Girmeliler) terimi bu bağlamda doğmuştur.¹ Yel pazenin öbür ucunda ise tellerle çevrili Mağusa bölgesinden yerinden edilmiş ve bu bölge güven artırıcı önlemler (GAÖ’ler) çerçevesinde toprak ayarlaması bağlamında müzakere edildiğinden, Kıbrıs meselesine ilişkin kapsamlı bir anlaşmaya varılmadan önce bile mülklerinin tamamının iade edileceği düşünülen insanlar (*Varoshótes*, yani Maraş bölgesinden kişiler) vardır. Kır ve kent alanlarında terk edildikten sonra yeniden iskân edilmiş ev ve mülklerin konumu da mültecilik ve kayba dair bakış açılarını şekillendirebilecek diğer unsurlardan biridir. Bu durum, geliştirilen anlatı ve eylemlerde meslek ve sınıfın etkilerini zayıflatabilir veya güçlendirebilir, ama söz konusu ilişki her iki durumda da basit bir ilişki değildir. Kaybedilen/terk edilen mülklerin tipi ve ebadı, genelde kişilerin daha sonraları (ve sübjektif olarak) yaşadıkları kaybın büyüklüğünü nasıl değerlendirdiklerine bağlı olup, mülâkatlarda mülk iadesine bağlı beklentilerin önemli bir bileşeni olarak dile getirilmektedir.

Yerinden edilmişliğin kronolojisi, yerinden edilmişliğe ve sonrasında yeniden iskan edilmeye ilişkin deneyimleri etkileyen belki en belirgin unsurlardan biridir. Vakaların çoğunda bu zaman unsuru etnik kökenle yakından ilintilidir; toplumun genel yapısı bağlamında Kıbrıslı Türkler 1963 yılından itibaren, Kıbrıslı Rumların büyük çoğunluğu ise 1974 yılında yerlerinden olmuşlardır. Ancak, Kıbrıs Rum toplumunun tüm fertleri 1974 yılında yerinden olmamış, bu durum mülteci kimliğinin çerçevesinde önemli sonuçlara yol açmıştır. Bu nedenle, 1974 yılında yerlerinden olmuş Kıbrıslı Rumları devlet resmen “mülteci” (*prósfiyes*) olarak tanıırken, bu tarihten önce yerinden olmuş kişiler “Türklerden darbe yiyen” anlamına gelen “*Tourkóplikti*”

¹ Örneğin Girne, üniter devletin “gerçek” sınırlarının belirlenmesinde, halk arasında adanın Türk ordusu tarafından işgaline karşı üretilen sloganlarda tercih edilen tek kenttir: Ara Bölgenin bazı kısımlarındaki sloganlarda “Sınırlarımız burada değil, sınırlarımız Girne’de” yazar—adanın kuzey sahilindeki başka yerler kullanılmaz.

olarak tanımlanmaktadırlar. Bu da devletin, yerinden edilmişlik travmasını farklı biçimlerde ele aldığı anlamına gelmektedir. Dahası, kişilerin 1974 yılındaki savaşın farklı aşamaları sırasında yerinden olmalarındaki daha küçük ölçekli farklar da yerinden edilmişlik ve kayıp deneyimlerini biçimlendirmekte rol oynamıştır. Bu zaman unsuru, Kıbrıs Rum toplumu dâhilindeki azınlık gruplarının fertleri arasında da etnik köken çerçevesinde bir izdüşüme sahiptir. Yerinden edilmiş olan Ermenilerin büyük çoğunluğu aslen Lefkoşalı olup 1964 yılında yerlerinden olmuşlardır; bu durumda onlar *Tourkóplikti*, yerinden olmuş Kıbrıslı Rumların çoğu ise *prósfiyes* olarak tanımlanmaktadır. Yerinden edilmiş Maronitlerin çoğu 1974 yılında yerlerinden olmuşsa da, önemli bir kısmı adanın kuzey kesiminde, Türk ordusunun denetiminin çok kuvvetli olduğu bölgelerdeki çevrili alanlarda kalmış ve bunların bir kısmı, 1974 yılından sonra adanın Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetinin denetimindeki güney kısmına gönderilmişlerdir (aynı Karpaz bölgesindeki Kıbrıslı Rumlar gibi). Ancak Maronitler bir yandan da 1974 yılından beri mülklerine erişim konusunda daha az zorluk yaşamış ve 2003 yılında barikatların açılmasıyla çoğu mülklerine kavuşmuşlardır.

Pek çok açıdan, yerinden edilerek adanın güney kesimine gidenler için uygulamaya geçirilen yeniden iskan ve rehabilitasyon yapıları, sözü geçen geçici önlemler, bir yandan da konum ve mülk kullanımı gibi unsurlar temelinde geliştirilmiştir. Bu yüzden, örneğin devletin yerinden edilmiş kişiler arasında en fazla destek sağladığı *prósfiyes* kategorisi, büyük oranda yerinden edilmişliğin tarihine ve o tarihte kaybedilen/terk edilen mülkün nasıl kullanıldığına bağlıdır. Mülkün büyüklüğü, konumu ve kalitesi de konut kredisi gibi ek olanaklar sağlanmasının yanı sıra, uluslararası mahkemelerde ve adanın kuzey kesiminde kurulmuş olup yerinden edilmiş bazıları tarafından kullanılan Taşınmaz Mal Komisyonu'nda (TMK) tazminat seçeneklerine ilişkin kararlarının alınmasında da dikkate alınmıştır.

Bu unsurlar farklı yönlerden mültecilerin ihtiyaçlarına dair resmi yaklaşımlar çerçevesinde bir referans noktası oluşturmuş ve karşılıklı görüşmelerin de ortaya koyduğu gibi, bu tür yaklaşımların doğasına dair eleştirilere yol açmış olsa da, diğer unsurlar aynı oranda bir referans noktası oluşturmamış, hatta çoğu durumda konuya ilişkin olarak değerlendirilmemiştir bile. Bu unsurların bazılarının ölçümü, diğer bazılarına göre daha zordur; ancak mülâkatlarla elde edilen veriler, bunların yine de mülteci kimliğinin oluşturulmasında ve bu kimliği şekillendiren yerinden edilme deneyimlerinde önemli olduğunu göstermektedir.

Cinsiyet, önemli unsurlardan biri olarak belirlemektedir. Mültecilik deneyimlerindeki farkları devlet, ataerkil bakış açısı çerçevesinde kadınların erkeklere bağımlı olduğu görüşüyle, rehabilitasyon olanaklarına erişimin farklı oranlarda gerçekleştiğinin tanınması olarak yorumlamıştır.² Bu bağlamda, kadınların birer *prósfiyes* olarak resmi kimliklerini çocuklarına devretmelerine olanak verilmemiştir. Bir yandan, 1974 yılından kısa süre sonra, savaş sırasında ve çoğu yerinden edilme sürecinde gerçekleşen ihlâllere ve cinsiyete dayalı istismara maruz kalan kadınların,

² Bu konuya ilişkin daha kapsamlı analizler için bkz. Vassiliadou (1997; 2002), Hadjipavlou (2010) ve Agathangelou (2000).

özellikle tehlikeye açık mağdurlar olarak sınıflandırılmaları temelinde, sağaltımlarına yönelik yapılar kurulmuştur (ancak bu yapıların ne denli başarılı olduğu belirsizdir). Ancak öte yandan, cinsiyetin yerinden edilmişlik ve yeniden iskân edilme deneyimlerini nasıl etkilediğine dair başka unsurlar, büyük oranda görünmez kalmıştır. Yapılan mülâkatlar, bunun deneyimlerin şekillenmesinde önemli bir unsur olduğunu göstermektedir. Başlıca iki örnek, büyük oranda maddi gereksinime bağlı olarak kadınların kitleler halinde işgücüne katılması ve yerinden edilme sürecinde pek çok erkek savaşımaya gitmiş olduğundan, erkeklerin ailelerinden ayrı düşmüş olmasıdır.

Bütün mülâkatlarda, görüşülen kişinin yerinden edilme zamanındaki yaşı, deneyimin anlatılmasında bir çerçeve kabul edilmiştir. Kişinin yaşamının hangi evresinde olduğu (ör. aile yapısı) ile birlikte bu iki nokta hem aktarılan anılarda, hem de mülk ve gelir kaynakları bağlamında yaşanan kayıpların değerlendirmesinde tanısıl olarak ele alınmıştır. Bundan dolayı, yaş da gelecek beklentileriyle nedensel bir ilişki içinde sunulmuştur. Resmi terimlerle ifade edildiğinde, bu unsurun önemi bir yandan da devlet yardımlarının tahsisinde orijinal *prósfiyes* veya yerinden edilmişliğe ilişkin başka kategorilerle (ör. baba tarafından mültecilik veya miras kalmış tapular) olan ilişkilerin belirlenmesini gerektiren projelerde, mültecilerin birinci, ikinci ve üçüncü nesil mülteci olarak sınıflandırılmasına da yansımıştır.

Sınıf da terk edilmiş mülkün tipi ve kalitesi kadar, mesleki sağaltım ve tazminat beklentileri gibi deneyimin başka bileşenlerini de etkilemektedir. Yerinden edilmişliğin travmasını hafifletmek için oluşturulmuş destek mekanizmalarına erişim ve bu mekanizmaları kullanabilme yetisi de kişinin sınıf yapısı dâhilindeki konumundan etkilenebilir. Sınıf kavramı bir yandan da “mültecilerin” yoksul ve muhtaç olarak sunulduğu genel söylemle de kesişmektedir. Bu durum zaman zaman kamuoyunda mültecilere yönelik ayrımcı tutumlara yol açmış, bir yandan da “mülteci” kavramının “zengin” kavramına zıt kabul edildiği bir genel ahlâk söylemini beslemiş ve yerinden edilmiş olup haklarının ve elde edebilecekleri olası faydaların peşine düşen insanların açgözlü olduğu görüşünü doğurmuştur. Aynı zamanda, büyük toprak sahipleriyle işletme sahiplerinin yaşadığı kayıplar da zararların karşılanmasına ilişkin belli tutumları etkilemiş, bunlar kamuoyuna da yansımıştır (ör. TMK’nin kabul edilebilirliği konusu).

Yerinden edilmişlik deneyimi, resmi yapıların daha az oranda sorumluluk üstlendiği unsurlardan biridir. Bu duruma tek istisna, örneğin çatışmalarda yaralanan askerler, düşmanın tecavüzüne uğrayan kadınlar veya ya çatışmalar sırasında, ya da evlerinden kaçarken kaybolan insanlar gibi farklı kategorilerdeki savaş mağdurlarının durumlarının iyileştirilmesine yönelik politikalar (ve her kategoride yerinden edilmiş veya edilmiş olabileceklerin sayısı yüksektir). Ancak neredeyse bütün mülâkatlar, kişilerin sonraki yaşamlarını nasıl anlamlandırdıklarını büyük oranda ev ve mülklerini geride bırakmaları deneyimleriyle tanımladığını açıkça ortaya koymaktadır.

Bu deneyimlerin biçimlenmesinde önemli bir diğer unsur da, kişilerin Kıbrıs meselesine ilişkin politikaların bireysel olarak ne denli içinde olduklarıdır. Kişi, sağ veya sol siyasi görüşlere taraf olmaktan, bu tarafların reddine, toplumsal siyasette (örneğin mülteci dernekleri aracılığıyla) yer almaktan siyasi analizleri dile getirmeye, hatta beklentilerini toplumlararası müzakerelerin

üst düzey politikaları çerçevesinde belirlemeye, geniş bir yelpazede yer alabilmektedir. Bu durum politika üretme süreçlerinde asla dikkate alınmamış olsa da, pek çok kişi, yeniden iskân edilmeye gibi mültecileri desteklemeye yönelik uygulamaların geçmişte siyasi parti bağlantılarıyla ilintili olduğu görüşündedir. Bu hem söz konusu çalışmada görüşülen kişiler bağlamında, hem de adada gerçekleşen daha geniş tartışmalarda geçerlidir. Bu söylem, yerinden edilmeye bağlı olarak yaşanan kayıplara dair deneyimleri de etkilemektedir.

Geçmiş hatırlama, yerinden edilmişliği dile getirme ve yaşanan kayıpların maddi olarak ifadesine dair simgeler, burada sunulan anlatıları birbirinden ayırıştıran önemli bir diğer unsurdur. İster kaybedilmiş değerli eşyalara ilişkin anılar, ister kurtarılabilmiş olanlara verilen büyük değer, isterse başka eşyaları (anahtar, oyuncak, fotoğraf, mobilya) geri almaya yönelik uğraşlar olsun, mülâkatların tümü nelerin kaybedildiğinin değerlendirilmesi ve dile getirilmesiyle mülteciliğin zihinsel yapılanmasında maddi dünyayla olan ilişkisinin ortaya konmasında bu simgelerin önemini kanıtlar niteliğindedir. Bütün bu unsurlar yerinden edilmişlikten sonraki günlük yaşam deneyimlerini etkileyip biçimlendirirken, yeniden iskan sürecine yapılan yeni yatırımlar da halihazırdaki ifade ve eylemleri şekillendirmede ayrı bir önem kazanabilmektedir.

Bu unsurlar hem birlikte, hem de birbirleriyle olan karmaşık ilişkileri dâhilinde ele alındıklarında, mülâkat özetlerinde sunulan görüşlerin anlaşılmasında bağlamsal bir çerçeve oluşturmaktadırlar. İzleyen bölüm bu çerçeveyi daha da genişleterek raporun ikinci kısmında aktarılan hikâyelerin yaşandığı tarihsel dokuyu sunmaktadır.

Tarihsel unsurlar

Kıbrıs'ta yerinden edilmişliğin geçmişi, etnik çatışmalarla iç içe geçmiş bir durumdadır. Attalides'in (2003 [1979]) klasikleşmiş araştırmasında, etnik olarak karma köylerin 1881 yılında 342'den 1970 yılında 48'e düşmüş olması milliyetçilikle ve kentleşmeyle ilintilidir; Rumca konuşulan köylerin sayısı sırasıyla 342 ve 444, Türkçe konuşulanların sayısı 114 ve 110, kentsel nüfus oranları ise 1881 yılında Kıbrıslı Rumlar için %13, Kıbrıslı Türkler için %25, 1960 yılında ise sırasıyla %32 ve %40'tır (Attalides, 2003 [1979]: 89).³ Bu nedenle, günümüzde mülk ve mültecilik konularına dair tartışmaların ana noktasını oluşturan "yerinden edilmişlik" türleri, esasında adanın hem içinde hem de dışında yaşanan etnik rekabet, çatışma ve şiddet olaylarının doğrudan veya dolaylı olarak tetiklediği çok daha karmaşık ve uzun bir sürecin sadece bir yönüdür. Örneğin, Anadolu'dan gelen Ermenilerin 1920'lerde adanın kent merkezlerine yerleşmeleri de bu sürecin bir parçasıdır.⁴

³ Günümüze göre eskiden çok daha akışkan olduğu gösterilen etnik kimlikleri öne çıkaran "karmalaştırma" kavramına ve bunun sonucunda empoze edilen kategoriler çerçevesinde etnik ayrımlara (Rum/Türk) ilişkin eleştirilerin de dikkate alınması gereklidir (ör. Hirschon, 2003). Bu raporda literatürden alınan söz konusu ayrımlara, konuyu sadeleştirmek için atıfta bulunulmaktadır.

⁴ Lefkoşa'nın tarihsel demografik yapısı, bu duruma işaret eden bir örnektir (bkz. Demetriou, 2009).

Bu karmaşıklığa rağmen, kuzeyde Türklerin, güneyde ise Rumların çoğunlukta olmak üzere adanın bugünkü demografik düzeniyle sonuçlanan “yerinden edilme” döneminin başlangıç noktası, genelde 1958 yılında, Britanya sömürgesi döneminde belediye yapılarının ikiye ayrılmasında yatar (Markides, 2001: 11-42). Bu tarihte, adanın Yunanistan ile birleşmesini hedefleyen EOKA önderliğindeki Kıbrıslı Rum gerilla eylemleri (1955-1959) ile adanın Yunanistan ile Türkiye arasında bölünmesini amaçlayan TMT önderliğindeki eylemler (1957-1959) iyice hız kazanmıştı. Belediyelerin ayrılması hem toplumlararası, hem de toplum içi şiddet olaylarının baş gösterdiği bir ortamda gerçekleştiğinden (EOKA Kıbrıslı Rum, TMT ise Kıbrıslı Türk “hainlere” karşı bir katliam kampanyası başlatmıştı), bu süreçte demografik dağılımın da etnik kökene göre yeniden düzenlenmiş olması anlaşılır bir noktadır. Örneğin Lefkoşa’da artık kentin Türk kesimi olan kısmında dükkânları olan Kıbrıslı Rumlar, işletmelerini güneye, Rum kesimine taşımışlardı. Benzer şekilde, Ai-Louca adlı Rum mahallesi Türk kesiminde kaldığından Kıbrıslı Rumlar yerlerinden olup kentin güney kısmına taşınırken, güneydeki Ömeriye adlı Türk mahallesinde de bunun tam tersi yaşanmıştır.

Adadaki başlıca iki toplum arasında siyasi alanda giderek artan bölünmüşlük, 1960 Anayasasına da yansımıştır. Ancak 1963 yılındaki etnik kökene dayalı katliamlardan sonra Kıbrıslı Türklerin kendi yönetimlerindeki alanlara çekilmesiyle bu bölünmüşlük coğrafi bir yapıya bürünmüştür. Bu aşamada yerlerinden olanların büyük kısmı Kıbrıslı Türkler olsa da, Kıbrıslı Türklerin yönetimindeki alanlar genelde karma bölgelere tesis edildiğinden, buralardaki Kıbrıslı Rumlar da yerlerinden olmuşlardır. Buna bir örnek, Lefkoşa’nın orta-kuzey kesimindeki mahallelerde yaşayan ve 1960 yılından itibaren Kıbrıs Rum toplumuna mensup sayılan, çoğu Ermeni olan kent sakinleridir. Kıbrıs Cumhuriyeti yetkilileri bu insanların çektiği sıkıntıyı ilk başta teşhis etmemiş, daha sonraları onları 1974 yılının “mültecilerinden” (*prósfiyes*) ayırt etmek üzere *Tourkóplikti* (“Türklerden darbe yiyen”) olarak sınıflandırmışlardır. Dahası, *Tourkóplikti* kategorisi elbette, Kıbrıslı Türkleri ve onların yerlerinden kaçışlarını, resmi söylemdeki yerinden edilmişlik deneyimlerinin dışında bırakmaktadır. 1964-1974 arasında şiddet olaylarıyla geçen dönem, bir yandan da Kıbrıs ihtilafının BM düzeyinde uluslararası bir mesele haline gelmesine de tanık olmuştur. BM o zamandan beri, adaya Kıbrıs Barış Gücü’nün (UNFICYP) yerleştirilmesi ve Güvenlik Konseyi Kararları’yla, mülk konusuna ve bunun insani boyutlarına ilişkin müzakerelere nezaret etmek dâhil olmak üzere, barışın tesisine yönelik çabalarda başlıca arabulucu haline gelmiştir. Son 40 yılda mülk konusunun iç içe geçtiği yasal söylemler, BM’nin Kıbrıs’la ilişkisini temel almaktadır.⁵

Kıbrıs’ta yerinden edilmişlik sorunuyla bağlantılı ikinci önemli tarih, kuşkusuz 1974 savaşıdır. Savaşın sonra 150 ila 200 bin Kıbrıslı Rum adanın kuzeyinden, 45 bin Kıbrıslı Türk ise adanın güneyinden kaçmışlardır. Ancak bu bir anda gerçekleşmemiştir. O dönemde Yunanistan’da yönetimde olan askeri cunta hükümetinin emriyle Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Cumhurbaşkanı

⁵ Bu düzeyin mültecilik deneyiminin içine nasıl alındığına ilişkin bir analiz için bkz. Hadjipavlou-Trigeorgis (1987).

Makarios'a karşı (ve *enosis*, yani adanın Yunanistan'la birleşmesi amacıyla) Kıbrıs Rum Milli Muhafız Güçleri'nin yönetiminde gerçekleşen 15 Temmuz tarihli darbeden sonra, adanın dört bir yanındaki pek çok kişi kendilerini güvene almak için geçici olarak akrabalarına taşınmışlardı. Mülâkatların da ortaya koyduğu gibi, en azından Kıbrıs Rum toplumunda pek çok insan olayların daha da kötüleşeceğini sezmış ve buna karşı tedbir almaya başlamıştı. Türk ordusu 20 Temmuz'da Girne kıyılarına ulaştığında, yakın çevrede oturan pek çok kişi tahliye edilmişti. Ayrılmayı reddeden veya ayrılamayan bazıları ise, Kızıl Haç Örgütü ve uluslararası uzlaşmalarla güvenli alanlara nakledilmişlerdi. Kıbrıs'taki çalışmalarım boyunca edindiğim bilgilere göre, bu ilk saldırı dikkat çekecek kadar zalimaneydi; sivil halkın geri çekilmesine yol açacak kadar korkunç taktikler kullanılmıştı. Bunun sonucunda, savaşın bu aşamasında Girne bölgesinden kaçan mültecilerin büyük kısmı başka hak ihlallerine de maruz kalmışlardı: çoğunun çok sayıda akrabasından Türk kuvvetlerince rehlin alındıktan sonra haber alınamamış, kadınlar tecavüze uğramış, savaş esirleri işkence görmüştü.⁶

Ancak Kıbrıslı Rum mültecilerin çoğunluğu, evlerini zamanla "ikinci işgal" adıyla anılan, Türk ordusunun 15 Ağustos tarihinde başlattığı ikinci taarruz sırasında terk etmişlerdir. Bu noktada Mağusa ve Güzelyurt bölgeleriyle Lefkoşa'ya ve kuzeydeki Mesarya Ovası'na yakın köyler tahliye edilmişti.

Ateşkesten sonra düşman bölgesinde "tutsak kalmış" başka mülteciler ise Ağustos 1975'te, Viyana Anlaşması olarak bilinen, ancak yorumu konusunda anlaşmazlıklar olan bir anlaşmayla mübadele edilmişlerdir (resmi Kıbrıs Türk yorumlarına göre bu bir nüfus mübadelesi anlaşmasıyken, Kıbrıs Rum tarafı bunu geçici bir insanî tedbir olarak kabul etmektedir).

Bu noktadan sonra bile, bazı insanlar gruplar halinde kuzeydeki dışarıya kapalı bölgelerde (özellikle Kormacit ve Karpaz'da) kaldığından, yerinden edilmişlik Kıbrıs meselesinin insanî boyutunda iz bırakmaya devam etti. Bu bölgelerdeki insanların bir kısmı zamanla güneye taşındı ve böylece, 1974 savaşından hatırı sayılır bir süre sonra yerlerinden edilmiş oldular.⁷

1974 yılından sonra, adanın güney ve kuzeyindeki nüfuslar giderek "Rum" ve "Türk" olarak homojenleşmeye başladı. Bu sürecin yanı sıra, yerinden edilmişliğe ilişkin resmi söylemler, birlikte varolabilme ve mülk iadesi konularında farklılaşan sabit görüşler haline geldi. 2003 yılında kontrol noktalarının açılması, geride bırakılmış mülkleri–bugün bir başkasının yaşadığı bir konuta kısa süreli bir ziyaret için olsa bile–erişilir kılması açısından bir dönüm noktası oldu.⁸ Bazı Kıbrıslı Rumlar için "geri dönmek" çeşitli yollarla olası bir seçeneğe dönüştü; bu konu, üçüncü bölümdeki mülâkatlarda da açıkça görülmektedir. Bu yollar daha çok, izleyen bölümde ele alınan hukuki düzeydeki yollardan oluşmaktadır.

⁶ Farklı aşamalarda rehine alma olaylarına dair bkz. Sant Cassia (2005: 40-47).

⁷ Bu deneyimine ilişkin bazı ilk örnekler için bkz. Volkan (1979: 133-135) ve Hadjipavlou -Trigeorgis (1987).

⁸ Bu deneyimin resmi söylemle nasıl iç içe geçtiği daha önceki bir çalışmada incelenmiş (Demetriou, 2007b), bunun mülkiyet sorununa ilişkin görüşlere olan etkilerini ise Dikomitis (2010) incelemiştir. Bu bağlamda, 2003 yılına kadar geçilemeyen ve hattın kuzeyinde ve güneyindeki siyasi imgelerde farklı dinamiklere yol açan Yeşil Hat'ın oluşturduğu bölünmüşlüğün etkileri de bu konuyla ilintilidir. Bu dinamiklerle ilgili olarak bkz. Cockburn (2004) ve Navaro-Yashin (2003; 2005; 2009).

Hukuki unsurlar

Kıbrıs meselesinin farklı aşamaları sırasında mülk sahiplerinin yerinden edilmesinden etkilenmiş mülklere dair uygulamaları ele alan yasal düzenlemeler, 1960'lardan bugüne gelmiştir.⁹ Bu durum, yerinden edilmişlik deneyiminin büyük oranda, kişilerin kimliğinin, yerinden edilme koşulları bağlamında hukuki olarak sınıflandırılmasına dayandırılması anlamına gelmiştir.

Bu nedenle, örneğin *Tourkóplikti* ve *prósfiyes* arasındaki ayrım, 1974 yılından önce yerinden edilmiş kişilere ilk başlarda konut desteği sağlanmazken 1974 yılında yerinden edilmiş olanlara destek sağlanmasında belirleyici olmuştur. Benzer şekilde “mülteci” kimliğinin 1974 yılında adanın kuzeyinde yaşıyor olmak temelinde tanımlanması da 1974 yılında belki güneyde yaşayan mülk sahipleriyle “gerçek mülteciler” arasında bir ayrım yaratmıştır. İkinci kategoridekilere oranla birinci kategoridekilerin bir dizi iyileştirme çalışmasına erişememesi, devletin mülk meselesini ele alması bağlamında içerleme duygularının oluşmasına yol açmış, bu durum bir yandan da, üçüncü bölümde sunulan bazı mülâkatlardan da anlaşılacağı gibi, mülklerinden olan mülk sahiplerinin bir takım davranışlarını da tetiklemiştir.

Yerinden edilmişliğin yasal düzenlemelerine ilişkin bir diğer unsur, yerinden edilmiş kişilerin yeniden iskan edilmesinde kullanılan mülklerin nasıl yönetildiğidir. Adanın güneyinde, bu mülklerin çoğu Kıbrıslı Türklerin 1974 öncesinde ve 1974 yılında terk ettiği mülklerden sağlanmıştır. Söz konusu mülkler İçişleri Bakanlığı'nın “Vesayeti” altına alınmış ve asıl Kıbrıslı Türk mülk sahiplerinin tapu hakkını korumak için kira temelinde kişilere ve mesleğini icra edenlere dağıtılmıştır. Ancak bu “geçici” uygulamanın uzun süredir yürürlükte olması, söz konusu mülkleri kullananların istikrar duygusunu olumsuz etkilemiş, bu kişiler geçen zaman zarfında daha kalıcı bir düzenlemeye hakları olduğunu iddia etmişlerdir.

Nitekim bu geçicilik hissi, 1974 yılından sonra mülteciler için toplu olarak inşa edilen ve kişilere kullanım hakkı verilip tapusu verilmeyen sosyal konutlar gibi başka türlü konut desteklerinin sağlanmasının da önünü açmıştır. Geçen yıllar zarfında kişilerin tapu vasıtasıyla mülkiyet haklarını garantiye alma baskısı iyice artmış ve sonunda, son on yılda devlet sosyal konutlarda yaşayan mültecilerin çoğunu tapulandırmıştır.

Yerinden edilmiş kişilere devlet arazisi üstünde kendi evlerini inşa etme izni veren *aftostégasi* (kişilerin kendilerine konut yapması) gibi başka konut projeleri daha kalıcı olmuş ve daha az eleştiri almıştır. Ancak bu projelere herkesin aynı oranda erişememesi mülteci “toplumunda” da bazı dinamiklerin oluşmasına yol açmış, başkalarının daha fazla destek aldığını düşünen bazıları arasında, devletin faydaların dağıtımında adaletsiz davrandığı fikrini doğurmuştur.

⁹ Esasında etnik gruplar arasındaki rekabete ilişkin mülk düzenlemeleri daha eskiye dayansa da, bu konu söz konusu raporun sınırlarını aşmaktadır. Bu konunun kapsamlı bir incelemesi için bkz. Erdal (2011).

Yerinden edilenlerdense, mülkünden olanlara verilen desteği eşitlemeye yönelik bir çaba olarak 1995 yılında kurulan Yükin Eşit Paylaşılması Kurumu (*Kendrigós Foréas Isótimis Katanomís Varón*), adanın kuzey kısmında bulunan mülklere ait tapular temelinde bireylere konut desteği ve kredisi sağlamaktadır. Diğer projelere kıyasla bu projenin farkı, kredi onaylarının maddi teminat olarak kullanılan mülkün değerlendirmesi temelinde verilmesi ve başvuruların önceliğinin belirlenmesinde ihtiyacın göz önünde bulundurulmasıdır. Ancak 1974 yılında mülkün hangi amaçlı kullanıldığı (ör. birincil konut veya yazlık olması), “mülteci” nüfus cüzdanlarının verilmesinde olduğunun aksine, dikkate alınmamaktadır.

Kurum 1974 yılından oldukça sonra, mülkünden olanların ödeme gücü sorununu ele alma ihtiyacına yönelik bir çözüm olarak faaliyete geçmiştir. Politik açıdan bu adım, ekonomik ve sosyal politikaların öncelikli odak noktası olan ve acilen karşılanması gereken mültecilerin insani ihtiyaçlarından (konut, devlet desteği, istihdam oluşturulması, gibi) ayrı tutulmuştur.¹⁰ Bu kopukluk ancak son zamanlarda, özellikle de mülklerinden olma konusunu sadece duygusal değil, maddi bir mesele olarak da görmeye başlayan kişilerce sorgulanır hale gelmiştir. Bazı mülteciler için aradan geçen zaman ve en üst siyasi düzeyde bir türlü bir anlaşma sağlanamaması, “kayıplarına” dair görüşlerine önemli bir boyut katmış ve bakış açılarındaki bu değişim giderek önem kazanmıştır. Bu bağlamda “evler” giderek “mülklere” dönüşmekte ve eski yaşama duyulan hasret, yerini yerinden edilmiş olunmaması durumunda neler olmuş olabileceğine dair olasılıklara bırakmaktadır.

Bu mantığın, AİHM’deki çığır açan ve kullanım kaybı hesaplarında mülk sahibinin mülküyle neler yapmayı planlamış olduğunu da içeren *Loizidou* kararıyla yasal düzeyde başlamış olduğunu ileri sürmek mümkündür. Aynı mantık şimdi kuzeyde TMK tarafından sağlanan tazminatların değerlendirmesinde de uygulanmaktadır.

Başta hukuki olarak yola çıksa da, “evden” “mülke” dönüşüm bir yandan da sosyoekonomik düzeyde gerçekleşen süreçlerin bir sonucudur; izleyen bölümde bu konu ele alınacaktır.

Ekonomik unsurlar

Mülteciliğe dair klasikleşmiş etnografya çalışmasında Peter Loizos, yaşamlarını yeniden inşa etme sürecinin mülteciler açısından ne anlama geldiğini göstermek için Kıbrıs örneğini kullanır (1975; 1981; 2009). Çalışmasında örnek olarak sunduğu Kıbrıslı Rum ailelerin, 1974 yılı yazında adanın güneyinde yokluk çeken ve çoğu ilk hafta ve aylarda çadırlarda yaşayan Kıbrıslı Rum mültecilerin deneyimlerini temsil ettiği söylenebilir. Sosyal konutlar yapıldıkça, bu koşullarda karşılaşılan sorunlar (aşırı kalabalık, tesislerin olmaması) hafiflemeye başlamıştı (Hadjipavlou-Trigeorgis, 1987). Pek çok kadın hayatlarında ilk kez, pek çok erkek de daha önce çalıştıkları sektörlerden farklı alanlarda olmak üzere insanlar iş aramaya yönelmişlerdi. 1974 faciası sadece

¹⁰ Mültecilerin savaştan sonraki ilk yıllarda çektiği başlıca sorunlara ilişkin bilgiler için bkz. Evdokas ve ark. (1976).

toplumsal ve siyasi değil, bir yandan da ekonomik açıdan bir faciaydı. izleyen inşaat furyası, konut sorununu çözme ihtiyacından doğmuştu. Mültecilerin iş olanaklarına ve tesislere daha kolayca erişebileceği kentlere yerleştirilmesinin bir sonucu olan kentleşmeyle birlikte, bu iki unsur genelde ekonomi literatüründe savaş sonrasında yaşanan “ekonomik mucizenin” nedeni olarak görülmektedir (Strong, 1999; Zetter, 1992; Christodoulou, 1992).

Seçilen mülâkatların çoğunda, yerinden edilmişlik sonrasında ekonomik güçlüklerin üstesinden gelme çok öne çıkan bir tema olup, görüşülen kişinin aile yapısı çerçevesindeki konumundan da etkilenmektedir. Buna bağlı olarak da söz konusu süreç bağlamında, nesil meselesine dikkat çekilmesi gerekir. Yerinden edilmiş genç, yeni evli çiftlerin çoğu kendilerini sadece kendi konutlarını sağlamaktan sorumlu değil, ciddi ekonomik kararların alınmasında (ör. başka ülkelere göç, güneyde belli kentlerde akraba ve arkadaşların olması, kadınların ailedeki gelir payı, gibi) itici gücü oluşturan çocuklarının yanı sıra, yine yerinden olmuş ve ihtiyaçları daha acil olan aile büyüklerinin bakımından sorumlu konumunda bulmuşlardır.

Öte yandan bu zorluklara bugün geçmişe yönelik, hâlihazırdaki toplumsal yapıda ihtiyaçların farklı olduğu bir objektiften bakılmaktadır. Bir zamanların bakıma muhtaç çocukları bugün büyümüş ve çalışmaktadırlar; ailelerinin üstündeki en büyük baskılardan biri de oluşturdıkları yeni ailelerin yaşadığı konutları güvenceye almaktır. Küresel mali kriz bağlamında Kıbrıs'ın bir AvroBölgesi üyesi olmasından doğan tehlikeye açık konumu ve adanın 2004 yılında AB'ye üye olmasıyla mülk fiyatlarının tavan yapması (Erdal, 2011), pek çok çiftin ev alacak maddi güce sahip olmaması anlamına gelmektedir. Bu zorluk da genelde kişilerin bir mülteci olarak konumlarını ve yerinden edilmişliğin uzun vadeli etkilerini yeniden değerlendirmelerine yol açmaktadır.

Halkoylamasının, bazı mülteciler için mülklerini geri alma fırsatını gündeme getiren ve hem duygusal, hem de maddi açılardan meseleyi çözümleme olasılığı sunan Annan Planı üzerindeki etkileri de söz konusu yeniden değerlendirme sürecine de eklenmektedir. Planın reddi sonrasında iade, tazminat veya takas hâlâ en üst siyasi düzeydeki müzakerelerde odak konusu olduğu gibi, olası bir çözüm sürecini izleyecek geleceğin hayalini kuran pek çok mülteci için de bir referans noktası niteliğindedir.

Son dönem araştırmaların gösterdiği gibi (Dikomitis, 2010), bu yeniden değerlendirme süreci her iki tarafta da yaşanmakta ve Kıbrıslı Rum ile Kıbrıslı Türkler arasında hem birleşen, hem de ayrışan söylemlere yol açmaktadır. Yapılan mülâkatların bazılarında Kıbrıslı Türklerin konuyu nasıl algıladığına değinilmekte, bu da görüşülen kişilerin bu konunun farkında olduğunu göstermektedir.

Bunun daha da derin bir etkisi, mülteci kimliğinin de toplumsal ve bireysel uygulamalar çerçevesinde değişmiş olmasıdır. Mülteciler artık devletin sağladığı insani yardımlara bağımlı kişiler olmaktan çok, mülk sahibi olan ve mülkleri konusunda kararlar alan aktif vatandaşlardır. Mülkiyet konusunda bu şekilde liberalizme yönelik (Erdal, 2011), başka açılardan olduğu gibi, izleyen bölümde ele alınan sivil toplum yapısına da yansımaktadır.

Toplumsal örgütlenme unsurları

1974 olaylarından hemen sonra, konum temelli mülteci dernekleri kurulmuştu; bunların başlıca amacı kargaşada izi kaybedilen aynı köyden insan ve komşuları bulmak ve kişilerin hemşerilerine maddi ve manevi destek sağlayabileceği ağlar kurmaktı (ayrıca bkz. Demetriou ve Gürel, 2008, 2011).

Bu sivil toplum hareketi devlete yardımcı olmuş, devletin çalışmalarını tamamlamış ve adanın dört bir yanındaki çeşitli mülteci yerleşimlerine dağılmış olan aynı köyden mültecileri bir araya getirerek mevcut durumu iyileştirmede bir rol oynamıştır. Mülteci yerleşimlerinin dağınık olması belli grupları da etkilemiş, bu durum örneğin coğrafi olarak daha önce Kormacit bölgesindeki dört köyde toplanmış olan Maronit toplumunun sonunun başlangıcı anlamına gelmiştir. Buna karşın, Hadjipavlou Kıbrıslı Rum mülteci kimliğinin giderek kasaba, köy, hatta mahalleler temelinde belirlendiğini göstermiştir (Hadjipavlou-Trigeorgis, 1987).

Kişilerin yerinden edildiği bölge temelinde mülteci derneklerinin kurulması da 1974 sonrasında gelişen siyasi söylemi çok ciddi olarak etkilemiştir. Geçen yıllar zarfında *dhen xehno* (unutmuyorum) söylemi, hegemonyacı ve milliyetçi söylem (anavatanın yarısının barbar bir işgalci tarafından esir edilmiş ve özgür kalmayı beklediği fikri) çerçevesinde adanın ikiye bölünmesinin travmasını merkezine alan bir Kıbrıslı Rum kimliğinin gelişmesinin temel taşı haline gelmiştir. Bu da toplumda mülteci kimliğine dair, adanın kuzeyinin bütün Kıbrıslı Rumların atalarının kolektif anavatanı olduğunu ve bu toprakların kaybedildiği yolunda bir genelleme oluşmasına yol açmıştır (Demetriou, 2007b).

1980'ler ve 1990'larda işgal altındaki topraklara erişime odaklı ikinci dalga sivil toplum eylemleri ivme kazandıkça, yerinden edilmişliğe dair kişisel deneyimlerle bağlantılar kurulması gündeme gelmişti. Kıbrıslı Rum örgütlerin Yeşil Hat'tı geçme çabalarına yönelik iki eylemden ilki, 1989 yılında düzenlenen ve Kıbrıslı Rumların kuzeydeki evlerine erişim haklarının (evi çekip çevirenlerin kadınlar olduğu bağlamında) ihlâl edildiğine işaret etmek üzere "kadınlar evlerine yürüyor" dövizleri altında yapılan kadın yürüyüşüydü. Yürüyüşün sloganı aslında 1975 tarihinde yapılan ve Melina Mercouri gibi ünlülerin de dâhil olduğu, 20 bin kişinin katıldığı, uluslararası medyanın dikkatini çeken ve Kıbrıslı Rum mültecilerin sıkıntılarının altını çizmekte başarılı olan daha eski bir yürüyüşe atıfta bulunmaktaydı.

1989 yılındaki yürüyüş sırasında kadın göstericilerin gözaltına alınıp tutuklanması uluslararası alanda dikkat çektiği gibi, Türkiye'nin mülkiyeti kullanma hakkını ihlâl etmesine bağlı olarak AİHM düzeyindeki ilk hukuk davasının açılmasına sebep olmuştur. Sonraları "Loizidou davası" olarak anılan dava hem halk arasındaki söylem, hem de üst kademe siyasi müzakereler düzeyinde mülkiyet konusunun ilerletilmesinde bir temel taşı görevi görmüştür.

Loizidou davasının hukuki dava açma sürecine etkisiyle yeni bir dalga sivil toplum eylemleri belirmiş, söz konusu eylemler bu kez mülkiyet konusunda, adil tek çözümün tüm mültecilerin mülkünün iadesi olduğu yolundaki resmi söylemi benimseyenlerden bu söylemi çeşitli düzeyde eleştirenlere, kişisel adalet arayışlarına odaklanmıştır. Bu farklı görüşler üçüncü bölümdeki mülâkatlarla açıkça belgelendiği gibi, görüşülen başka kişilerin adalet kavramı ve geleceğe dair beklentilerine yönelik tutumlarında da görülmektedir.

Geçiçi unsurlar

Burada sunulan mülâkatlar Mart-Ekim 2011 arasında gerçekleştirilmiştir ve bu bağlamda, oldukça eşzamanlı oldukları söylenebilir. Görüşmelerin bu anlamda, yukarıda bahsedilen konulara ancak bir pencere açtığı ifade edilebilir–bakış açılarındaki çeşitlilik sadece görüşülen bireylere değil, bu bireylerin belli bir zamandaki durumlarına bağlıdır. Buna dayalı olarak bu bölüm, mülâkatların yapıldığı belli bir tarihsel dönüm noktasının önemine dair genel bir bakış açısı sunacaktır.

2003 yılından önce yerinden edilmişliğe dair tartışmaların büyük kısmı Tampon Bölge'nin kapalı olması temelinde gerçekleşmişken, aynı yılın Nisan ayında kısıtlamaların gevşetilmesi, kişilerin deneyimlerine yeni bir katman eklemiştir. Kıbrıslı Rumların tahminlere göre yüzde 50 kadarı adanın kuzey kısmına geçmiş (Jacobson ve ark., 2009), mültecilerin çoğu geride bıraktığı evlerini ziyaret etme, mülklerinin durumunu değerlendirme, aile mezarlarına çiçek koyma ve evlerinde ve çevrede şimdi yaşayan kimselerle ilişkiye girme fırsatı bulmuştur. Mültecilerin önemli bir kısmıysa, bazıları bu deneyimden endişelendiği için, bazıları siyasi nedenlerle, bazıları ise evlerinin ordu tarafından işgali ve kullanımı yüzünden erişime açık olmamasına bağlı olarak bu yolculuğu yapmayı reddetmiştir. Bu nedenler, aşağıda sunulan mülâkatlarda da dile getirilmektedir. Ancak kuzeye geçmemiş mülteciler bile, kendileri adına kuzeye geçen ve ziyaret çabasında bulunan dost ve akrabalarının çektiği fotoğrafları biriktirmişlerdir. Kaçtıklarından sonra mülklerine ne olduğunu bilmek, deneyimlerini dile getirirlerken önemli bir referans noktası oluşturmaktadır.

BM aracılığıyla 2004 yılında adanın her iki tarafında halkoymasına sunulan, mülk iadesiyle yeniden iskan konusunda belirli kısıtlamalar dâhilinde adanın iki bölgesi, iki toplumlu bir federasyon olarak yeniden birleşmesini öngören ve sadece adanın kuzeyinde kabul edilen "Annan Planı" keza önemlidir. Adanın güneyinde Plan'ın reddedilmesini destekleyen siyasi söylemlerde mültecilerin deneyimleri, Plan'a göre tüm mültecilere tam iade hakkı tanınmaması temelinde kayda değer bir referans noktası oluşturmuş olsa da, çoğu mülteci, oylama sonucunda Plan'ın reddedilmesinde yerinden edilmemiş kişilerin ekonomik çıkarlarının önemli bir rol oynadığını düşünmektedir. Başka bir deyişle, görüşülen kişilerin bazıları halkoymasını, mülkiyet haklarına erişimi sağlayabilecek bir fırsatın boşa harcanması olarak değerlendirmektedir. Bu hayal kırıklığı, 2004 yılından beri benimsedikleri eylem ve siyasi duruşu da etkilemiştir.

Mülâkatların yapıldığı dönemde, adanın iki tarafının liderleri arasında 2004-2008 arasındaki durağan dönemden sonra müzakereler yeniden başlamış ve halen sürmekteydi. Müzakerelerin bu turunda tartışmaların ana başlıklarından birini oluşturan mülkiyet konusu, her iki tarafın görüşlerinin tamamının orijinal ancak "resmi olmayan belge" olarak bilinen belgeler halinde sızdırıldığı tek "bölümü" oluşturmuştur. Görüşülen kişiler bu konuları açıkça ifade etmeseler de, zararın karşılanması konusunda anlaşma sağlanması durumundaki olası senaryolardan (iade, tazminat ve başka bir mülkle takas) haberdar olduklarını sergilemişlerdir. Bu da kayıplarını nasıl değerlendirdiklerini ve geleceğe yönelik beklentilerini etkilemektedir. Öte yandan, görüşülen tüm kişiler müzakerelerin sağlıklı ilerlemediği ve her an kesintiye uğrayabileceği görüşünde olduğundan, bu beklentiler olumsuz bir çerçevede yer almaktadır.

Özellikle de temmuz sonrasında, 2008 yılında patlak veren küresel ekonomik krizin ve Yunanistan'ın mali sorumluluklarını yerine getirememesi korkusunun tetiklemesiyle kamusal alanda, Kıbrıs'ta bir mali krizin başlayacağına dair tartışmaların yoğunlaşmasından sonra yapılan mülâkatlarda bu kötümser bakış açısı daha da öne çıkmaktadır. Kıbrıs'ın 2004 yılında AB üyesi olması ve 2007 yılında AvroBölgesi'ne girmesi sonrasında ev fiyatlarının artma eğilimi ve 2004 halkoylamasından sonra adanın her iki tarafında da inşaat sektöründe yaşanan patlama, çoğu mültecinin mülklerini kaybedeli beri yaşadığı ekonomik güvencesizliği katmerli hale getirmiştir. Bir çözüme ulaşılamaması halinde tapularının değerine dair ifade ettikleri belirsizlik de bu durumu yansıtmaktadır. Temmuz 2011'de, Limasol çevresine yerleşen mültecilerin yaşadığı Mari köyünde kazara gerçekleşen feci dinamit patlamasından sonra halk arasında giderek yaklaşan mali krize ilişkin tartışmalar, hükümetin işlerini yürütme biçimlerine, sistemli adam kayırmasına ve yönetime dair diğer başarısızlıklara yönelik eleştirilere dönüşmüştür. Mülâkatların bazılarında yansıyan bu bakış açıları, sorumsuz, ilgisiz ve adaletsiz siyasi zihniyetin açıklaması olarak ifade edilmiştir—bu niteliklerin, mültecilerin yaşadığı sıkıntılara karşı hükümet nezdinde getirilen çözümlere de yansıdığı görülmektedir.

Bu gelişmelerin ifade edilen görüşlere etkisi, mülâkatların eşzamanlı yürütülmüş olmasının getirdiği kısıtlamalara da işaret etmektedir. Mülâkatların kısıtlı bir zaman diliminde gerçekleştirilmiş ve tek bir kez yapılmış olması, “yerinden edilmişlik deneyimini” ne denli temsil ettiklerine dair sonuçlar çıkarırken dikkate alınması gereken bir noktadır.

Öte yandan, bu kısıtlamaları hafifleten bir takım unsurlar da ifade edilmelidir. Mülâkatlar, yerinden edilmiş olan insanlarla yapılan resmi ve gayri resmi bir dizi daha kapsamlı görüşmenin bir parçası olarak seçilmiştir. Bu görüşmeler ise Kıbrıs'ta son altı yıldır mültecilik ve kayıp kavramlarına odaklanmış, uzun süreli bir etnografya çalışmasına dayandırılmıştır. Burada sözleri alıntılanan bazı kişilerle daha önce de görüşülmüş ve bu kişilerle yapılan görüşmeler, kayda alınan standart 40 dakika ila 2,5 saat arasında süren mülâkatlardan ayrı tutulmuştur.

Seçim yapılırken, yerinden edilmişlik deneyiminin bazı toplumsal unsurlarının belirmesine olanak verecek görüşmeler tercih edilmiştir. Coğrafi alan açısından, görüşülen kişileri oluşturan örneklem, adanın kuzeyindeki dört ana merkezden (Girne, Gazimağusa, Güzelyurt ve Lefkoşa) yerinden edilmiş ve güneyindeki ana merkezlerle yerleştirilmiş (Lefkoşa, Larnaka, Limasol ve Baf) kişilerden oluşmuştur. Örneklem hem kent ve kırsal alanlarından yerlerinden edilmiş, hem de kent ve kırsal alanlarına iskan edilmiş kişiler dâhildir. Örneklemi oluşturan kişiler çeşitli yaşlardadırlar; ancak en önemlisi, örneklem hem ömürlerinin farklı dönemlerinde (kurulu aileler, yeni evli çiftler, genç yetişkinler, çocuklar) yerinden edilmiş kişileri, hem de ikinci nesil mültecileri (yerinden edilme sırasında henüz doğmamış kişileri) kapsamaktadır. Cinsiyet açısından, mülâkatlar hem erkek, hem de kadınlarla yapılmıştır; hatta görüşülen kişilerin çoğunluğunu kadınlar oluşturmuş, buna bağlı olarak da genelde erkeklere odaklı bir araştırma alanında ender görülen bir şekilde cinsiyete dayalı etkilerinin belli unsurları öne çıkma fırsatı bulmuştur. Görüşülen kişilerin seçiminde kimliğin öncelikli kabul edilen bu üç unsuru (coğrafi konum, yaş ve cinsiyet), her mülâkat özetinin de başlığında yer almaktadır.

Mülâkatlar ayrıca mülteci kimliğinin oluşmasıyla ilgili başka bazı unsurların ortaya çıkmasını sağlamıştır; bunlara kısaca değinilecektir. Bu unsurlardan önemli olan biri, yerinden edilmiş kişinin etnik kimliğidir. Kıbrıs'ta mülteciliğe dair araştırmaların çoğu başlıca iki etnik gruba (Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler) odaklanmış olsa da, burada sunulan mülâkat örnekleri daha küçük azınlık gruplarından birine (Ermeni, Maronit, Latin) mensup olmanın yerinden edilmişliğe dair kişisel deneyimleri ne kadar derinden etkilediğini göstermekte, hem yerinden edilme olayının ne zaman gerçekleştiğini (ör. 1964 yılında Ermeniler) hem de buna bağlı olarak mültecilik konumunun resmi olarak ne şekilde tanındığına (*Tourkópliki/prósfiyes*) ve geri dönmenin hangi ortamda ve koşullarda (ör. Maronitlerin Kormacit köyüne gidebilmeleri, görüşülen Latin kişinin sadece değerli eşyalarını almak üzere bir kez gitme izni alabilmesi) olabileceğini belirlediğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, söz konusu üç gruba mensup kişilerin dâhil edilmesi, bu deneyimlerin analizleri sırasında çok önemli bir bilgi kaynağı sağlamıştır.

Bu unsurlar ışığında, halihazırdaki raporun amacı "yerinden edilmişlik deneyiminin" bütünsel bir "temsili" sunmak değil, çeşitliliğinin altını çizmektir. Mülâkatlar bu çeşitliliğin her boyutunu tümünden yansıtmasa da, bazı farklı olasılıklara işaret etmektedir.

EŞYALAR

Soldan sağı: Tatlısu'dan düğün hediyesi olarak getirilen antika lamba.

Maraş'ta bir evden kurtarılan antika komodin .

İKİNCİ BÖLÜM: YAŞAM ÖYKÜLERİ

Maro (K), 76, Tatlısu – Baf

Maro Girne yöresinde, kuzey sahiline yakın tepelerdeki Tatlısu köyünde büyümüş. Liseyi Lefkoşa'da okumak üzere köyünden ayrılan Maro, daha sonra kocasının Baf yöresindeki köyüne taşınmış ve o günden beri de burada yaşıyor. Maro 1974 yılında Tatlısu'da yaşamadığı için yerinden edilmemiş ve buna bağlı olarak da mülteci kabul edilmiyor. Ancak anne-babasının ona bıraktığı arazileri var ve bunların tapularını artık çocuklarına devretmiş durumda. Çocukları bu tapular temelinde, kendi konut ihtiyaçlarını karşılamak için kredi alabilmişler. Annesi yerinden edildiğinde Maro onu Baf'taki evine almış ve 1980'lerdeki ölümüne dek ona bakmış. Bu yüzden de Maro yerinden edilmişlik deneyimini ikinci ağızdan ifade edebilmiştir; bir yandan şiddet olaylarından kaçma deneyiminden uzak, bir yandan da geçmişinin bağlı olduğu ev ve köy yaşamına dair yoğun kayıp duyguları beslemektedir.

Defterleriyle evinin duvarlarında köyün ve çevresinin resim ve tabloları bulunduran Maro, Tatlısu hakkındaki konuşmalarına da bu resimler vasıtasıyla başladı:

"Bunlar [yüksek kayalıkların resmedildiği bir suluboya tabloya işaret ediyor] ünlü Stillárka... buraya ulaşmak çok zor; kocamla oraya gittiğimizde annem izlememiz gereken özel patikayı anlatmıştı bana. Yürüyorsun, yürüyorsun, sonra bir sapıyorsun ve karşına çıkıveriyorlar, tepeden ihtiyaçla sana bakıyorlar."

Maro'nun yaşadığı eve dair anımsadığı belli şeyler, Tatlısu'da yaşama dair duygularını da etkiliyor.

"Birinci kattaki mermerler; mermerleri temizlediğimizde ıslıl ıslıl parlarlardı. Oturma odasında asılı avizeyi [kendi evinde nerede olduğuna işaret ediyor] işgalden önce buraya getirmiştik. Şurada duvarda asılı oyma ahşap tabak sergileme rafını da getirmiştik. Orada kilerde asılıydı. Kurtarabildiğimiz tek şeyler bunlardı. Oyma uçan kuşlarla süslü bir gümüş sofrta takımımız da vardı. Onlar orada kaldı. Lefkoşa'da olsaydım sık sık gezer, olur da bulurum diye çarşıda arardım. Ama muhtemelen çoktan satılmış, başka yere götürülmüşlerdir."

Maro, komşu köylerden ilişkide oldukları Kıbrıslı Türkleri de anımsıyor.

"Tatlısu'da o noktada herkes Yunandı. Eski zamanlarda birkaç Türk de vardı. En son ayrılanlar yaşlı bir çift olmuştu; aptal Tatlısulular onları EOKA döneminde kovmayı başarmışlardı. Türkler köye bir şeyler satmaya gelirlerdi, çevre köylerde yaşarlardı. Köylüler zeytinliklerde onlarla birlikte çalışırlardı. Hatırlıyorum, okula giderken eskiden onlarla birlikte giderdik, 'Bir daha bu öğretmeni getirmeyin, iş yapmamıza izin vermiyor!' diyen bir Türk vardı [gülüyor]."

Maro'nun babası 1974 yılından önce vefat etmiş. Savaş sırasında annesinden hiçbir haber alamayan Maro kocasıyla birlikte onu aramaya çıkmış ve Dikelya'da kurulan mülteci kamplarında bulmuş. Temmuz ayındaki çıkarma köylerini etkilemese de, Türk ordusunun ikinci saldırısı sırasında köy boşalmış. Birinci ve ikinci taarruz arasında Maro annesine onlarla Baf'a gelmesini ve eşyalarını getirmesini söylemiş.

"Önceleri 'Kalacağım,' dedi. 'Başkalarına ne olacaksa bana da olsun.' İnsanların ne diyeceğinden, onu köyden çıkaracak akrabaları olduğunu, daha şanslı olduğunu söyleyeceklerinden çekiniyordu [en sonunda evinden komşunun kağınsıyla çıkarılmış].... Bazıları yine de köyde kalmış, sonra da diğerleriyle mübadele edilmişler [Viyana Anlaşması]. Söylendiğine göre diğerleri ayrıldığında, evleri ilk talan edenler de onlar olmuş."

Maro'nun annesi Baf'a geldikten sonra günlerini oldukça kapalı bir ortamda geçirmiş.

"Hep geri dönebileceğinin haberinin gelmesini bekledi. Ve bir keresinde hasta olup da bir süre hastanede kaldığında, bunu asla unutmam, onu alıp eve getirmiştik ve arabayı burada park edip onu çıkarmak istediğimizde, arabadan inmedi. Tüm gücüyle direndi, onu kendi evine götüreceğimizi sanmıştı, bizim evimize değil. Ayaklarını arabanın zeminine bastırıyordu, tek adım bile atmıyordu. Onu ellerimizle kaldırdığımızda bacakları ölü bir insanınkiler gibi kaskatıydı."

2003 yılından sonra Maro ailesiyle iki kez köye gitmiş.

"En kötüsü, geri dönüp de evimizin bir otoparka dönüştürülmüş olduğunu görmektir. 2003 yılından önce zaman zaman gördüğümüz fotoğraflarda, ev hâlâ yerinde duruyordu. Oraya gittiğimizdeyse hiçbir şey kalmamıştı; yerine bir çöp kamyonu park etmişti. Bir pazar günü gitmiştik, etrafta kimseler yoktu. Camlardan Türk kadınlar bakıyordu, kimin geldiğine bakıyorlardı. Bunu nasıl durduklarından da anlıyorsunuz. ... Evi bulamayınca, biz de mezarları ziyarete gittik. Erkek kardeşim için bir heykel yaptırmıştık, gördük ki bunu kırmışlar. O dönemde mezar taşlarını kırıyorlardı. Bizim hatamızdı, alıp geri götürmemiz gerekirdi. Babamın mezarında haçın kırılıp mezarın üstüne düşmüş olduğunu gördük; mezarlıkta da çok hasar vardı, yer yer delikler vardı, acaba birileri altın mı aramıştı? Ama biz ölümümüzü mücevherle gömmeyiz. Ve mezarlığın içindeki şapelin inek ağılı olarak kullandıklarını gördük, içinde bu kadar tezek vardı. Altı ay sonra gittiğimizde şapeli temizlenmiş bulduk, ama koku duruyordu, kokuyu yok edememişler. Heykeli geri yerine koyduk; bunun bir insana dair olduğuna saygı göstermediler. İkinci kez gittiğimizde heykel yine devrilmişti. Belki onun önemli biri olduğunu düşündüler; bu konuda ne düşündüklerini bilmiyorum."

Maro artık mülklerinin tapularını çocuklarına devretmiş durumda. TMK'ye başvurma olasılığını da düşünmüş, ama evrak işlerini çok karmaşık buluyor. Bir çözüm mevcutsa, mülkünü geri almayı beklediğini söylüyor.

"Köy artık kalmadığına göre dönüp orada yaşamayız. Bir köyü köy yapan oradaki yaşamsa, insanlarıysa ve şimdi oraya başkaları yerleşmişse, neden geri dönelim ki? Bir önemi olmayabilir elbet, ama biz geri dönmeyi hiç düşünmedik bile. Bazı insanlar geri döneceklerini söylüyorlar, Türk yönetiminde olsa bile, ama biz bunu hiç düşünmedik. Beklentimiz, değerini tazminat olarak almak."

Roula (K), 61, Lefkoşa - Lefkoşa

Roula 1974 yılında, Lefkoşa'nın kuzeyindeki bir banliyösünde bulunan evinden olmuş. O dönemde evli ve küçük iki çocuk annesiymiş. Roula Karlıdağ'ın bir dağ köyünde doğmuş, kocası da komşu köydenmiş. Kendi mülkleri olmadığından 1971 yılında, Kıbrıslı Rum milliyetçilerin 1964 yılında Nicos Sampson öncülüğündeki en kanlı saldırılardan birinde Kıbrıslı Türkleri kovalayarak kaçırdığı Küçük Kaymaklı bölgesinde devlet teşvikli bir konut almak üzere bir hibe programından faydalanmışlar. 1974 savaşı sırasında Roula buradan kaçan komşularının peşinden komşu Kaymaklı semtine sığınmış ve 1980'lerde mülteciler için yapılan konutlara yerleşmiş; hâlâ da burada yaşıyor. Çocukları mülteci konutlarında büyümüş ve evi hâlâ torunlarına da açık; okuyan torunlarından biri onunla kalıyor. Savaşta çarpışan ve gazi olan kocasının aldığı yara, hâlâ günlük yaşamını etkiliyor. Onunla savaşan bir kuzeninin ise öldüğü sanılıyor; adı hâlâ kayıplar listesinde. Roula kaçtığı evde sadece birkaç yıl geçirmiş olsa da, savaş sırasındaki deneyimleri ve yerinden edilmiş biri olarak sınıflandırılmış olması onun hem kendisinin, hem de ailesinin yaşam çizgisini etkilemiş, etkiliyor.

1974 yılında sıra sıra yeni inşa edilen evlerden birinde yaşayan Roula, karşıda Kıbrıslı Türklerin bırakıp gittiği "eski evler" olduğunu anımsıyor.

"Bizim gittiğimiz dönemde ve darbeden önce orada hiç Kıbrıslı Türk kalmamıştı, sadece koupes [içli köfte] yapan bir yaşlı adam vardı. O adam çok iyi bir adamdı. Çocuklara koupes getirirdi, onları yürüyüşe götürürdü."

Roula'nın eve dair anıları, daha sonra yaşadığı şiddet olaylarıyla yakından ilintili.

"Türkler geldiğinde paraşütçüler neredeyse bahçelerimize düşüyordu. Oğlum küçüktü, dışarıda oynuyordu, düşen mermileri toplayıp bana getirmek isterdi hep. Bağırdım ona, dokunmamasını söyledim, o da bunu bir oyun sanırdı. 'Bak bu da geldi,' derdi. Ayrılanı kadar böyle gitti."

Roula darbe boyunca ve Türklerin çıkarmasından sonraki birkaç gün boyunca evde, ailesiyle kalmış. Kocası köye götürülmesini önermişse de, yeniden savaşa döneceği için Roula bunu reddetmiş, onunla kalmak istemiş.

"Öyle bir aceleyle ayırdım ki, tam bir kargaşa hâkimdi. Aklımın karıştığını, sürekli başımı sağa sola çevirdiğimi hatırlıyorum. Eşya toplayacak zaman yoktu. Bir daha geri dönemeyebileceğim hiç aklıma gelmedi. Bir düşünün, ayrıldığımızın ikinci günü yağmur yağıyordu ve çiçeklerim kurumayacak diye düşünüp rahatladığımı anımsıyorum... Çantamı bile kanepeye fırlatıp orada bıraktığımı hatırlıyorum—içinde çok bir para yoktu ama onu bile bırakmıştım. Hâlâ düşünürüm—'Bir daha asla dönemeyebileceğim nasıl hiç aklıma gelmedi?' Ama gelmedi. Aklımın ucuna bile gelmedi. Evden ayrılıp kimse girmesin diye bahçe kapısını kilitlediğimi hatırlıyorum."

Ateşkes imzalandığında, aile büyüklerini aramak için köyden gelen bir akrabaları, dönerken Roula ile çocuklarını da götürmüş yanında. O günlerde Roula'nın savaşta çarpışan kocasıyla irtibatı kesilmiş; kocası da o dönemde yaralanıp hastaneye götürülmüş.

"Ayrıldığımız gün yaralanmış... Yalnız kalmış ve yürüyemeyen yaşlı bir adamı kurtarmaya gitmişler. Ambülansa taşımak için onu elleriyle kaldırmış, tam o esnada bir makineli tüfek her iki bacağını da taramış. Onu da yaşlı adamla aynı ambülansa koyup hastaneye götürmüşler. Birkaç

kez ameliyat olmuş; bir daha pantolon giyebilmesi beş ay almış. Ancak bir sanatoryuma nakledildikten sonra Yunan bir doktor bacağı tutma konusunda ısrarcı olmuş, yoksa bacağını keseceklermiş.”

Hiçbir birikimi olmayan ve sahip oldukları her şeyi kaybeden ailenin baştan bir hayat kurması çok güç olmuş. Roula'nın kocası ilk yıl hiç çalışmamış ve aile, akrabalarının yardımları ile Roula'nın şartlar yüzünden temizlikçi olarak çalışmak zorunda kalıp kazandığı gündeliklerle geçinmiş.

“Birkaç ay sonra Lefkoşa'ya geldik ve tek göz bir odada yaşadık–yatak, televizyon, buzdolabı, her şey dört bir yanımdaydı... bu şekilde yedi yıl yaşadık. Tuvalette ayakta dik durabileceğim kadar yer bile yoktu.”

Kocası ilk beş yıl devletten gazilik aylığı almamış, sonrasında da ayda 12 Kıbrıs Lirası bağlanmış.

“12 Kıbrıs Lirası'yla ne yapabilirsiniz ki? Şunu söylemeliyim: Bazılarına her türlü faydayı sağladılar, ama bazılarına hiç... Çok ıstırap çektik... Çalışmak zorundaydım, daha çok da kızıma bir bebek almak için. Kızımın eskiden yürüyen ve konuşan bir bebeği vardı, o dönem için çok büyük bir şeydi. Buraya geldikten sonra, akrabalarımız da eski mahallemize yakın olduğu için, ‘sadece iki dakikalığına’ eve gidip bebeğini alıp geleceğini söyleyerek tehdit ederdi beni. Yolu da biliyordu, o yüzden korkardım. Ona yeni bir bebek alacağıma söz verdim, gitmesini önlemek için de almam lazımdı. Ama hangi parayla? İşte o yüzden çalışmaya başladım.”

Roula hep evlerine dönebilecekleri güne kadar mülteci yerleşiminde kalacakları varsayımıyla yaşamış; yeni evlerinin tapusu ise daha dört yıl önce çıkmış–tapuyu ancak miras yoluyla veya beş yıl sonra satışla devretmeleri mümkün olacak. Ama Roula bu varsayımı hiçbir zaman tam olarak inanmadığını söylüyor.

“Geri döneceğimize inanmıyorum, hiç de inanmadım. Giderim, ama inanmıyorum. Gidersem ve güvende olacağımı bilsem dönerdim, ama gidip de onların bizi almak üzere tekrar gelmesi, hayır. Burada daha güvendesem, gitmemek sorun değil. Ama orası güvenliyse gitmek de sorun değil... Hâlâ evi gidip görmeye gönlüm elvermiyor.”

Iro (K), 47, Güzelyurt - Limasol

Iro 1974 yılında yedi yaşındaymış. Ailesiyle Güzelyurt kasabasında yaşarlarmış, savaş patlak verdikten sonra ailecek ayrılmak zorunda kalmışlar. Zamanla Limasol'a yerleşmişler; Iro çocukluğunun geri kalanını burada geçirmiş ve halen de burada yaşıyor. İnşaat mühendisi olarak hâlihazırda yurtdışında çalışan babası, 1970'ler ve 1980'lerdeki pek çok başka Kıbrıslı Rum gibi Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya daha kalıcı bir biçimde göç etmiş. Babasının gönderdiği parayla aile görece olarak rahat bir hayat sürmüş olsa da, Iro hâlâ babasız büyümüş olmaktan pişmanlık duyuyor. Şimdi kendi kızı ergenlik çağındaki Iro, babasının birikimleriyle kentin hemen dışında, oldukça yakın bir dönemde inşa ettiği yeni bir evi paylaşıyor. Güzelyurt'taki yaşamlarına dair anıları onun için çok değerli ve görüşülen daha yaşlı kişilerin dile getirdiği travmanın aksine, Iro geçmişten acıyla bahsetmiyor.

Iro Güzelyurt'taki hayatını bir çocuğun gözünden ve daha çok toprakla olan ilişkiye, tarlalarda çalışmaya temelli bir yaşam olarak anımsıyor.

"Güzel anılarım var–babamın portakal koruları, büyükannemin, dedemin; sulamaya gittiğimizde veya Temiz Pazartesi yortusunda ailecek gittiğimizde suyun aktığı kanallarda babamla oynadığımı anımsıyorum. Güzel günlerdi, açık havada geçen günler, topladığımız portakalları evimizin önünde satardık. Büyük ninemi, dedemi ve ziyafetlerini hatırlıyorum; dedem küçük tabaklarda mezeler ve salatalar hazırlar, uzo eşliğinde yedi–o günlerde yedi yaşımda olmama rağmen birazcık benim de içmeme izin verirdi! Büyük ninem öldüğünde geleneklere göre onu ilk gece evde tuttuğumuzu da hatırlıyorum."

Iro, erkek kardeşiyle oynadığı oyunlar vasıtasıyla, evlerini de anımsıyor.

"Bahçedeki göleti hatırlıyorum, arkadaki tarlaları, yine arkada Serráhis Nehri'nin bir kolu olan dereyi hatırlıyorum. Gölete su içmeye gelen yılanı hatırlıyorum, annemler öyle endişelenmişlerdi ki göleti kurutmuşlardı. Erkek kardeşimin oyuncaklarını balkondan aşağıya, dereye attığımı hatırlıyorum, sonra da kavga ederdik. Bir de bir keresinde babamın bana getirdiği kirpiyi hatırlıyorum, çok severdim onu, mutfaktaki televizyonun arkasına gidip oturduğunu hatırlıyorum. Güzel, mutlu günlerdi."

Ayrıldıkları gün de anılarında bir o kadar canlı, yine o dönemdeki yaşıyla biçimlenmiş. Aile ikinci taarruz sırasında, ağustos ortasında kaçmış.

"Kargaşayı ve korku hissini anımsıyorum, ama çocuk olduğumuz için annemin veya büyükannemin hissettiği sorumluluğu veya korkuyu biz hissetmedik. Ayrılmak üzere eşyalarımızı toparlamamızı hatırlıyorum, sanki birkaç günlüğüne gidip geri döneceğiz gibime gelmişti. Ayrıldığımızda bunun sonsuza dek olacağı hissi kesinlikle yoktu. Eşyaları eski bir arabaya yükledik, hatırlıyorum, sonra da Kakopetria'ya gittik [bir dağ köyü]. Oradan uçakları, bombalı saldırıları gördüğümü hatırlıyorum. Alarmları duyar duymaz koşup 'güvenli yer' olarak belirlenen bodrum katlarına sığırdık. Dedemin yakındaki bir başka köyde akrabaları vardı, oraya gittik sonra. Orada da bir korku hissi vardı ama ilginçtir, çocukken tehlikeye dair fikriniz farklı oluyor ve her şeyden keyif alıyorsunuz. Örneğin yatma vakti geldiğinde yere şilte sermenin heyecanını, bütün kuzenler olarak bir arada olduğumuzun ve birlikte uyuyacağımızın heyecanını hatırlıyorum."

Iro Limasol'da sıfırdan başladıkları dönemden bahsederken anlatısına acı karışıyor.

"Hatırladığıma göre anneme ve büyükanneme acı veren şey, 'serbest bölge' diyeceğim yerlerdeki insanların bize karşı davranışlarıydı. Bu insanlar mülteci değildi ve onlara göre biz–mülteciler, nasıl desem? İkinci sınıf insanlardık. Örneğin kiralayacak bir ev ararken bize ev vermezlerdi, kirayı ödeyemeyeceğimizi düşündüklerinden o dönemde evlerini mültecilerdenyse Britanyalılara kiralamayı tercih ederlerdi. Başta bir avluya bakan birkaç oda tuttuk, sonra bir apartman katına geçtik, sonra da bizi zorla buradan çıkardılar–yerel halktan insanlar geceleri gelip evin içine ışık tutarlardı, evi daha yüksek fiyata başkalarına kiralayabilmek için. Bundan etkilenmişim, çünkü çocuk olsam da bazı şeyleri anlayabiliyordum. Kendi kendime 'Ama ayrılmadan önce bizim büyük bir evimiz, tarlalarımız, bir sürü şeyimiz vardı ve şimdi bu insanlar bizi kovuyorlar. Biz böyle değiliz, biz onlardan aşağı insanlar değiliz, onları paralarından etmeyiz,' dediğimi hatırlıyorum. Babam bize para göndermek için çalışıyordu ve hiçbir şeyin eksikliğini çekmeden yaşadık."

Iro çocukluğunu babasız geçirmiş olmasının mantığını anlasa da, bundan pişman.

"Kıbrıs ekonomisini ayakta tutanlar, babam gibi yurtdışında iş bulmaya gidenlerdi. Anne-babalarımızı özledik, ben ve benim gibi çocuklar, ama bunu onlar yaptı. Çocukken ve bugün bile çocukluğumu anımsadığımda aklımdan geçen hep bunlar işte, bu bakış açısı; o dönemde mülteci olmayanların mültecilere olan davranışları biraz adaletsizdi. Öte yandan, örneğin Yunanistan'dan başka insanların yardımlarını da gayet iyi hatırlıyorum; bizim durumumuzda Martha Hanım diye bir kadın vardı, benim adımı görmüş ve hoşuna gitmiş, o bize bakar, yiyecek, eşya, oyuncaklar gönderirdi, büyükannemle arkadaş olmuşlardı ve ilişkiyi sürdürdüler, büyükannem onu görmeye gitmişti. Büyükannem öldüğünde yazışmaların da sonu geldi, bunu sürdürmediğime pişmanım, belki çocuklarıyla yazışabilirdim. Her şeye rağmen böyle şeyler, daha önce hiç tanımadığın birisinin sana sahip çıkması çok makbule geçiyor."

Iro 2003 yılında kontrol noktaları açıldıktan sonra evi ziyaret etmiş. Bu deneyim, sorunun olası çözümlerine ilişkin hem bireysel, hem de toplumsal düzeydeki zorlukları nasıl gördüğü açısından önemli bir deneyim olmuş.

"Eve ve birinci sınıfı okuduğum ilkokula gittim. Evin içinde bizim kendi mobilyalarımız olduğunu hatırladığım mobilyaları gördüm ve babamın alt kattaki dükkânı [şimdi orada yaşayan insanların] aile büyükleri için bir başka eve dönüştürüldüğünden oradaki mobilyaları da gördüm ve tanıdım. İstersem alabileceğimi söylediler, ama istemedim. Evet bizimdi, ama 'bizim' olan, şimdi 'onların' olan mobilyaları almamın basitlik olacağını düşünüyorum—çok karmakarışık bir hikâye; 'onların' mobilyalarını alacağınızı söylüyorsunuz ama 'onların' mobilyaları değil, 'sizin' mobilyalarınız, ama kendinize olan saygınız yüzünden 'onların' evindeki mobilyaları alarak onları üzmemek istemiyorsunuz, ama aslında ev de 'sizin' eviniz; psikolojik olarak karman çorman bir durum [gülüyor]!"

Geride bırakılmış şeylere dair bu kavramları, mülkiyet olarak değerlerini kapsayacak biçimde genişletince, Iro mevcut sosyal durumunu düşünüyor.

"Çocuklarım şimdi okulda olduğundan, sürekli yaşamak üzere oraya dönmezdim. Bir çözüme ulaşılsa, bir çözüme ulaşılabileceğine inansam, orayı kır evi olarak tutar, sahilden 3 km uzaktaki tarlaları kullanırdım; muhtemelen yazlık olarak kullanabileceğimiz bir ev yapardım ki çocukların da topraklarıyla olan bağları kopmasın. İşte bu şekilde hayal ediyorum."

Bir çözüm olasılığını "adalet" bağlamına oturtmak, Iro için toplumsal bir mesele.

"Adil bir çözüm, sadece kişisel çıkarlar temelinde düşünülmemeli. Tamamen adil bir çözüm çerçevesinde evi geri alamasak ama dedelerimizin, babalarımızın, oraları inşa eden insanların çalışmaları tazmin edilse, bunu adil kabul ederdim, çünkü bütüne bakmak zorundayız. Tanrı aşkına, geride bıraktığımız o eve dönmek de sorun değil. Biz bu tarafta büyüdük; ev konusuna gelince de, insan sık sık ev değiştirir, satar, yeni bir ev alır, belli bir eve duygusal olarak bağlanmamalı çünkü hayatımızı yaşarken olaylar da değişir. Ben adil bir çözümün, olması gereken düzeyde tazminat sağlandığı anda ve nüfusun tamamının, halkın yarısının yaşamak zorunda kaldığı deneyimlerin yüküne eşit olarak katkı sağladığı anda, adil olacağına inanıyorum."

Alexia (K), 55, Maraş – Limasol

Alexia, Gazimağusa'nın Maraş bölgesinde doğup büyümüş. Burası 1974 yılında, büyük oranda çevrede gelişmeye başlayan turizm sektörüne bağımlı, giderek büyüyen bir banliyöymüş. Alexia artık bir "hayalet şehir" olarak bilinen kasabadaki evine 2003 sonrasında gidememiş. Üst düzey siyasetin günlük yaşamlarıyla pek ilintili olmadığını düşünen pek çok Kıbrıslı Rum gibi Alexia da "siyaset" konuşmayı sevmiyor.

Alexia 18 yaşına kadar Maraş'ta yaşamış, 18 yaşındayken de savaş çıkmış.

"O yaştayken anılarınız genelde mutlu anılar oluyor, ama bir yandan da o yaşta mülteci olmak insanda izler bırakıyor. ... Hâlâ özlediğim evin her şeyini hatırlıyorum. Bir de arkada büyükannemin evini; orada, onunla çok zaman geçirdim eskiden. Bir de çok yakın olduğum müzik öğretmenimin evini hatırlıyorum. Gazimağusa'yı ne zamanda rüyamda görsem o evdeyim. İnanır mısınız, rüyalarımda kendi evimi çok ender görürüm."

Alexia'nın ailesi evlerini ikinci taarruz sırasında, 20 Ağustos'ta terk etmiş.

"[Taarruzun başladığı] 15'inden 20'sine kadar neredeyse her gece evden ayrıldık. Yakındaki köylere giderdik. İşgalin ilk aşamasında [Temmuz] bir yere gitmezdik. Sadece bombalamalar sırasında, bodrum katı olan bir komşumuzun evine giderdik. İşgalin ikinci aşamasında, belki de Türklerin yaklaştığı bilgisine sahip oldukları için ordu bize bölgeyi tahliye etmemiz gerektiğini söylledi. Biz de giderdik, üçüncü günde de ayrıldık ve maalesef asla geri dönmedik. Son gidenlerden biriydik biz, o günün ne kadar terk edilmiş olduğunu anımsıyorum. Biz, annemle babam, büyükannem, bir de bir komşumuz–onun bir akrabasında kalmaya gittik... Eşya topladığımızı anımsamıyorum, çünkü gidip dönmeye alışmıştık–ama bir gün dönmedik işte. Bundan tek bir kez bahsettiğimizi hatırlıyorum; bahçede küçük bir ağacımız, yazları serinlikte oturduğumuz sandalyelerimiz vardı ve ayrılırken kız kardeşimin 'Yarın burada Türkler mi oturuyor olacak?' dediğini hatırlıyorum. O noktada gerçekten böyle düşündüğünü sanmıyorum, ama gerçek oldu... Ertesi gün dönememiştik, çünkü sabah boyunca bombalı saldırılar olmuştu. Komşumuzun çocukları küçüktü, bu yüzden kocasıyla babası çocuklara giysi almak için gitmişlerdi. Ama dönmediler, esir alınmışlardı. Babası aynı gün saliverilmişti ve akşamüstü geç saatlerde döndü... yayan olarak. Onu görür görmez 'Seni Türkler aldı sandık,' dedik, o da 'Aynen öyle oldu,' diye yanıt vermişti. Damadını tuttuklarını söyledi sonra. O noktada kasabanın ele geçirildiğini anladık. Damadı da üç ay sonra döndü. Ben o dönemde okula geri dönmüştüm."

Bu olaydan sonra grup, radyodan¹¹ bir tanıdıklarının onlara yer sağlayacağı mesajını alınca Limasol'a doğru yola koyulmuş. Burada, Alexia'nın babasının yurtdışındaki bir meslektaşının evinde kalmışlar. Alexia o yıl geç de olsa okula dönebilmiş ve kaçırıldığı dersleri telafi edebilmiş. Ayrılmak üzere eşya toplamadıkları için Alexia elinde evden hiçbir şey olmamasından üzgün.

¹¹ İnsani yardım çalışmalarının bir parçası olarak ulusal yayından akraba ve arkadaşlarını arayan insanların mesajları yayınlanırdı.

"Sadece evin anahtarı var, elbette ki annem verdi. Ne olur ne olmaz diye saklıyorum. Bunu bana yıllar önce vermişti, 'sen al ki ben kaybetmeyeyim,' demişti. Neyse ki evin fotoğrafları da var, çünkü eğitimim için [yurtdışına] gittiğimde yanıma almıştım ve o yaz [Gazimağusa'ya] geri götürmemiştim."

Alexia anne-babasının Limasol'a yerleşirken sıkıntı çektiğini hissetmişse de, bunu ona yansıtmamaya çalıştıklarının da farkında.

"Ben yurtdışındaydım, annem-babam da acılarını pek göstermeyen insanlardı, bizim için güçlü olmak istiyorlardı. Okul ücreti daha az olsun diye bazı derslerimi ertelemeyi önerdiğimi, onların da buna izin vermediklerini anımsıyorum. Babamın işini kaybettiğini düşününce, şimdi de yaşım daha büyük olduğundan, hem geçinmeye çalışıp hem de benim okul masraflarımı karşılayacak parayı kazanmak onları ne kadar zorlamıştır anlayabiliyorum."

Üniversitedeki arkadaşlarıyla hocaları Alexia'ya hep moral vermişler. Anne-babası iki yıl boyunca, mültecilere kendi evlerini inşa etmelerine olanak veren bir destek programından faydalanabilene dek kirada oturmuş. O ev için ufak bir arsa, biraz da para almışlar.

"Devletin verdiği para dışında bir paraları olmadığından ev çok yavaş inşa edilmişti. Okuldan sonra ilk kez o eve geldiğimi anımsıyorum, yerlerde karo yoktu, betondan sadece. Sonra kız kardeşim çalışmaya başlayıp masraflara katkı sağlamaya başlayınca evi yaşanabilir bir hale getirdiler."

Alexia 2003 yılından sonra Yeşil Hat'tı geçmişse de, evine gidememiş.

"Evi göremedim bile. Ama eski okulumun, kilisenin filan yanından geçtim. Başta gitmek istemedim ama bir arkadaşım beni Apostolos Andreas'a [manastır] da gitmeye ikna etti. Gittik, çevresi telle çevrili olduğundan yaklaşabildiğimiz kadar yaklaşık ve şey hissettim, nasıl anlatsam? Şöyle desem, bir aptallık çöktü üzerime, biraz şey hissettim... [sessizlik]. Sorun olan, ayrılmaktı. Ayrılmak üzere sırtımı döndüğümde kendimi kötü hissettim. Ve ne zaman Derinya'ya [güneyde Maraş'a bakan bir gözlem noktası] gitsem, baktıktan sonra ayrılmak üzere sırtımı döndüğümde ne kadar kötü hissettiğimi hatırladım. Bu kez de bu kadar kötü hissettim."

Alexia 1980'ler ve 1990'larda Derinya'ya yedi veya sekiz kez, Gazimağusa mülteci derneğinin kenti anımsamak ve işgalini protesto etmek için düzenlediği eylemlere katılmak üzere gitmiş. Ama evi görememe deneyiminden sonra gitmez olmuş.

"Şimdi gitmemi isteseler gitmem. Ama eve gidebilsem, giderdim. Sadece görmek için, bir kerecik. Bir daha gitmek için değil. Ve sadece gitmiş olmak için de değil. Birisi gitmemin belki de iyi olmadığını söylemişti, ben de ona katılmışımdı. Eskiden aklımda Gazimağusa'nın eski halinin anısı vardı. Şimdiyse gittiğim için, ne zaman düşünsem, aklıma dikenli teller, variller, bütün bunlar geliyor. Gitmiş olmam, kafamdaki güzel resmi bozdu."

Çözüm ihtimalleri hakkında sorulduğunda, Alexia geri dönme olasılığı hakkında düşünmek istemediğini söylüyor.

"Yine bir şey olabilir diye düşünüyorum. Bir de sıfırdan başlamanın zorlukları var."

Ancak olası bir çözümün neleri içerebileceğine dair bir fikri yok değil.

"Adil bir çözüm, ki bence bu olmayacak, bütün mültecilerin evlerine dönmeleri olur-saf adaletten bahsediyorsak. Ama bunun olacağını sanmıyorum. Umalım ki olsun, ama sanmıyorum. Bunca zaman geçtikten sonra, böyle bir beklentim yok."

Yerinden edildikten sonra yaşamının nasıl değiştiğini gözden geçirirken Alexia bunun kendisinde ve ailesinde bıraktığı büyük izin altını çiziyor.

"Sürekli bu olmasaydı hayatım nasıl olurdu diye düşünüyorum. Hayatımın akışı değil, içimizde taşıdığımız şeyler anlamında... Babamın inme inip ölmesinden önceki günü hatırlıyorum, birlikte öğle yemeği yemiştik ve yanından ayrılırken kocamın koluna sarılıp 'Beni evime götürmeni istiyorum,' demişti. Bu deneyim beni çok duygulandırmıştı. Annem 'ama bu bizim evimiz,' demişti, babam da 'yok, bu değil,' diye yanıt vermişti. İki saat sonra da inme inmiş."

Arpik (K), 60, Lefkoşa - Lefkoşa

Lefkoşa doğumlu Arpik, kentin kuzey kesimindeki bir mahallede büyümüş. Anne-babası da çocuk yaştayken, 20. yüzyılın başında Atatürkçü kuvvetlerin Ermenilere yönelik katliamı sırasında yerlerinden olmuş, Türkiye'nin Anadolu bölgesinde doğup büyüdükleri kasabadan ayrılıp Kıbrıs'a taşınmışlar. 1960 Anayasası'ndaki sınıflandırmaya göre, Ermeni toplumuna mensup kişiler olarak Britanya sömürge döneminin sonunda Bağımsızlık ilan edilince, Kıbrıs Rum toplumunun da bir ferdi haline gelmişler. Arpik'in ailesi 1958'de belediyelerin ayrılmasından, 1964 yılında toplumlar arası şiddet olaylarının patlak vermesine kadar Türk kesiminde kalan bir mahallede yaşamış. 1964 yılında ise anne-babası mahalleden taşınıp Lefkoşa'nın Yunan kesimine yerleşen diğer Ermeni komşularına katılmışlar. 1974 yılında yaşanan toplu yerinden edilme olaylarından önce yerlerinden olan Arpik ve ailesi resmi sınıflandırma terimleriyle "mülteci" (*prósfıyes*) değil, *Tourkóplıktı* ("Türklerden darbe yiyen") kabul ediliyorlar. Arpik'e göre bu fark hem devletin, hem de diğer Kıbrıslı Rumların zihninde, yaşadığı yerinden edilme deneyiminin kavramsallaştırılmasında niteliksel bir ayrıma işaret ediyor.

Arpik daha küçük yaştayken mahallenin dokusunun değiştiğini anımsıyor.

"Soykırımdan sonra Ermeniler Yunanca bilmedikleri ve Türkçe konuştukları için Türk bölgelerine yerleşmelerinin doğal olduğunu düşünmüşlerdi. Bizim bölgemizde Ermenilerin yanı sıra Kıbrıslılar [Kıbrıslı Rumlar] da vardı-Yunan bir fırıncı, bir un değirmeni, bir sigara fabrikası vardı, küçük dükkânlar değil, büyük işletmelerdi. Sonra, yavaş yavaş, kim mülkünü satıyorsa Türkler almaya başladı. 1963 yılında neredeyse hiç Kıbrıslı [Kıbrıslı Rum] kalmamıştı. Ama fırın yerinde duruyordu."

Arpik, kaçmalarından sonra bir daha fiziki olarak mümkün olmayan mutluluk anlarını anımsıyor.

"Evdeyken akşam yemeği vaktinde masanın etrafında oturup konuştuğumuzu hatırlıyorum, büyükannem Türkiye'de yaşamından, babam işyerinden hikâyeler anlatırdı; bunu daha sonra hiç yapmadığımızı şimdi fark ediyorum. Sohbet etmezdik çünkü öncelikle hepimizin sığacağı bir yerimiz yoktu. Teker teker, aceleyle yemek yedik ki sonraki insan da yemek yiyebilsin."

1963 yılında etnik kökene dayalı şiddet olayları artınca, Arpik'in ailesi geçici olarak mahalleden taşınmaya karar vermiş.

"Annemler sabahları bizi büyükannemle bırakır, bir yer aramaya giderlerdi. Gider ve hiçbir şey bulamadan geri dönerlerdi, çünkü babam bunun bir aylık bir şey olacağını, sonrasında döneceğimizi düşünüyordu ve [uzun süreli] bir kontrat yapmak istemiyordu... Hatırlıyorum, 6 Ocak'ta, [Ortodoks]

Noel gününde ayrıldık. Yanımızda giysi, halılarımız, değerli bazı mobilyalar gibi şeyler götürmüştük. Ve hepsini sattık. Çünkü hem kira, hem okul ücretleri derken maddi olarak geçinmek imkânsızdı. Annem tam gün dikiş dikmeye başladı—o güne kadar aile ve eş-dost için yapardı. Babam BM izniyle geçebildiği sürece eve döner ve evden eşyalar getirirdi. Sonra bir sabah ona bir daha gidemeyeceğini söylemişler. Bunun üzerine evden her şeyi çıkarıp önceden iyice temizlediği garaja yerleştirmiş, kapısını da kilitlemiş. Şimdi tabii garaj filan kalmadı. Ama oradaki yaşamıma dair elimde tutabileceğim—işte bu benim oyuncağımdı filan diyebileceğim—hiçbir şeyin olmamasının nedeni bu. Oradan hiçbir şey yok bende. Getirdiğimiz her şeyi satmıştık.”

Ailenin başlarda yaşadığı maddi zorluklar, Arpik’in geç ergenlik dönemine damgasını vurmuş.

“İlk başta bir bahçede bulunan bir kulübe kiralamıştık ve pek sığamıyorduk. Arasında bir koridor olan iki odada altı kişiydik. İki yakamızı bir araya getirmek çok zordu ama babam, kendine sunulmayan fırsatları bize sağlamak için bizi özel okula gönderdi. Ama orada olmamıza neden olan koşulları ve neden orada olduğumuzu anladığım için, onu da anlıyordum.”

Arpik’in acıyla andığı bir olay, devletin ailesine çok cüzi miktarda yardım sağlamış olması.

“Annem bir noktada bir miktar kira yardımı aldı ama bunun ne zaman başladığını anımsayamıyorum. 50 Kıbrıs Lirası’ydi. Hemen değildi, daha sonralarıydı...belki 1974 yılından sonra... Maalesef biz prósfiyes kategorisine girmiyoruz. Biz Tourkóplikti’yiz. 1963 yılındakiler Tourkóplikti, 1974 yılındakiler prósfiyes. Ve biz avantajlardan da hiç faydalanmadık, ama sizin [Kıbrıslı Rumlar] için çeşitli seçenek mevcuttu. Bazen Kıbrıslı Rum mültecilerin 1974 hakkında konuştuğunu duyuyorum, özellikle daha genç olanlara ‘Hey, ben bunu 1963 yılından beri yaşıyorum!’ dediğimde şaşırıyorlar, bilmiyorlar... Girne’den Anna Hanım’a bizim de kaybımız oldu dediğimizde, ‘Bu farklı!’ derdi. İlk başta anlamadık, ama sonra fark ettik ki bizim kaybımızı kendi kaybı kadar değerli görmüyor. Ne demek bu böyle? Mülk mülktür!”

Kişisel yaşamlarını yavaş yavaş yeniden kurmuş olduklarından, 1974 savaşı Arpik’i pek etkilememiş.

“1974 yılına geldiğimizde hepimiz evliyedik, çocuklar büyüyordu, aile geliyordu. Bizi nasıl mı etkiledi? Bizi etkilemedi. Çünkü kaybedecek başka hiçbir şeyimiz yoktu. Ve bunu söylemek hoş değil ama 1974 yılında iğne de, çuvaldız da kendilerine batmış oldu. Çünkü 1963 yılında Yunanlar bize hiç anlayış göstermediler. Konut vermediler, anneme bir noktada hiçbir bağının olmadığı Latsia’da bir ev teklif ettiler. 1963 yılında bize ‘Soykırımdan gelip yine gidip Türklerle mi yaşadınız?’ diye sorarlardı. Bizi anlamazlardı.”

Arpik herhangi bir çözüm konusunda umutlu değil ve politikacılara güvenmiyor. Artık evi hiç ziyaret etmiyor ve ailesi açısından maddi olarak nelerin söz konusu olabileceğini anlamaya başlamış.

“[Artık burada yaşayan] yaşlı adam bana bir keresinde ‘Biz bu evi satın aldık,’ dedi. Ona, evinin peşinde olmadığını söyledim... Ama artık gitmiyorum çünkü rahatsız oluyorlar. Ne yapayım, gidip tekrar tekrar ‘Merhaba, nasılsınız?’ mı diyeyim? Yetti artık!”

Yine de Arpik’in kuzeyde pek çok arkadaşı var. Bu arkadaşlarından biri, annesinin evlerini son kez ziyaret etmesine yardımcı olmuş.

“Durumu hiç iyi değildi ama çok gitmek istiyordu. Bir arkadaşla organize olduk, gelip bizi aldı ve arabayla bütün mahalleyi gezdirdi, birer birer bütün eski komşularımızı da bulduk, taşınmış olanları bile. Sonra da bizi yemeğe götürdü, geri geldik ve annem bir kez bile daha geri gitmedi.”

Sonia (K), 77, Lefkoşa - Lefkoşa

ABD’de doğan Sonia, Kıbrıs’a çocukluğunda taşınmış. Annesi, kardeşleri ve büyükannesiyle dedesi ile birlikte Girne’de yaşamış, orada okula gitmiş. Evlendikten sonra çeyizini kullanıp ailesinin evinin yakınlarında kocasıyla bir ev tutup dayayıp döşeöişler. Kocasıyla birlikte Girne’de bir iş kurmuş ve çocuklarını yetiştirmişler. 1974 yılında kaçtıkları dönemde ilk torununu bekleyen Sonia, bir yandan da annesine bakıyormuş. Şimdi torununun çocuklarını gören Sonia zamanını, dünyanın farklı yerlerine yerleşmiş çocuklarının yanında geçiriyor. Girne’de oldukça geniş mülklerinin kaybına üzülüyor, ama en çok da büyüdüğü toplumun yok olmuş olmasının yasını tutuyor.

Girne’yi düşündüğünde Sonia’nın aklına ilk gelen şeylerden biri, doğa.

“En çok da denizi, kumsalı, günbatımlarını özlüyorum. Günbatımı inanılmaz olurdu. Gün batarken Girne altın gibi parlardı... Evimiz sıcak ve çok güzeldi. Evimde yaşamak bana keyif verirdi. Antikalarla doluydu.”

Türk askerlerinin Girne’ye çıktığı gün (15 Temmuz 1974), Sonia’nın kocası aileyi korumak için kent merkezinin uzaklarına götürmüştü.

“Kızım ha doğurmuş ha doğuracaktı. Ben ABD vatandaşı olduğumdan BM gelip bizi tahliye edeceklerini söylemişti. Bizi önce Dome Otel’ine nakletmişlerdi. Otel tıklım tıklımdı; kızım yere oturmuş sürekli su istiyordu. Bu böyle iki gün sürdü, çok zor iki gündü. O tele gitmeyi kabul edecek cesareti ve gücü nereden bulduk, hâlâ merak ederim... Dome Otel’indeki o ilk gece tam bir trajediydi. Aslında tavuk çorbası olması gereken bir fincan kaynamış su için saatlerce sıra bekliyorduk, aklıma hep daha bir gece önce bir restoranda olduğum, iki garsonun bana hizmet ettiği geliyordu.”

Ertesi gün, tahliye edilen kişilere arabalarını hazır etmeleri ve arabaların üzerini üstünde bir kızıl haç olan beyaz çarşafarla örtmeleri söylenmiş. Sonia, evinden ayrılmayı reddeden annesi için bir araç ayarlamak üzere dışarı çıkmış.

“Yabancı uyruklu biri olarak tahliye edilme hakkı olduğunu anlattım ona. Annem bunu reddetti, sade halktan insanlarla Girne’de kalıp onların başına neler gelecektense kendisinin de çekeceğini söyledi. Ona ‘Anne, gelişmelere bakılırsa Girne diye bir yer kalmayacak. Benimle gel,’ dedim. Daha sonraları komşuları onu Dome Otel’ine getirdiler, ama o her gün otelden ayrılır, yürüyerek gidip evi kontrol ederdi. Önceden tanıdığı bir Türk [Kıbrıslı Türk] asker vardı, evi kilitli tutup koruması için annem ona para verirdi [gülüyor]. Üçüncü kez gittiğinde evi yağmalanmış halde bulmuş. O da son kez olmuş, bir daha gitmesine izin verilmemiş.”

Sonia’yla ailesi de bu dönemde adadan ayrılmış, onları Ağrotur üssüne götüren Britanya bayraklı bir gemiyle tahliye edilmişler.

“Yanıma mücevherlerimin çok azını almıştım. Her birini, bir daha asla böyle şeyler alamayacağımı, o maddi güvenceye bir daha asla sahip olamayacağımı düşünerek seçmiştim. Pachyammos’ta

Devonshire gemisine bindiğimizde güvertede durup kızıma ‘Gel, gel de bak, dağlarımız uçtan uca yanıyor. Gel bak, çünkü bu dağları bir daha asla göremeyeceğiz,’ demiştim. O yangın inanılmazdı.”

Sonia oradan Dikelya üssüne devam etmiş, kızıyla kocası ise Londra’ya tahliye edilmişler.

“Bizi bir sığınağa yerleştirip üstünde yatmak için birer şilte vermişlerdi. Çarşafklar nerede, diye sorduğumda, Britanyalı asker çarşafkları yüzüme fırlatıp ‘Kendini ne sanıyorsun sen? Artık mültecisin,’ demişti. O anda, bunun sıkıntılarımızın başlangıç noktası olduğunu anlamıştım.”

Londra’da Sonia Kıbrıs’ta kurduğu kontaklarla temasa geçmiş, onlar da önce İngiltere’de, sonra ABD’de iş bulmasına yardımcı olmuşlar. Bu maceraları anımsarken, Sonia hiçbir şeyden pişman olmadığını ifade ediyor.

“Bunalıma veya çaresizliğe asla teslim olmadım, hâlâ hatırlarım... Çok şey kaybettik belki, ama kazandığımız deneyimlerle yepyeni insanlara dönüştük... Sadeleşiyorsunuz, daha erişilebilir oluyorsunuz, hayatı daha geniş bir çerçevede görüyorsunuz ve her şeyin tadını çıkarmaya başlıyorsunuz... Macera çok–ama kötü hissetmiyorum, görüyorsunuz. Beni kurtaran da bu oldu zaten.”

Sonia 2003 yılından beri mülkünü ziyaret etmemişse de, bunu düşünmüş.

“Gitmedim ve şu aralar gitmeyi de düşünmüyorum. Kendimi yaşlı hissetmeye, sonumun yaklaştığını hissetmeye başladığımda gideceğim. O noktada son bir kez Girne’ye gitmek ve Katsellislerin [Dome Otel’inin sahibi olan aile] balkonunda oturup günbatımını izlemek istiyorum. Bunun savaştan birkaç gün önce yaptığım gibi, ağustos ayında bir günün öğleden sonrasında olmasını istiyorum; o gün yanımda oturan kayınbiraderime ‘Bu ne güzeldir, gerçek olamayacak kadar güzel,’ demiştim, o da bana katılmıştı.”

Sonia hiç devlet desteği almamış.

“Bence bir insan kendi başına bir şeyler yapabiliyorsa, idare eder. Tekrar yüzeye çıkar. Zenginliğe sahip olmayabilirim, eskiden olduğum gibi olmayabilirim. Ama bu ufak evde yaşama devam ediyorum. Güzел bir hayatım oldu.”

Michel (E), 41, Kormacit – Lefkoşa

Michel, adanın kuzeybatı ucundaki Maronit toplumunun merkezi olan Kormacit köyünde doğmuş. Ailesi o henüz dört yaşındayken yerinden edilmiş ve Michel bu süreci pek anımsamıyor. Ama Michel’in ailesi köyle ve özellikle de köyde kalan büyükanne ve dedesiyle ilişkilerini sürdürmüş. Savaştan sonra Kormacit’in çevresinde çok sayıda Maronitin yaşadığı üç köye, Kıbrıs Rum toplumuna mensup kişilerin kuzeyde geliştirilen idari yapılar çerçevesinde dışa kapalı bir yaşam sürdüğü, “kapalı alan” tabir edilen özel bir statü verilmişti. Hem bu bölgede, hem de Karpaz’ın kuzeydoğu ucundaki bir diğer köy topluluğunda yaşayan pek çok insan ayrılmayı reddetmiş ve izleyen onlarca yılda aileleriyle birlikte kalmışlardır. Michel için bunun anlamı, BM aracılığıyla Türk yetkililerden özel insancıl izin belgesi aldıktan sonra zaman zaman anne-babasıyla birlikte köylerini ziyaret edebilmeleri anlamına gelmiş. Aynı şey Karpaz’daki Kıbrıs Rum kapalı alanı için de geçerli olsa da, Maronitlere biraz daha iyi davranıldığını Michel şimdi daha iyi anlıyor. Onlara biraz daha iyi davranılması, Maronitlerin Kıbrıs Rum görüşünden hafiften “kuşku” duymalarını getirmiş ve toplumu daha büyük iki etnik grup arasında oldukça riskli bir

konuma yerleştirmişti. O zamandan beridir Michel, hem kişisel düzeyde yaşadığı, hem de okulda karşılaştığı Kıbrıs Rum milliyetçiliği söylemlerinde öne çıkan bölünmüşlük ve mültecilik deneyimleri arasında bir yön bulmaya çalışarak büyümüş.

Michel savaş sırasında köyden ayrılmaları dışında 1974 yılından öncesine dair fazla bir şey hatırlamıyor. Savaştan üç yıl sonra, Michel'in ailesi için geri dönmek mümkün hale gelmiş; o dönemde, insani bir rejim çerçevesinde, kapalı alandaki akrabalarını ziyaret etmelerine izin çıkmış. Ayda bir kez ve en fazla üç gün süreyle kısıtlı bu ziyaretler, Michel'in köye ilişkin anılarının biçimlendiği yeni bir çerçeve oluşturmuş.

"Köye geçerken yaşadığımız zorlukları hatırlıyorum. Bir ay öncesinden başvurmanız, başvurunuzun onaylanıp onaylanmadığını kontrol etmeniz gerekliydi; her iki tarafta da kontroller olur, yolda da [ziyaretçilerin adanın kuzeyinde başıboş gezmemesini sağlamak için] saatlerin denetlendiği başka kontroller yapılırdı. Bu sürecin yan etkileri de vardı. Mesela yoldaki insanlara vermek için yanınızda bir şeyler götürmek zorundaydınız. Dixan [çamaşır deterjanı] ve kahve hatırlıyorum örneğin, geçmek için Kıbrıslı Türk polisler bu tip şeyler vermeniz gerekirdi. O dönemde Kıbrıslı Türkler çok ağır ekonomik sorunlarla karşı karşıyaydılar. Veya [ziyaretçi] listesinden adınız çıkarılmışsa, yeniden eklenmek için bir şeyler verirdiniz, filan. Kapalı alandakilerin kontrol noktasında sıralar oluşturduğunu da hatırlıyorum, ailelerini görmek için 5-6 saat orada bekletilirlerdi."

Michel'in ailesi Türkiye'nin ikinci taarruzundan sonra köyden ayrılp önce Karlıdağ'a gitmiş, sonra birkaç yıllığına Limasol'a yerleşmiş, oradan da Lefkoşa'ya varmış.

"Limasol'a gitmelerinin bir nedeni, orada hem bir okul işleten, hem de insanların destek bulduğu bir Katolik rahibe manastırı olmasıydı."

Michel'in anne-babası başta, başkalarıyla paylaştıkları küçük bir ev tutmuş.

"Tek bir evde 15 kişi kadardık ve ev sahibiyile sorunlar yaşadığımızı hatırlıyorum. Evinde bu kadar insanın olmasından hoşnut değildi."

Ama Michel'in aklında böyle anılar değil, daha mutlu anılar kalmış.

"Bir noktada babam, yurtdışından gelen insanî yardımları düzenleme merkezine dönüştürülen stadyumda çalışıyordu. O stadyumu iyi hatırlarım. Oyuncakları hatırlıyorum. Ben bulamayayım diye saklardı onları."

Topluluğun diğer fertleri adanın güneyinde yaşamlarını yeniden kurarken, dışa kapalı yerleşim bölgelerindeki kişilerin çocukları ayrı bir endişe konusuydu.

"Önceden güneye gelmiş bazı aileler vardı, anne-babalar daha sonra köylerine geri dönmüş, çocuklar ise eğitim için güneyde kalmışlardı. Bu çocukların yazları aileleriyle uzun süre geçirebilmek için özel izinleri vardı... Kısa süre sonra, şimdi Maronit Başpiskoposluğu'nun olduğu yerde Maronit öğrenciler için bir yatakhane ayarlanmıştı, bir noktada orada 50 kadar erkek çocuğunun kaldığı olmuştu. Yatakhane sadece erkekler içindi, kızlar akrabalarının evlerinde kalırlardı. O dönemde karma kalmaları kabul gören bir şey değildi. Bu dönemden insanlara sorarsanız, nasıl mahallenin altını üstüne getirdiklerine dair bir sürü hikâye duyarsınız [gülüyor]."

Michel'in yaşlılıklarına kadar Kormacit'te kalan büyükannesiyle dedesi, adanın güneyine ancak artık kendine bakamadıkları duruma gelip huzurevine yerleştirilmeleri gerektiğinde geçmişler. 2003 yılında kontrol noktalarının açılmasıyla köye yapılan ziyaretler de sıklaşmış ve

daha rahat yapılı hale gelmiş; Michel'in anne-babası evlerini geri alabilmişler ve halen kullanıyorlar. Hatta Kormacit'ten ayrılmayan Maronitler hem KKTC hem de Kıbrıs Cumhuriyeti vatandaşı sayılıyor.

"İki ayrı muhtarımız da var. İki farklı seçim yapılır, biri Kormacit'te, diğeri güneyde... Özel bir vatandaşlık hali bu, haklar konusunda en alttakinin bir üstünde bence, KKTC'ye ilk kez giriş yapanların bir kademe üzerinde. Mesela seçimlere katılamıyoruz, sadece yerel köy seçimlerine katılabiliyoruz."

Son dönemde uygulamaya konan bir plan çerçevesinde köye geri dönenler, kapalı bölgelerde yaşadıkları için Kıbrıs Cumhuriyeti'nden aylık alıyorlar; Michel'e göre bu durum insanları Kormacit'e dönmeye teşvik ediyor. Geçen onlarca yılda "geri dönme" deneyimini tekrar tekrar yaşamış olmak da bu süreci kolaylaştırmış olabilir. Bu durum bir yandan köyün etnik yapısında önemli bir değişikliğin olmamasında da etkili olmuş gibi görünüyor. Michel, son dönemde köydeki birkaç ev ve arazinin satıldığını ifade ediyor.

"Bu sayı kesinlikle onun altında. Ama sahil kenarındaki büyük bir arazi de yabancı birine satıldı, ayrıntılardan emin değilim—devasa, yeşil bir alandı."

Geçmişte baktığında, Michel mülteciliğin Maronit toplumunu özellikle bir açıdan etkilediğini düşünüyor.

"Maronit temsilcisi sürekli olarak bir mülteci yerleşiminin sadece Maronitlere ayrılması talebinde bulunduyorsa da, bu yapılmadı. Muhtemelen başka etnik gruplar için de yapılmadığı içindir ve bir 'Yeni Değirmenlik' ve saire yaratılmasını istemediler. Ama Maronitler için bu yapılmalıydı, çünkü Maronitler sayıca çok azlar. Olanlar sonucunda Maronitler dağıldı ve bunun sonucunda bugün evliliklerin yüzde 80'i karma evlilik, bu yüzden toplumumuz yok oluyor. Eskiden nüfus özellikle o köylerde yoğunlaştığı için, karma evlilikler istisnayı. Ayrıca toplumu bir arada tutmanın başka yollarına, kendi kültürel alanlarının korunmasına da özen gösterilmedi."

Kendi kişisel deneyimini düşündüğünde, Michel aldığı milliyetçi eğitimin adanın bölünmüş olmasını nasıl yaşadığına olan etkisine de dikkat çekiyor.

"Kıbrıslı Rumlar geri döndüğümüz için bizi bir nevi hain olarak görüyorlardı... Bize Türklerden nefret etmemiz aşılarmıştı, hatırlıyorum. Köye döndüğümde, babam dâhil olmak üzere insanların Türkçe konuştuğunu duyduğumda kızdığımı anımsarım... Görüşlerim elbette daha sonra, Londra'da ve Annan Planı'ndan sonra Kıbrıslı Türklerle tanıştıgımda değişti... 2003 yılından sonra sınırı ilk geçtiğimde, ilk kez köyden başka bir yere seyahat edip Kıbrıslı Türklerle tanışabildiğimi hissetmişim. Bunu daha önce de yapabiliirdik ama yapmazdık, sanki yasakmış gibi... Annan Planı'ndan sonra restoranları ve dükkânları gördüğümde ben de herkes gibi çok şaşırmıştım. Eskiden köye giderken aynen okulda bize öğrettikleri gibi terk edilmiş köylerden geçerdik."

2004 yılındaki halkoylaması kadar bir önceki yıl kontrol noktalarının açılmış olması Kormacit köylülerinin mültecilik deneyimini derinden etkilemiş ve gelecekte ulaşılabilecek bir çözümün Maronitlere olacak olumlu etkilerinin altını çizmişti.

"Annan Planı'ndan sonra çok şey değişti. Birincisi, evlerin hepsi onarıldı. Daha ilk günden insanlar geri dönmeye başladılar, şimdi 15 kadar aile dönmüş durumda, ama hepsinin aklında bir sürü soru var; bir de inşaat işinde çalışan ve köydeki işlere yardımcı olan gençler var... Bizim için

herhangi bir çözüm iyi bir çözüm olur, halihazırdaki durumun sadece resmîyete dökülmesi bile. Şu aşamada hiçbir şey belli olmadığından, kalkınmak da mümkün olmuyor–geri dönen insan bunu nasıl yapacak? Hangi statüyle yapacak? Zor bir durum. Bu yüzden hangi çözüm olursa–Annan Planı bizim için iyi bir çözümdü.”

Dimitris (E), 35, Lefkoşa – Lefkoşa

Dimitris 1974 savaşındaki iki yıl sonra doğmuş. Lefkoşa'nın kuzey kesimindeki banliyölerin birindeki evlerinden ailesinin nasıl kaçtığına dair doğrudan deneyimi olmasa da, bununla ilgili pek çok hikâye dinleyerek büyümüş. İkinci nesil bir mülteci olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin verdiği göçmen nüfus cüzdanına sahip. Dimitris'in anne-babası sadece birer mülteci değiller; 1960'larda Baf'tan Lefkoşa'ya taşındıktan sonra toplumlararası şiddet olayları patlak verdiğinde yerleştikleri ilk evden kaçmak zorunda kaldıkları için aynı zamanda birer *Tourkópliki* statüsündeler. Ailesi sol görüşlü ve babası milliyetçi kuvvetlerin gerçekleştirdiği darbe sırasında hedef tahtası haline gelmiş ancak darbeye güçler babayı tutuklamak için eve geldiğinde evde olmadığından, yakalanıp büyük olasılıkla işkence görüp tutuklanmaktan şans eseri kurtulmuş. Bu nedenle Dimitris çocukluğu ve erişkinliği boyunca, içinde büyüdüğü savaş sonrası eğitim sistemince yaygınlaştırılan resmi yerinden edilme ve kayıp söylemlerini, aile ve akrabalarının kişisel deneyimleriyle bağdaştırmaya büyük çaba sarf etmiş.

1974 yılından önceki yaşama dair bir deneyimi olmayan Dimitris, sadece bu dönemdeki yaşamın nasıl anlatıldığına dair anılara sahip.

‘Kızılay (Trahonas) hakkında bildiğim burasının gelişmekte olan, bir endüstriye sahip, insanların iş için geldikleri bir yermiş. Yakınında Küçük Kaymaklı gibi Kıbrıslı Türklerin yaşadığı yerler varmış ve insanların birbirleriyle ilişkileri varmış... Mesela marangozhanelerde birlikte çalışırlarmış; babam bundan çok bahsederdi. Ardından Kıbrıslı Rumlar Küçük Kaymaklı'ya bir nöbetçi kulübesi dikmişler ve Kıbrıslı Türkler oradan anında ayrılmışlar... Toplumlararası sorunlar baş gösterdiğinde ve Kıbrıslı Türk anklavları oluşturulduğunda, buradaki Kıbrıslı Rumlar yerlerinden edilmiş. Bu Kızılay'ın bir yakasından diğerine gerçekleşmiş ve babamın ailesi gibi Kıbrıslı Rumlar, nehrin bir yakasından karşı yakasına taşınmışlar.”

Aile nehrin karşı yakasına taşındıktan sonra yeni bir ev inşa etmiş ve çocukların bir kısmı kendi aileleriyle, kendi konutlarına yerleşmişler. Babası 1974 yılında ailenin yeni eviyle Strovolos'taki işi arasında gidip gelirken, aile bir kez daha kaçmak zorunda kalmış.

“Akrabalarımın bu kayıptan bahsetmelerini dinlediğimde, acı ve haksızlığa uğramışlık duygusu öyle hâkim ki. Her şeyi nasıl sıfırdan yaptıklarını, sonra her şeyi kaybettiklerini anlatıyorlar... Yetkililere veya devlete şikâyetle bulunmuyorlar ama mesela babam bana memleketi olan Baf'taki insanların şimdi zengin olduklarını, topraklarının değer kazandığını, kendisinin ise kaybettiği her şeye rağmen hiçbir şey almadığını anlatıyor... Üç tane şezlong vermişler sadece, hâlâ hatırlarım, tahta ve branda bezindendi, çünkü babamınki bir şekilde büyükannemin evindeydi ve ziyarete gittiğimde onda yatar-dım. Bir de eskiden bana ‘Bütün bunlardan babana kalan tek tük şeyden biri bu işte’ diye anlatırlardı.”

Kendisini hiçbir zaman bir mülteci gibi hissetmeyen Dimitris, okulda aşılana mülteci kimliğine de bağlı hissetmiyor.

"Bir sürü şarkı ve şiir ezberler, sonra bunları söylerdik. Tamam, güzellerdi, ama doğrudan sizi ilgilendiren bir şey değil, siz yaşamamışsınız. Belki Gazimağusa gerçekten de dünyadaki en iyi yerdi, evet, ama resimlerde kalmış artık. Ve gerçekten de milyonerdiniz belki, belki bazı insanlar için her şey dikkate alındığında bu daha önemli. Bir noktada yapay bir hal alıyor. Ve bazı insanlar bunu satıyor–ama kendiniz yaşamadıysanız, yaşamış biriyle aynı hisleri hissetmiyorsunuz. Bunu yaşayan biri öbür tarafa geçmek için gidip kontrol noktasında saatlerce oturabilir, çünkü belli yaşam deneyimleri, belli bir nostalji duyguları vardır. İki yıl ya da 15 yıl sonrasında doğan ve geri dönmeyen tutkulu nostaljisini yaşıyormuş gibi davrananlar–bazı şeylerin hiçbir mantığı yok. [Savaşın] sonra doğan insanların seslerini duyuyorsunuz mesela... Buna şike demeyeceğim ama beylik sözler diyeceğim... Artık söyleyebilirim, bütün bu deneyimin okuldayken beni çok yabancılaştırdığını hissetmiştim."

Çalışma masasının arkasında asılı olan Girne Limanı tablosu hakkında konuşurken de kayıp söylemi hegemonyasından nasıl ayrıştığını tekrar dile getiriyor.

"Benim için önemli, çünkü 1974 yılından önce yapılmış ve Beşparmak Dağları yemyeşil. Bu resim bizim büyürken gördüğümüz, çıplak ve bu geri dönüş şarkılarında dile getirilen dağdan çok farklı [parmağıyla camdan dışarı işaret ediyor]. Bu resimdeki tablo bambaşka, içinde beş balıkçı teknesi olan ufak bir liman. Çok daha basit, sanki herhangi bir yerde olabilecekmış gibi."

Dimitris bu deneyimleri, arkadaş ve tanıdıklarının olası bir çözümden beklentilerini nasıl konuştuklarıyla bağdaştırıyor.

"Belki başkaları gerçekten de bunu daha yoğun yaşıyorlardır. Büyük olasılıkla asla iade edilmeyecek olan GİRNE'den insanlarla konuşuyorum mesela, bu insanlar 'Asla evimin keyfini süremeyeceğim' diye bir adaletsizlik hissini dile getiriyorlar. Bu ne demek ki? Kendi meselelerin yüzünden, kendi koşullarında keyfini süremeyeceksin demek... Bütün bu boş söylemleri duyuyorum, aslında hiç de boş değil, çok belirgin bir içeriği var: bölmek. Ya burada bir başımızayız ya da her yerde bir başımızayız. Ve Türkleri de denize atamayacağımıza göre, şükürler olsun ki buradayız–ama saf, arı; değil mi? Bütün Kıbrıslı Rumlar; biz burada, siz orada; ufak tefek toprak ayarlamalarıyla biz okullarımızda kalacağız, siz okullarınızda kalacaksınız; biz sizden nefret edeceğiz, siz de bizden nefret edeceksiniz, işte bu kadar."

Jeanette (K), 78, Maraş – Larnaka

Lefkoşa doğumlu Jeanette, çocukken ailesiyle Gazimağusa'ya taşınmış. Her iki kentteki yaşamını gayet iyi anımsıyor, ama yurdunun Gazimağusa olduğunu söylüyor. Bir Fransız'la evlendiğinde Maraş bölgesinde bir ev inşa etmişler; Maraş bugün tellerle çevrili olduğundan 2003 yılından sonra evine erişme olanağı olmamış. Ancak Jeanette savaşı izleyen aylarda evine gidip evden bazı eşyalarını kurtarabilmiş. Daha sonraları, hayati önem taşıyan bu ziyaretleri yapmasını mümkün kılan izni almasının, Latin azınlık grubuna mensup olmasına bağlı olduğunu keşfetmiş.

Jeanette için Gazimağusa, ömrünün en güzel yıllarının geçtiği yer.

"Nereden başlasam? Kumsalı, denizi hatırlıyorum ve kızımın denizi ve evimizi ne kadar sevdiğini hatırlıyorum. Sonrasında yaşamımız tamamen değişti. Eskiden kültürel etkinlikler, konuşmalar

olurdu, Gazimağusa'nın kendisi vardı. Ama sonrasında Türklerle sorunlar oldu ve Gazimağusa kapandı, kente giremez olduk... Güzel bir hayattı. İnsanlar farklıydı. Belki bu her yerde böyledir, insanlar her yerde değişmiştir. Ama Kıbrıs'ta değişim çok daha hızlı oldu. Çoğu insan belki henüz kentlere gelmeye hazır değildi ve mülteci yerleşimlerinden kentlere geldiklerinde bir havalara girmişlerdi. O günlerde kaç kentte yaşıyordu ki? Köylerde yaşıyorlardı."

Jeanette, kentin halihazırda tellerle çevrili alanının hem içinde, hem de dışında, çeşitli bölgelerinde yaşamış. Kocası ve kızıyla oturdukları son evleri, ufak bir bahçesi olan, basit, iki katlı, üç yatak odalı bir evmiş.

Jeanette'in ailesi, mahalleden en son ayrılan ailelerden biri olmuş. Türk taarruzunun olduğu gün Jeanette kentte başka kadınlarla birlikte malzeme dağıtıyormuş.

"Bir tanıdığım beni görünce 'Burada hâlâ ne yapıyorsun? Sizin bölgeden herkes çoktan gitti buralardan,' demişti. Önce dediklerini pek dikkate almadım ve orada kaldım, ama sonra düşününce, belki gitme vaktinin geldiğini fark ettim... Arabaya binip ayrıldık, neredeyse on yaşındaki kızım yanına bütün oyuncak bebeklerini koyduğu ufak bir çanta almıştı... Yıllarca o çanta olmadan hiçbir yere gitmedi. Askerlere de bakamıyordu. Türk askeri görünce bugün hâlâ ağlar. Olaylar bu çocukları çok etkiledi."

Aile sonunda Dikelya üssüne ulaşmış.

"O kadar çok insan vardı ki. Şükür ki duş olanağı vardı. Yemekleri yemezdim, şafak sökerken kalkıp kantine gider, sıcak su ister, içine kendi anında hazır kahvemi karıştırırdım. Sanırım bütün gün tek aldığım gıda buydu. Yemek verirlerdi bize ama berbattı."

Jeanette ayrıca, gelen mültecilerin kalabilmesi için çadırların kurulduğu Düzce (Ahna) kampındaki insani yardım çalışmalarına da katılmış.

"İnsanların mesajlaşmasına yardımcı oluyorduk. Çok korkunç bir durumdu. Yemekleri koyacak tabakları olmadığından ellerini böyle yapan [elleriyle iki avucunu birleştiriyor] insanlar görmüştüm."

Aile sonunda Limasol'a gitmiş ve Jeanette "mülteci" kimliği çerçevesinde gelişen algılarla baş etmek zorunda kalmış.

"Farkı orada gördüm. Limasollular limandaki yük gemilerinde kalan mallara üzgündü, mültecilerden şikâyetçiydi, onlar için biz Britanyalı kiracılarını dışarı atan ve bu yüzden evlerini bize kiralamak zorunda kaldıkları davetsiz misafirlerdik... Lefkoşa böyle değildi çünkü Lefkoşa, yani yarısı aynı ıstırapı çekiyordu..."

Savaştan kısa süre sonra Jeanette evine dönüp geride kalan bazı değerli eşyalarını alma olanağı bulmuş.

"Türklerin geçip evimize gitmemize izin vermesinde önemli olan benim kimliğimdi. Türk asker bana kişisel olarak 'Sizi tanıyorum,' demişti 'o yüzden geçmenize izin veriyorum. Siz filanca hanımın kızısınız. Katoliksiniz, bu yüzden geçebilirsiniz.' Görüyor musunuz? Ayrımı yapan onlardı."

Değerli eşyalarını alabilme olasılığı, Jeanette'in kayba yönelik tutumlarının biçimlenmesinde önemli olmuş.

"Savaştan birkaç ay sonra İngilizlerin evlerine gidip eşyalarını alabilmeleri için araç ayarlayan Britanyalı bir subay tanıdığımız vardı... Sadece giysi ve kişisel eşyalarımızı alabileceğimiz uyarısında

bulunulmuştu, değerli eşyalarımızı değil. Taşınabilir bir televizyonumuz vardı, onu aldık, biraz da kitap... Sonra bir izin daha çıktı... Bu kez bize eşlik eden Türk subay 'Eşyalarınız için gidip geliyorsunuz, ama tüm eşyalarınıza bedel bir parça var aslında,' diye serzenişte bulunmuştu. Şundan bahsediyordu [bir komodine işaret ediyor]. Bu adam neyin değerli olduğunu anlıyordu. Geri dönerken, bir elektrikli süpürgeimin olduğunu ama bunun kayıp olduğunu söylemiştim. Böyle dediğimde bana 'Gel, bende bir depo dolusu var, istediğini alabilirsin,' demişti. 'Yok,' demiştim, 'Kendiminkini bulursam tamam. Ama bir başkasınınkini almam.'

Jeanette eskiye baktığında, kurtardığı eşyalar ile bir "ev" hissini yaratan ama sonsuza dek yitip gitmiş şeyler arasındaki uçuruma dikkat çekiyor.

"Tamam, yani bir sürü eşyamızı geri aldım. Ama anlayamamışım. Çoğu zamanla eskidi, aşındı ve yine çöpe atıldı. Bazen bir fotoğraf arıyorum veya öyle ufak tefek başka bir şey; yer duygunuz, neyin nerede olduğu hissini kayboluyor. Bazı insanlarda bu kadarı bile yok. Mücevherlerini toprağa, ağaçlarının altına gömen ve bir daha asla göremeyen insanlar biliyorum."

Jeanette bu "hissi" geri yaptığı ilk ziyarette, evinin talan edildiğini gördüğünde kaybetmiş.

"İçeri girdiğimizde evin tamamı yere dökülmüştü. Çekmecelerin içindeki her şey, pek çok şey yok olmuştu, geride kalan her şey pisti. O yıl çok yağmur yağmıştı ve camları açık bırakmışlardı. Evin dışında bana ait olmayan fotoğraflar görmüştüm. Eşya peşinde, sürü gibi girip çıkmış olmalılar."

Jeanette de mülteci nüfus cüzdanına sahip ve Gazimağusa semtinde oy kullanıyor. Ancak geçen yıllar zarfında çok az devlet desteği almış.

"Orta sınıf için hiçbir şekilde tazminat yoktu. Köylüler için biraz, büyük otel sahipleri için biraz vardı. Biz hiçbir şey görmedik. Bana bu daire için 1,000 Kıbrıs Lirası verdiler... Bağlantıları olanlara verildi her şey. Adil bir dağıtım olmadı. Sadece tarlaları değer kazananlar için iyi oldu. Bize de bir şeyler vermelilerdi. Belki gidip yalvarsaydık bize de bir şeyler verilir, ama bunu yapmadık. Tek bildiğim, vergiler nasıl gelip sizi buluyorsa, bu tip faydalar da gelip bizi bulmalıydı. Ben yalvaracak biri değilim. Diğer topluluklar daha organizeydi belki de—çünkü onların kökenleri de ortak, Ermenilerle Maronitlerin yani. Bizim kendi aramızda hiçbir ortak yanımız yok. Latinler her yerdendir... Burada, Larnaka'da, yerleşimlerdeki mültecilerin hepsi de AKEL'lidir; Türk evleri, [savaştan sonra] devletle bağlantıları olmayan sağcılara verilmişti."

Göçmen derneklerinde çalışmak, Jeanette'in eski çevresiyle bağ kurmasının bir yolu olmuş.

"Gazimağusa'yla ilgili ne olursa olsun yardımcı olmaya çalışırım. Kırk çok önemli bir yaş. Artık orta yaşlısınız demek. Sıfırdan başlıyorsunuz elbet, yapılamaz demiyorum, ama zaten yaşamınıza daha yeni başlayacağınız 15 yaşındayken ayrılmak gibi değil. Bu yüzden orali insanlarla olan bağımı sürdürüyorum."

Jeanette evini asla bir mülk olarak değeri çerçevesinde değerlendirmemiş.

"Biz evimizi ömrümüzün sonuna kadar yaşamak üzere inşa etmiştik. Olay buydu. Bu yüzden bütün bu takas meselesi midemi bulandırıyor."

Jeanette bu noktada ister mülk konusunda, isterse genel olarak Kıbrıs sorunu bağlamında bir çözüme ulaşılabileceğine dair pek umutlu değil.

Nadia (K), 56, Lefkoşa - Lefkoşa

Ergenlik yıllarının başına kadar Gazimağusa'da yaşayan Nadia, daha sonra babasıyla yaşamak üzere Britanya'ya gitmiş. 1974 yazında uzun bir tatil için Kıbrıs'a döndüğünde, kendini savaşın içinde bulmuş. Britanya uyruklu olduğu için uçakla Londra'ya nakledilmiş ve orada hemen üniversiteye başlamış. Öğrencilik yıllarında Kıbrıs konulu kampanyalara katılmış. Nadia halen yeniden birleşme ve uzlaşma konularında çaba sarf eden bir aktivist. Dönüp Kıbrıs'a yerleşmeden önce Britanya ve Yunanistan'da yaşamış. Şimdi Lefkoşa'da bir apartman dairesinde yaşıyor ve sık sık, savaş çıkmamış olsa yaşamı nasıl olurdu konusunu düşünüyor. Yerinden edilmek Nadia'nın benlik duygusu ve kimliğinde büyük bir iz bırakmış; zaten en çok da buna üzülüyor.

Nadia üç yaşından 15 yaşına kadar Maraş'ta yaşamış. Kentin uygarlığı, dünya çapında lüks bir tatil beldesi olarak giderek ünlenmekte olması, o yaşama dair asla unutamadığı anılar arasında.

"Diğer kentlerden çok daha ileri bir kent olarak hatırlıyorum. Yüksek yüksek binalar, sahil kenarında oteller (şimdi düşününce bunu bir dezavantaj olarak da görmek mümkün), başka hiçbir yerde olmadığı kadar hoş kafe ve restoranlar... Hava atmak için ben de dâhil olmak üzere çocukların güzel güzel giydirilip götürüldüğü portakal festivalini, çiçek kutlamalarını hatırlıyorum."

Öte yandan Nadia, kenti diğerlerinden ayıran o mahalle duygusunun da altını çiziyor.

"Boş arsalarda oynar, arabalar yapıp tepelerden aşağı bırakır, mahalledeki çocukları toplayıp gölge tiyatrosu oynatırdık... Evle ilgili her şeyi hatırlıyorum. Büyükannemin zambak diktiği çiçek tarhlarıyla çevrili verandalar... Bahçedeki narenciyeler, biri büyük diğeri küçük incirler veren iki incir ağacı, bir asma, bir de dalları yan komşunun bahçesinden sarkan, altında çocukların toplaşıp dut yediği dut ağacı. Bizde bir mahalle hissi vardı, sanki neredeyse bir köymüş gibi."

Nadia için buradan kaçış, özellikle de ergenlik döneminde olduğundan çok travmatik bir deneyim olmuş. Bu yaşantıları ayrıntılı ve net bir biçimde anlatıyor. Türk ordusunun Gazimağusa'ya ilerlemeye başlamasından önce gerçekleşen bir dizi bombalama sırasında, Nadia ile ailesi başka komşularıyla birlikte beton bir binanın bodrum katında saklanmışlar.

"Unutamadığım şey, sırtımızdaki giysilerle ayrılmak zorunda kalmış olmamız. Ben şort-tişört giyiyordum, ayağımda nalinler vardı... Toplanmamız, dış macunu filan gibi birkaç şeyi bir çantaya atmaktan ibaretti. Sonra annemin iki dakika için içeri girip mücevherlerini koyduğu ufak bir çantayla çıktığını hatırlıyorum. Kızmıştım, çantayı elinden çekip lavabonun altına atmıştım. 'Mücevher almıyoruz,' demiştim. 'Neden mücevher alasın ki?' 'Satmak için,' demişti 'olur da bir şey olur diye.' 'Bir şey olmaz,' diye ısrar etmiştim. 'Sadece birkaç günlüğüne gidiyoruz, sonra da geri döneceğiz.' Durumu inkar ediyordum. Bir daha dönmek üzere gittiğimize inanamıyordum. Çünkü ilk istilâ sırasında da gidip bazı akrabalarda kalmış, sonra geri dönmüştük."

Aile, daha güvenli olduğu düşüncesiyle İngiliz üslerine yakın köylerden birine gitmiş. Ufak bir evde, Nadia'nın hiç tanımadığı uzak bir akrabalarında kalmışlar.

"Bize evlerini açmışlar, ellerinde ne varsa bizimle paylaşmışlardı, ama evlerine çok sayıda insan geldiğinden çok temel şeylerden bahsediyorum. Uyumamız için çift kişilik bir yatak vermişlerdi bize, hepimiz sığabilelim diye yanlamasına yatmak zorunda kalmıştık... Gece uyandığımda annemin pencere kenarında ağladığını görmüştüm. Hıçkıra hıçkıra ağladığını duyuyordum. Neden ağladığını

sormuştum. ‘Bak,’ demişti ‘şunlar Britanya üsleri ve hepsi ıslıl ıslıl çünkü benzin depoları var ve onlar bizim topraklarımızda yabancı ama hiçbir endişeye kapılmadan ışıkları yakabiliyorlar, bizse fareler gibi burada saklanmak zorundayız.”

Ertesi gün Dikelya üssüne gitmişler ve onlara bir çadır verilmiş.

“O noktada artık çok rahatsız olmuştuk çünkü çok daha kalıcı bir şeylerin olduğunu fark etmiştik. Annem Britanyalılar uçak gönderdiğinde, bir kız çocuk olarak benim gitmem gerektiğine karar verdi. Reddetmiştim, başlarına ne geleceğini bilmeden onları geride bırakmak istememişim. Bana ‘Kadın başıma sana sahip çıkamam, tek derdi birkaç saat içinde duş alıp alamayacağı olan bir ergenle başa çıkamam,’ demişti. Durum öyle değildi elbette... Daha sonraları annem ana nedenin bu olmadığını itiraf etti bana. Tecavüzler ve başka şeyler gelmiş kulağına, çok korktuğundan orada kalmamı istememiş.”

Gelen haberler sadece tecavüzle ilgili değildi, türlü türlü vahşet olaylarını da içeriyordu.

“Bir noktada, orduya katılmış olan bir tanıdığımız gelip her iki tarafta da korkunç olayların yaşandığını anlatmıştı. Savaşın herkese korkunç şeyler yaşattığını bilmek bir şekilde içime su serpmişti. Başkalarının yaptığına aksine, onun derdi Türkleri suçlamak değildi. ‘Savaş korkunç bir şey, çünkü Kıbrıslı Rumların, insanların yapabileceğini asla düşünmediğim şeyleri yaparken gördüm,’ demişti. Ne gördüğünü sorduğumuzda, yaşlı bir Kıbrıslı Türk adamı bir cipe bağlayıp ölene kadar yerde sürüklediklerini gördüğünü anlatmıştı, vahşet dolu şeyler anlatmıştı.”

Nadia, Luton’a giden bir ordu uçağına binmiş. Tahliye edilenlerin çoğu, Britanya pasaportları olan Kıbrıslılarmış.

“Uçağın iki yanına oturduk, çocuklar ağlıyor, anneler ağlıyordu... Vardığımızda babam da Kıbrıs’ta olan bitenleri izlemiş, gözleri yaşlıydı. Uçaktan indiğimizde Salvation Army adlı hayır kurumu, üşüyenler için ikinci el palto dağıtıyordu. Bundan hiç hoşlanmamıştım. Neden diye sorabilirsiniz; kentli sınıftan olduğumuzdan ve ihtiyacımız olan her şeye sahip olduğumuzdan, derim. Birilerinin bize başkalarının paltolarını, pantolonlarını vereceği ve elimize plastik kaplarda siğir kuyruğu çorbası tutuşturacağı asla aklımıza gelmemişti.”

Nadia yerinden edilişliğin uzun erimli psikolojik etkisinin de, erişim olanağının olmamasının bu etkiyi sürekli kılmakta oynadığı rolün de bilincinde.

“Hiçbir zaman geri dönemedim; bugüne kadar hep gördüğüm bir rüya vardır, sanki sihirle teller açılıyor ve evimi buluyorum. Bir başka rüyada belli bir noktaya kadar ilerlememe izin veriliyor ama daha ileriye değil, bu beni daha çok etkiliyor... Yaşamımın bir parçasını kaybetmişim ve hâlâ bunun yasını tutuyordum gibi hissediyorum. Büyümüş, evlenmiş, başka bir ülkede yaşamış olabilirim, ama hep başıma karşısında tamamen çaresiz kaldığım bir olay geldiğini, hayatımın bir parçasını çaldıklarını hissettim. O dönemde ergen olmak, hayatın önemli bir aşaması, çocukluğu geride bırakıp erişkinler dünyasına girdiğimiz bir dönem ve biz bu aşamadan geçiverdik, bu olaydan hepimiz öyle yaralı, öyle sarsılmıştık ki her şey hızla ve mekanik bir şekilde gerçekleşti. Üniversiteye hızla gittik, karşımıza çıkan ilk erkeğe çabucak tutuluverdik; bu çocukların pek çoğu bu yüzden yanlış seçimler yapmış olabilirler. Ayaklarınızı yere sağlam basmanız, eskiden güldüğünüz gibi gülebileniz için aradan uzun zaman geçmesi gerekti, o zaman bile tüm bünyenizle gülemiyorsunuz çünkü içinizin bir parçası hâlâ yaşadığınız kaybın acısını çekiyor. Şimdi 56 yaşındayım ve hâlâ

düşünürüm; bir gün yine Gazimağusa'yı görebilecek miyim? Ve olay ailemin kaybettiği evler veya servet değil. Anılarımı, şehrimin kokularını, yaşamımın tamamlayıcı bir kısmını kaybettim... Nerede eşyalarım, fotoğraf albümlerim, okul defterlerim nerede, diyor insan. 'Bunlar önemli şeyler mi?' diyeceksiniz. Anlaşılan öyleler. Bir devamlılık olduğunu hissetmenizi sağlayan şeyler; bu devamlılık yokmuş gibi geliyor şimdi. Sanki şuradaymışsınız da bir anda kendinizi burada bulmuşsunuz gibi ve ikisinin arası çok açık. Bütün ömrümü herhangi bir yere ait olmadığımı hissederek yaşadım gibi geliyor, çünkü Lefkoşa'ya ait olduğumu da hissetmiyorum. Yoksa başka açılardan esnek biriyimdir, ama buna, bu kayıp duygusunda hapsolup kalan insanlar da var."

Bu kayıp duygusu, Nadia'nın gelecekte olası bir çözüme dair beklentilerini de biçimlendiriyor ve bu konuda çok umutlu değil.

"Tazminatı hiç düşünmedim çünkü bu benim için tazminat olmayacak. Benim için zararı ancak geri dönebilme fikri karşılayabilir. Başka her şey sahte, yalan. Ve bu beni çok üzüyor, çünkü tazminatı kabul etmede bir nihailik var. Ben olmasam bile en azından çocuğum geri gidip bir şeyler yapabilir duygusuyla yaşamak istiyorum. Satmak anlamında değil, nasıl isterse geliştirmek için. İnsan bazı şeyleri yüceleştirir, bu yüzden bana evin bedelinin on katını verseler aynı şey değil. Ben evimi geri istiyorum, kentimi geri istiyorum, mahallemi geri istiyorum, kokularımı geri istiyorum, çocukluğumda koştuğum kumsalda yine koşabilmek istiyorum. Bunu yaşamadan anlayabilmeniz mümkün mü?"

TOPLUMLAR

*Tatlısu'da yerle bir edilen
mezarlığın bir bölümü*

*1974 yılından sonra inşa
edilen "yeni" Ermeni
semtindeki Ermeni ilkokulu
ve Başpiskoposluk kulesi*

*Maronit
Başpiskoposluğu'nun
bahçesinde Eski Maronit
liderlerin büstleri (yazıtlar
içerisinde işgal altındaki
köylere geri dönebilme
duası da yer alır)*

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: HUKUK DAVALARININ ÖYKÜLERİ

Meletis Apostolides, 2004

Türkiye devleti yerine kişileri mahkemeye veren ve bunu AİHM’de değil, yerel mahkemelerde yapan ilk Kıbrıslı Rum olan Meletis Apostolides, bu davranışıyla Kıbrıs’ta mülkiyet davaları konusunda bir öncü oldu. Dava 2004 yılında, Yeşil Hat’tın açılmasından kısa süre sonra başladı. Orta yaşlı bir Kıbrıslı Rum mimar ve Girne bölgesindeki Lapta köyünden gelen bir mülteci olan Meletis Apostolides, ailesinin evini ziyaret etmişti. Evde şu anda yaşayan Kıbrıslı Türk aileyle dostluk kurmuşsa da, bir yandan da evin yanındaki yine kendisine ait arsanın emekli yabancı bir çiftte, İngiltere’den gelen David ve Linda Orams’a satıldığını, çiftin arsa üzerinde emekliliklerinde yaşamak üzere bir villa yaptırdığını keşfetmişti.

Meletis Apostolides, daha önceleri AİHM’ne götürülen davaların aksine, mülke ilişkin haklarını başka bir yoldan talep etti. Bu durum, 2003 yılında Yeşil Hat’tın karşı tarafına geçilmesinde uygulanan kısıtlamaların gevşetilmesi sayesinde oldu. Buna bağlı olarak Meletis Apostolides 2004 yılında, Orams çiftinin mülkünü gasp ettiği suçlamasıyla Lefkoşa yerel mahkemesine başvurdu. Mahkemeden aynı yıl içinde lehine çıkan kararda, Orams çiftinin mülkü terk etmesi ve eski haline getirilmesi talep edildi. Temyizlerden sonra Yüksek Mahkeme kararı onadı. Mahkeme kararı adanın kuzeyinde yürütülemeyeceğinden, dava bütün AB çapında hükmün infazı bağlamında geçerli olan bir anlaşmayla ve Britanya Yüksek Mahkemesi’nin Kıbrıs mahkemesinin kararını uygulaması talebiyle Britanya’ya nakledildi. Dava buradan, Kıbrıs Cumhuriyeti mahkemelerinin aldığı kararların kuzeyde uygulanıp uygulanamayacağı konusunda Avrupa Adalet Divanı’na gönderildi. 2010 yılında varılan nihai karar, Kıbrıs mahkemelerinin aldığı kararı onadı.¹²

Apostolides-Orams davası olarak bilinen dava, çatışmalara ilişkin ve bireyleri karşı karşıya getiren ilk mülkiyet konulu hukuk davasıydı. Dava bir dönüm noktası oluşturduğundan, çatışmanın taraf içeren doğasını kişi-devlet düzeyinden kişiler arası düzeye çekmesiyle toplumlararası davaların görülmesinin önünü açmış olabileceği öne sürüldü. Bu argümanların bilincinde olan Meletis Apostolides, attığı her adımda adanın yeniden birleşmesi amacıyla ilerlediğini, düşmanlık doğurmaya yönelik bir çabası kesinlikle olmadığını anlatıyor.

¹² Kıbrıs Yüksek Mahkemesi’nin kararına erişmek için adres http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseis/aad/meros_1/2006/1-200612-121-05.htm (İngilizce. Erişim tarihi: 19 Haziran). AAD’nin kararına erişmek için adres <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:153:0007:0007:EN:PDF> (İngilizce. Erişim tarihi: 19 Haziran); Britanya mahkemesinin kararları ise http://www.bailii.org/form/search_cases.html adresinden aranarak bulunabilir (İngilizce. Arama yapıldığı tarih: 19 Haziran 2011).

Yerinden Edilme

Meletis Apostolides 1974 yılında eğitiminin ilk aşamasını tamamlamış, askerliğini yapıyordu. *"Benim bulunduğum birlikteki 50 kişiden 18'i savaştan sağ çıkmıştı. Çok yoğun ve çarpıcı bir deneyimdi bu. Çoğu kayıp Lapta'da verilmişti. Ben bu olaylardan hemen sonra ayrılmıştım. Eylülde Londra'ya ulaşmıştım bile. Sırtımda üniforma gömleğim, ayaklarımda postallar ve kesif bir depresyon duygusuyla ayrılmıştım. Ömrüm boyunca bir daha asla kahkaha atamayacağımı düşünüyordum. İzleyen iki yıl boyunca, birkaç haftalığına bile geri dönmedim. Annemle babam, bir komşumuzun kullandığı aile arabamızla Lefkoşa'ya gitmişlerdi."*

Yine Londra'ya kaçmış Kıbrıslı Türk biriyle tanışması, zamanla etkisini gösteren iyileşme sürecinde katalizör görevi görmüş.

"Bir Yunan gecesinde tanıştık, içinde bulunduğumuz bunalımdan bir süreliğine çıkalım diye ikimiz de arkadaşlarımızın zoruyla gelmişiz meğer. Birbirimizde bu bunalım durumunu fark edip konuşmaya başlamış, istilâ sırasında 200 metre arayla karşılıklı savaştığımızı keşfetmiştik. İkimizin de neredeyse canından olduğu bu olaya neyin yol açtığını karşılıklı sorgulamak, yaşadığımız depresyonu sil baştan değerlendirmemizi sağladı. Bunu anlamak da hâlâ içimde taşıdığım yanlış kanıların üstesinden gelmemde dağıtıcı bir rol oynadı—insanlar önyargılı olmadıklarını düşünmek isterler, ama 'taşların nerede olduğunu bilseydik, sürekli onlara takılıp durmazdık,' deyişini de unutmamak lazım. Londra'da, bu sorun hakkında düşünölebileceğinin bile mümkün olmadığı düşünülen bir dönemde, Kıbrıs sorununu anlamaya çalışmak için bir süreç başlattık... Sonra Ledra Palas'da, kişisel ilişkiler kurmak isteyen bir grupla yeniden bir araya geldik."

Geçen yıllar zarfında Kıbrıslı Türklerle kurduğu diyalog, Meletis Apostolides'in siyasi meseleyi ve kendi kayıplarını nasıl gördüğünün şekillenmesinde önemli bir rol oynadı. Hukuk davasını açma kararını vermesinde de öne çıkan unsurlardan birini oluşturdu. Meletis Apostolides fikirlerini Kıbrıslı Türkler dâhil bazı insanlarla paylaştıktan sonra, davayı açmaya karar verdi. Bunu yapmaktaki ana amacının, Annan Planı'nın başarısız olmasından sonra adanın kuzeyinde patlama yaşayan ve adanın yeniden birleşmesi olasılığını imkânsızlaştırmış gibi görünen inşaat sektörü hakkında bir şeyler yapmak olduğunun özellikle altını çiziyor.

"Kişisel düzeyde, geri dönmek istiyordum. Sonuçta 'geri dönme' kavramı, daima 'mülk' kavramıyla da ilintili olan 'köklerim' kavramıyla ilişkili değilse, 'geri dönmenin' anlamı ne olacak? Benim için ve genel anlamda Kıbrıslı göçmenler için mülk sadece maddi bir şey değil—daha çok, nesiller öncesine uzanan evlerle olan bağlar; mesela annemin evini anneannemler 1860'lı yıllarda inşa etmişler. Bu yüzden, yeniden birleşme, geri dönme ve mülkiyet meselesi arasındaki bağ, benim için hayati önem taşıyor."

Kıbrıslı Türk dostları da bu noktayı anlamışlar gibi görünüyor.

"Beni ilk tebrik edenler Kıbrıslı Türkler oldu. Bunun onlara karşı yapılmış bir eylem olmadığının bilincindeydiler."

Hukuk Davası

Davayı açmaya karar verirken belirleyici noktalardan biri, Orams çiftinin Kıbrıslı olmamasıydı.

“Daha ilk baştan evimde Kıbrıslı Türklerin yaşıyor olmasını anlayabildiğimi, çünkü onların da yaşayacak bir yere ihtiyaçları olduğunu ifade etmiştim. Ama bu topraklara ucuz bir yatırım yapmak için gelen ve böylelikle zaten karmaşık bir sorunu daha da beter hale getiren yabancıları anlayamıyorum.”

Meletis Apostolides’in bu bakış açısı, dava çerçevesinde Orams çiftinin sadece mülkü terk etmelerini değil, mülkün üstüne inşa ettikleri her şeyi yıkmaları yolundaki taleplerini de şekillendirmiş.

“Bu dava ile niyetim ‘Yaptığınız yatırımı kendime mal etmeyi amaçlıyorum,’ demek değildi. ‘Buradan gidin ve giderken bunları alın,’ demeye çalışıyordum. Zaten bu nedenle ilk başta Britanya Yüksek Mahkemesi’nden onların oradaki mülküne el koyması talebinde bulunmadım... Benzer şekilde, şimdi de onların işgalci rejimin evin yıkılmasına izin vermediği iddiasına karşılık tazminat talebinde bulunmayacağım. Bir eylemde bulunamayacak insanlara eziyet edecek değilim.”

Bu sözleriyle birlikte, Meletis Apostolides davanın adanın kuzeyinde nasıl ele alındığına ilişkin siyasi karmaşıklığın da farkında olduğunu ortaya koyuyor. Bu dava adanın kuzeyindeki pek çok başka yabancı yatırımcıyı da ilgilendirdiğinden ve yetkililerin bu yatırımcıları gelecekte ortaya çıkabilecek benzer tehditlere karşı yatıştırmak istediğinden, Orams çiftinin davayı sürdürmek için yardım aldığını söylüyor. Davanın Kıbrıs’tan Britanya’ya, oradan da Lüksemburg’a izlediği yolda, Meletis Apostolides adalet adına bir rota izlediği görüşünde.

“Britanya mahkemeleri, adanın kuzeyinde Müktesebat’ın askıya alınmış olması nedeniyle hükmün infazının uygulanamayacağına karar verince, özetle başarısız olduk. Ama Lüksemburg’da, sonunda haklılığımız kanıtlandı.”

Ona göre davanın önemli sonuçlarından biri, “Kıbrıs Cumhuriyeti mahkemelerinin işgal altındaki bölgelerde, mülk konusu dâhil farklı konularda hüküm verebileceği” kararının çıkmış olması. Davanın sona ermesinden bir yıl sonra, Meletis Apostolides haklılığının kanıtlandığını düşünüyor.

“Avrupa kanun ve kurumlarının, pratikte uygulanabilir olduğunu gösterdi. AB’yi hem Kıbrıslı Rumların hem de Kıbrıslı Türklerin ortak evi olarak düşünürsek, bu her iki taraf için de ortak bir kazanım. Ben bunu ayrıca... bazı değerlerin korunduğunu göstermesi açısından AB için de bir kazanım olarak görüyorum.”

Geleceğe dair Beklentiler

Meletis Apostolides’in davanın sonucunda–villanın yıkımına yetki verilmediği için halen kısmen uygulanamayan sonucunda–beklentisi, evine gidebilmek. Onun için “geri dönmek” her şeye rağmen karmaşık ve zor bir mesele.

“Geri dönmek, zaman kavramıyla iyice iç içe geçmiş bir şey... benim ‘ev’ sözcüğünden anladığım, yavaş yavaş gelecek nesiller adına ‘tapu’ sözcüğüne dönüşüyor. Ve şimdi orada yaşayanlar, farklı insanlar. Ne yazık ki bu da genel anlamda çok ciddiye alınıyor gibi görünüyor. Bu açıdan bakıldığında, adanın birleşmesi olasılığını canlı tutabilmek için acilen bazı çözümler bulmamız gerektiğine

inanıyorum... Şimdiki nesil, elinde bir tapudan başka hiçbir şey yokken, hatta onların işgal altındaki bölgelerle bir bağ kurmalarını sağlayan bir tapu bile olmadan, geri dönüp o 'evlerde' yaşamak ister mi, istemez mi, biliyorum."

Bu nedenle, kendi izlediği hukuki çözümün genel anlamda ne denli uygulanabileceğinin de bazı sınırları var:

"Siyasi meselelerin mahkemeler yoluyla çözüleceğine inanmıyorum. Önemli bir mücadele, davaya da yardımı dokunuyor, özellikle de kararları verenler dışarıdan bakan ve çıkarı olan taraflara mesafeli duran Avrupa mahkemeleri olunca... ama bir şeylerin peşinden giderken farklı yolları izlediğinizde, mahkemeler yoluyla da farklı çözümler bulunabileceğini görüyorsunuz. Buradaki kazanımlarımızın olması gerektiğine inanıyorum ben, benim için bu izlemem gereken bir süreçti."

Bu nedenle bu dava bir sürecin son noktasını koymak olarak değil, yeni bir başlangıca uzanan bir yolu açmış olarak algılanıyor.

"Bundan sonra yapmamız gereken, işbirliği ve anlaşma ruhuyla müzakerelere başlamak, hepimizin ortak evi olan Kıbrıs'ı dikkate alıp AB çerçevesinde yeniden birleşmeyi ve adalet ilkelerinin uygulanmasını hedef almak. İdeal çözümlerin olduğuna inanmıyorum... yapmamız gereken, ortak bir yolda, ortak bir biçimde uygulanabilecek çözümler bulmaya çalışmak... Avrupa'nın 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yaptığı gibi, yavaş yavaş geçmişi geçmişte bırakmak... bunu gelecek nesiller için de yapmalıyız."

Sonuç

Apostolides-Orams davası, Kıbrıs'ta mülk konulu hukuk davaları çerçevesinde şüphesiz bir dönüm noktası. Ancak davacıya göre, davayı davanın temel aldığı (etnik köken açısından) hasımlık içermeyen bir bakış açısından değerlendirmek büyük önem taşıyor. Bu bağlamda, Meletis Apostolides her iki tarafta da, genelde resmi düzeyden çok medyada daha kuvvetle öne sürülen yaygın milliyetçi söylemin zaman zaman, Orams çiftini "Kıbrıslı Türklerin vekili" kendisini de "Kıbrıs Rum kesiminin etnik kökene dayalı ve dışlayıcı davasını" ilerletmeyi amaçlayan sembolik bir figür olarak göstererek davaya etnik köken meselesini bulaştırma eğiliminde olduğunun bilincinde. Meletis Apostolides bıkıp usanmadan, amaçlarının milliyetçilikle alakasının geçmişte de, bugün de olmadığını altını çiziyor. Amacı hep uzlaşmaya, öngörüsü ise hep yeniden birleşmeye yönelik olmuş. Bunları akılda tutunca, davanın siyasi yorumlarına ilişkin çelişkiler de mülkiyet meselesini tıkayan çelişkilerin bir işareti haline geliyor.

Mike Tymvios, 2005

Mike Tymvios 1990 yılında AİHM'de açtığı Eugenia Michaelidou Developments Ltd ve Michael Tymvios-Türkiye (Müracaat no. 16163/90) davasıyla, Kıbrıs meselesi çerçevesinde de tanınır bir kişi haline geldi.¹³ Bu başvurusuyla Tymvios, Ercan bölgesinde sahip olduğu (ve eşiyle birlikte

¹³ Hükümlerin ayrıntılarına erişim için adres <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Case-Law/Decisions+and+judgments/HUDOC+database/> (İngilizce. Erişim tarihi: 18 Haziran 2011).

sahibi olduğu bir şirket olarak tescilli) bir mülkünü kullanma hakkı olduğunu ve Türkiye'nin bu hakkını engellediği iddiasında bulunmuş oldu. 1999 yılında davanın geçerli olduğuna karar verilmişti. Mahkeme 2003 yılının Ekim ayında müracaat sahibinin lehine karar vermiş, gider ve masrafları karşı tarafa yüklemiş, ancak hak iddia edilen 270,000 Kıbrıs Lirasına ilişkin kararı, tarafları bir anlaşma sağlamaya davet ederek bekletme kararı almıştır.

Dava o noktaya kadar Loizidou-Türkiye'ye karşı davasını emsal niteliğinde izlemişken, bundan sonraki olaylar sonucunda Kıbrıslı Rumlar arasında ülkesinin gurur duyduğu Olimpiyat madalyalı bir sporcu olarak tanınan Mike Tymvios, mülkünün karşılığında TMK'nin yaptığı bir teklifi kabul eden ilk tanınmış kişi olarak iyice ünlendi. AİHM Nisan 2008 tarihli bir kararıyla, davanın, söz konusu arazinin TMK'nin yetkisindeki bir araziyle takas edilmesi ve üstüne 1 milyon ABD dolarının ödenmesiyle dostane bir çözüme ulaştırıldığını teyit etmişti. Bu karar bir yandan da davada üçüncü tarafı oluşturan Kıbrıs Cumhuriyeti'ne de atıfta bulunmaktaydı; vatandaş olduğu Kıbrıs Cumhuriyeti, Mike Tymvios'un iflas ettiğini beyan etmiş ve buna bağlı olarak, ulusal yasalar uyarınca iflas etmiş kişilerin maddi sözleşmeler yapmasının yasak olması sebebiyle AİHM'nin bu anlaşmayı geçersiz kılmasını talep etmişti. Bu talep reddedilmişti.

Dava sonuçlanalı üç yıl olmuş, bu süre zarfında Mike Tymvios TMK vasıtasıyla takas ettiği mülkünü teslim almaya yönelik çabalarına ilişkin olarak zaman zaman medyanın ilgi odağı olmuştur. Hukuki çerçeveden bakıldığında, anlaşmanın uygulanması, Kıbrıslı Türklere ait bütün mülkleri İçişleri Bakanlığı'na bağlı ve "Kıbrıslı Türk Malları Vasiliği" olarak bilinen özel bir birimin idaresine bırakan Kıbrıs Cumhuriyeti yasalarıyla ters düşüyor gibi görünmektedir. Söz konusu arazilere 1963 yılında etnik kökene dayalı çatışmaların patlak vermesiyle fiilen lağvedilen Kıbrıs Türk Cemaat Odası'na ait mülkler dâhildir ve Tymvios'a devredilen arazi de eskiden bu Oda'ya ait arazilerdendir.

Yerinden Edilme

Savaş döneminde Mike Tymvios Lefkoşa'da yaşamaktaydı. Zamanla ona miras kalan arazi, aslen Ercan (Tymbou) köyünden olan dedesinin arazisidir. Bu durum onu savaşta evlerini kaybeden mültecilerden farklı kılmaktadır: yerinden edilmişliğe bağlı olarak kaybettiği, ekonomik anlamda geniş bir arazidir.

"Duygusal olarak Ercan'a özel bir bağım yoktu. Babam da, dedem de zaten köyden ayrılmışlardı ve ben de orada büyümemiştim."

Bu sözleriyle Mike Tymvios bireysel olarak yaşadığı kayıplarla, "gerçek mültecilerin" normalde dile getirdiği duygusal deneyimler arasındaki farkın altını çizmektedir.

Hukuk Davası

Mike Tymvious yurtdışında öğrenimini tamamladıktan sonra 1980 yılında Kıbrıs'a dönmüş ve yerinden edilmiş olup adanın kuzeyinde mülk sahibi olan ve haklarını kazanmanın yollarını arayan Kıbrıslı Rumlardan (*ektopisthéntes*) oluşan bir gruba katılmıştı.

"Çeşitli avukatlarla görüştükten sonra bir noktada Türkiye'nin AİHS'ni onayladığını keşfettik. ... ilk müracaatı yapan kişi Titina Loizidou oldu, onun hemen ardından biz de 32 kişilik bir grup olarak

başvurduk... Benim davamda alınan karar, Türkiye'nin Sözleşme'nin mülkiyet hakkı konulu 1. Maddesini ihlâl ettiği yolundaydı... ardından tazminat konusundaki kararı beklemeye başladık. Bu arada Türkiye 2005 yılında TMK'yi kurmuştu... 2003-2005 arasında sık sık Mahkeme'ye başvurup bir karar alınmasını talep ettik. 2005 yılında Türkiye, Komisyon aracılığıyla benimle temasa geçti... bu aşamada dava konusunda herhangi bir ilerleme kaydedilmiyordu. Türkiye bana gönderdiği bir mektupta dostane bir çözümle ilgilenip ilgilenmediğimi sorup, Komisyon'la görüşmeye davet etti... Bu süreç bir buçuk yıl sürdü ve sizin de muhtemelen medyadan bildiğiniz gibi, bu süre zarfında sürekli [Kıbrıs Cumhuriyeti] hükümetinin saldırılarına maruz kaldım. Kendimi sağlama almak için [o dönemdeki Kıbrıs Cumhurbaşkanı] Tassos Papadopoulos'a neler olup bittiğini ve aldığım teklifleri açıklayan, bir yandan da ekonomik açıdan hükümetin sürece katılmasını isteyen bir mektup gönderdim (unutmayın, 30 ila 40 milyon avro değerinde bir mülk bu). Dostane bir çözümü kabul etmek zorunda kalmayıp konuyu Mahkeme'de görüşmeye devam edebilmek için yasal haklarımı hükümete devredebilmemi sağlayacak belli bir miktarın devlet garantisi altına alınmasını istemiştım... neyse, sonuçta 2007 yılında mülkümün bir kısmının Larnaka'da Kıbrıs Türk Cemaat Odası'na ait bir mülkle takas edilmesi konusunda Komisyon'la anlaşmaya vardık... mülkün değeri 25 milyon avroydu, artı yaklaşık 1 milyon ABD doları mülküne bağlı olarak yaşadığım gelir kaybı için ödenecekti."

Anlaşmanın toplam değerinin söz konusu arazinin tahmini toplam değerinden az olmasına rağmen, Mike Tymvios "muhtaç olan seçici olamaz" zihniyetini benimseyip "parayı alıp teşekkür etmek" bağlamındaki mantıklı yolu tercih etmiş. Ardından dava onaylanması için AİHM'ye gönderilmiş ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ne bu konuda bilgi verilmiş.

"Kıbrıs Cumhuriyeti buna şiddetle karşı çıktı, arazinin Vasiliğe bağlı olduğunu, bu anlaşmanın Vasilik kurumunu yok edeceğini, kabul edilemez olduğunu falan iddia etti. Mahkeme bütün bunları reddedip lehime karar verdi."

Türkiye anlaşmaya varılan para miktarını ödemiş olsa da, Kıbrıs Cumhuriyeti hükümeti hâlâ sözleşmeyi uygulamayı reddetmekte ve tapunun devredilmesini önlemektedir.

"Hâlâ araziye yasadışı olarak okullar var, yasadışı yollardan kullanıyor, ben de şimdi AİHM'de Kıbrıs Cumhuriyeti'ne karşı bir dava açtım. Davada tazminat, ceza ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Avrupa Konseyi'nden ihracını talep ediyorum... Mülk devrinin sonlandırılması ve okulların kapatılması talepleriyle konuyu yerel mahkemelere de taşıdım... Kıbrıs Cumhuriyeti herhangi şekilde bir emsal oluşturmak istemiyor, ama bu benim derdim değil. Bir AİHM kararı var, er veya geç uygulanacaktır."

Hükümetin söz konusu dostane çözümün onaylanmasını önlemeye yönelik çabalarının altındaki başlıca emeller siyasi endişeler olsa da, Mike Tymvios bu siyasi argümanın içinin boş olduğunu düşündüğünü de itiraf ediyor.

"Şöyle düşünüyorum: hükümet, Kıbrıs meselesine dair kapsamlı müzakerelerde, mülkiyet konusunun nihai çözümüne yönelik emsal oluşturulmasından endişe duyuyor-ne emsali? Müzakerelerin ileri gitmektense gerilediğini görürken ve sorunun çözümünde takas seçeneğinin de yer alacağını bilirken, bu durum nasıl emsal teşkil edecek? Takas, tazminatla birlikte sunulan seçeneklerden biri olacak. Liderler takasla başlayacakları ve geride ne kalırsa bunun karşılığında para verileceği konusunda fikir birliğine vardılar."

Mike Tymvios bu bağlamda, kendi davasının konunun siyasi açıdan çerçevelendirilmesinde bir fark yarattığını düşünüyor.

“Açtığım dava, Titina’nın ve bütün diğerlerinin davalarıyla birlikte o aşamaya kadar kimsenin başaramadığı bir şeyi başardı. Türkiye o döneme kadar kabul etmediği mülkiyet hakkımızı tanıdı. O zamana kadar Türkiye ‘ne aldıysak bizimdir, kimseye hiçbir şey geri verilmeyecek,’ diyordu. En önemli şey buydu. Ve şimdi Komisyon’un müracaat listesindeki 1,000 kişi de Komisyon’a bu nedenle başvurdu: çünkü mülkiyet hakları tanındı ve tazminat alacaklar. Alınacak tazminatların mülklerin değerinin çok altında olacağına bakmayın; mülkiyet hakları tanınıyor. Bu insanlar, bu mülklerin haklı sahipleri kabul ediliyorlar. Bunu tesis etmek çok önemliydi. Ve biz tüm diğer mülk sahipleri için yolu açmış olduk.”

Mike Tymvios, kendisine dava konusunda Türkiye’yle anlaşmaya vardıktan sonra yöneltilen eleştirilerin yersiz olduğuna inanıyor.

“700 bin avroluk bir miktar yüzünden iflas ettiğim beyan edildiği zaman mahkemeye işgal altındaki bölgelerde bulunan ve özgür bölgelerde olsa değeri 40 yerine 100 milyon olacak olan mülkümü teminat olarak sunduğumda, bu mülkün işgal altındaki bölgelerde olduğu ve değeri 0 olduğu için benim ‘kredi almaya uygun olmadığım’ kararına varıldı. Devlet mülkünüzün değerini 0 olarak belirliyorsa, Türkiye mülküne bir bedel biçtiğinde neden şikâyet ediyor?... Türklerin Girne’den girmiş olması, mülklerimizi kaybeden bizlerin talihsizliği mi sadece? Soru bu işte... Baf’ta ufak bir arsası olan biri bundan 2 milyon elde ediyorsa ve benim mülkümün bedeli 0 olarak belirleniyorsa, bunun adaleti nerede?”

Geleceğe Dair Beklentiler

Mülk meselesine adil bir çözüm bulunması olasılığı konusunu düşündüğünde, Mike Tymvios oldukça kötümser:

“Ciddi hatalar yaptık, mülklerimizi, Kıbrıs’ın yüzde 30 kadarını almaları için onlara sözde sebepler sunduk ve şimdi bunların tamamını geri alamayacağız. Bir çözüm varsa bu ancak ödün verilerek olacak ve mülklerin iadesine olanak vermeyecek. Annan Planı, yıllar sonra Kıbrıs’ın yeniden birleşmesini sağlama olasılığını gündeme getirmişti. Ama geçmedi ve geçmemiş olması da bizim durumumuzu daha da kötüleştirdi. Adil bir çözüm olasılığını neredeyse tamamen yok etti. O dönemde insanların anlamadığı şeydi, bu plan bizim için değildi. Bizden sonra gelecek onlar içindi. 20-25 yıl sonra gelecek olanlar içindi. Önemli nokta da bu. Bunu anlamamış olmaları.”

Mike Tymvios son yıllarda TMK’ye müracaat eden başkalarının yaklaşımlarında bir fark olduğuna, ancak bunun durumu iyileştirme bağlamında fazla bir umut vaat etmediğine dikkat çekiyor:

“İnsanların zihniyetinde gördüğüm fark, mülklerine ilişkin. Hiçbir şey almamaktansa, mülkün değerinin üçte birini almak daha iyi diyerek Komisyon’a başvuruyorlar. Ve bir şeylerin ilerlediğine dair ilk göstergede, başvuru sayısının düştüğünü görüyorsunuz. Bir çıkmaza girildiğinde, insanlar bir çözüm sağlanmadığını görünce, başvurular yine artıyor. Ayrıca Komisyon çalışmalarını 2011 yılının sonunda durduracak. Bu tarihten sonra ne olacak? İnsanlar her şeylerini kaybedecekler mi? Çünkü 2011’den sonra AİHM yolu bir seçenek olmayacak.”

Bu kötümserlik, kendi durumunu nasıl değerlendirdiğine de yansıyor:

*“Kıbrıs Cumhuriyeti’ni AİHM’ye götürmek zorunda kaldığım için pişmanım. Bunun başka alanlarda da etkileri olacağını gördüğümden, üzülüyorum. Çünkü Kıbrıs Cumhuriyeti bir yandan Türkiye’nin sorumluluklarını yerine getirmesini isteyip bir yandan da kendininkileri yerine getirme-
mezlik edemez. Bunun halka da etkileri olacak, çünkü sonuçta para cezalarını ödeyen hükümet değil, halk olacak.”*

Sonuç

Mike Tymvios’un mülkiyet konusunda giderek artan hukuk ve siyaset karmaşasında izlediği yolun ne denli başarılı olduğunu zaman gösterecek. Onun davası bu karmaşanın bir simgesi olduğu kadar, “adalet” peşindeki pek çok Kıbrıslı Rumun deneyimleri sonrasında ağızda kalan acı tadı da ortaya koyuyor. Öte yandan, hâlihazırda etkili herhangi siyasi bir çözümün olmadığı bu ortamda, kişisel çabalar için mevcut olan alanın da bir göstergesi. Bu tür kişisel çabalar veya onun ifadesiyle insanların “kaderlerini kendi tayin etme çabaları” Kıbrıs çatışmasına bağlı olarak neredeyse tüm Kıbrıslıların omuzlarında taşıdığı yükten kurtulmaya yönelik bireysel ihtiyaçlara yanıt olur gibi görünse de, Mike Tymvios’un mülkünü kullanma hakkına erişip erişemeyeceği halen belirsiz. Liderler bir türlü kapsamlı bir çözüme ulaşamazken, bu belirsizlik pek çok açıdan TMK’ye müracaat eden çoğu insanın karşılaşılabileceği bir sıkıntı. Bunun farkında olan Mike Tymvios, olaydan 30 küsur yıl sonra, yıllardır beklenen çözüme ulaşıldığı takdirde bile “adaletin” imkânsız görüldüğünün de bilincinde. Anlatısı, söz konusu “adaletin” Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk liderler arasındaki toplumlararası müzakereler kadar, toplumlar dâhilinde kimlerin daha fazla veya da az kayba uğradığı, kimlerin kayıp yaşamayıp kimlerin kazanım sağladığına ilişkin müzakerelere de bağlı olduğunu açıkça ortaya koyuyor.

Thomas Kaoulas, 2007

Thomas Kaoulas, Kıbrıs’ta mülkiyet haklarına ilişkin hukuk davaları arasında daha az bilinenlerden biri. Bunun nedeni büyük oranda, Thomas Kaoulas’ın mülkiyet haklarını sadece Kıbrıs’taki yerel mahkemelerde aramasına değil, Kıbrıs Cumhuriyeti’nden de talep etmiş olmasına bağlı. Eşi Eleni Kaoulas ile birlikte 9 Ekim 2007 tarihinde Gazimağusa Yerel Mahkemesi’ne verdiği dava dilekçesinde, Thomas Kaoulas, Türk askerlerinin işgaline bağlı olarak Gazimağusa ve çevresinde kaybettikleri 109 milyon Kıbrıs Lirası değerindeki mülklerle ilgili olarak Kıbrıs Cumhuriyeti’nin onları tazmin etmekte yetersiz kaldığı iddiasında bulunmuştur.

1974 savaşında zorla bu araziden sürüldükleri için ve arazilerini işgal edilmemiş arazilerden ayıran herhangi özel bir niteliği olmadığı için, Thomas Kaoulas’ın iddiası, temel olarak devletin Türk istilâsını izleyen yıllarda onları bu kaybın olumsuz etkilerinden (başlıca mülklere bağlı gelir kaybı) yeterli oranda koruyamadığı görüşüne dayalıdır. Bu iddia, mültecilerin ve mülteci olmayanların “kamu yüküne” aynı biçimde katkı sağlamaları beklendiğinden, devletin yerinden edilmiş ve edilmemiş insanlara farklı davrandığını temel almaktadır. Ekim 2009’da sunulan dava dilekçesine göre bu durum Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın sırasıyla mülkiyet haklarına ve kamu yüküne katkıya ilişkin 23, 24 ve 28’inci maddelerini ihlâl etmektedir. Savcılık özellikle de Kıbrıs

Cumhuriyeti'nin buna yetkin olmasına rağmen, yerinden edilmiş kişilerin kullanım kaybına bağlı olarak yaşadıkları kayıpların yeterli oranda tazmin edilmesini sağlamak için özel vergi ve faydaları yürürlüğe sokmakta başarısız olduğu savını reddetmiştir. 2011 yılında duruşmalar hâlâ devam etmekteydi. Limasol kentinde küçük bir matbaa işleten ve borçlarla boğuşan Thomas Kaoulas, davayı kendi tercihlerine bağlı olmayan olumsuz koşullarda ailesini geçindirme mücadelesinin tanınmasını sağlamanın bir yolu olarak görüyor.

Yerinden Edilme

Thomas Kaoulas savaştan sonra devletin, mültecilere yaşadıkları kayıpları hafifletmeye yönelik sağladığı faydaların asgari düzeyde kaldığını düşünmektedir.

“Şimdi sağlanan faydalar, yaşanan kayıplara oranlandığında yetersiz kalıyor. Örneğin bana 6,000 Kıbrıs Lirası verilmişti, bununla aldığım daire çok küçüktü, bu yüzden şu anda hem oturduğum evde, hem de işim için kullandığım mekânda kiracıyım. Bunlar için kira bedeli olarak bugüne dek 200 bin Kıbrıs Lirası ödedim. Bu zordu ve yardım için çok kez devlete başvurdum; hatta bir keresinde, kendi ayaklarımın üstünde durabilmek için somut olarak adanın kuzeyinde sahip olduğum bir mülkün burada bir mülkte takas edilmesini talep ettim. Şu ana kadar çok para ödedim ve şimdi bana üç torun veren üç çocuklu ailemi yetiştirmek için hâlâ para harcıyorum. Her seferinde bunun siyasi bir mesele olduğu söylendi ve reddedildim. Şimdi 65 yaşındayım, hâlâ mücadele ediyorum ve haklılığımın kanıtlandığını hissedene dek, maddi ödeme kabiliyetim tanınana dek de mücadeleden vazgeçmeyeceğim.”

Bu dava vasıtasıyla Thomas Kaoulas, ayrımcı tutumlara örnek olarak, terk ettiği mülkün ipotek bedeline karşılık banka kredisi almak istediğinde devletin garantörlük görevini yerine getirmekteki başarısızlığını gösteriyor.

“Limasollu biri bankaya gidip küçük arsasını gösterip kredi alabilirken, benim mülküm buna uygun görülüyor.”

Yerinden edilmeden önce neler yaptığını ve sonrasında yaşadığı sıkıntıları düşündüğünde, bu ayrımcılık Thomas Kaoulas'a adaletsiz geliyor.

“Ayrıldığımda 27 yaşındaydım. Yunanistan'da hukuk öğrenimimi yarıda bırakıp, çok başarılı olan şirketimi kurmuştum. . . Buraya geldiğimiz ilk gününde yerde oturuyorduk, eşim ilk çocuğumuzu, oğlumu emziriyordu ve evi bize kiralayan kadın gelip de 'Nasılsınız, iyi misiniz? Size oturacak bir sandalye vereyim,' dememişti. Bunu asla unutmam. Sonunda Limasol'a geldik ve ben 37 yıldır burada 'beklemede' kalmış gibiyim.”

Onun mültecilik deneyimini biçimlendiren bu olumsuz koşullar, şimdi farklı bir deneyime sahip çocuklarını da etkiliyor.

“Çocuklarımız durmadan anne-babalarının kaybettiği mülklerin hikâyesini dinleyince, Limasollu arkadaşlarının çıkıp eğlendiğini, ailelerinin onlara destek olduğunu, arabalar aldığını, maddi sıkıntılar olmadan yaşadıklarını görünce, o adaletsizliği hissediyorlar. Oğlum da bir bankada çalışıyor, ama ailelerinden miras yoluyla mülk kalan arkadaşlarıyla arasında hâlâ bir fark var. Mülk olarak onlara elimden ne geliyorsa verdim, elimden geldiğinden fazlasını verdim. . . Oğlum 70 metrekairelik bir daire satın aldı. Onlar benim yaşadıklarımı anlayamıyorlar, ama babalarının, onlara çok daha rahat bir yaşam sunabilecek mülkleri olduğunu biliyorlar.”

Hukuk Davası

Kıbrıs Cumhuriyeti mahkemelerine başvurmadan önce o dönemde yaşadığı maddi sıkıntıları bir miktar olsun hafifletebilmek için TMK'ye müracaat eden Thomas Kaoulas, adanın kuzeyindeki mülkünün bir kısmı için tazminat konusunda anlaşmayı reddetmiş.

"Kendimi küçük düşürüp TMK'ye gittim ve 13 dönümlük (skáles) bir parsel teklif ettim–bana değeri 2 milyon Kıbrıs Lirası'ndan fazla olan bir arsa için 48 bin Kıbrıs Lirası teklif ettiler. Reddettim ama bu küçük düşürülmekti, TMK'ye giden herkes küçük düşürülüyor. Kendimi küçük düşürülmüş hissetmemin nedeni toprağımyı satmak istemediğim için değildi, ama bu satmak değil hibe etmek olacaktı, ondandı... TMK'ye haksızlığa uğramışlığın öfkesiyle gitmiştim, sonrasında aynı öfkeyi buradaki hükümete karşı hissettim... Son 37 yılda 700 bin avro vergi ödedim, hiçbir kesinti yapılmadan hem de, hatta bir keresinde bir gece 2 bin avro borcum olduğu için tutuklandım, salıverilmek için büyük savaş verdim ve hiçbir şey hafifletici sebep kabul edilmedi."

Dava dilekçesi verildikten sonra davanın 2009 yılında mahkemeye gelmesi iki yıl sürmüştü.

"Üç yıl sonra gelen ara karardan sonra duruşma başladı ve bizden tahmini gelir kaybımızı değerlendirmemiz istendi. Bizim tarafımız gelir kaybını tahminen 10 milyon avro olarak, hükümet tarafı ise 8,5-9 milyon avro arasında belirledi... 23 Şubatta her iki taraf argümanlarını sundu... Ayrıca devletin iddialarımıza getirdiği itirazlara 12 itiraz sunduk."

2011 yılında hâkim kararı hâlâ beklenmekteydi, ancak Thomas Kaoulas iddialarının kabul edileceğinden umutlu. Ancak bunun pek çok mülteciyi etkileyen, daha büyük bir mesele olduğuna da dikkat çekiyor.

"Onlar [hükümet] haklı olduğumu biliyorlar, ama beni kısmen bile olsa tazmin ederlerse, bunu bütün vakalar için yapmak zorunda kalmaktan korkuyorlar... Benim davamı kazanmam veya kaybetmem sorunu çözümüyor. İstirap çeken insan çok."

Geleceğe Dair Beklentiler

Thomas Kaoulas iddialarını sadece Kıbrıslı Rum mülteci toplumu çerçevesinde değil, daha genel anlamda Kıbrıs meselesi çerçevesi bağlamında da ele alıyor.

"Kıbrıslı Rumlarla Kıbrıslı Türkler arasında nefretin kök salmasını sağlamak, devletin hatasıydı. Sevgi geliştirmeleri gerekirdi, o zaman Kıbrıslı Türkleri Türkiye bağrına basmazdı... Bir keresinde Lefkoşa'da bir evdeydim ve üst sınıftan bir hanım bana 'Yani, gidiyor musunuz oraya? Neden gidiyorsunuz?' diye sordu. Ben de 'Bakın,' dedim, 'şu anda benim insani duygularımı kışkırtıyorsunuz ama bir akşam yemeği davetinde olduğumuz için size yumuşak bir yanıt vereceğim. Bir tek şunu söyleyeceğim. Gidiyorum çünkü içimde açık bir yara var, çünkü yerimden rızam olmadan ayrıldım ve gitmeye de devam edeceğim, geri dönmeden ölsem de gitmeye devam edeceğim. Bana bir daha neden gittiğimi sormayın. 350 kere gittim ve gitmeye de devam edeceğim. Açık bir yaram olduğu için evime gidiyorum, çiçeklerimi kesiyorum ve ayrılıp Limasol'a geliyor, bunu ruhumda bir acıyla yapıyorum. Siz bunu hissedemezsiniz.' Sonra da sustu. Mülteci olmayanların mültecilerle empati kurması mümkün değil. Mülküm olmasa bile kendi yerime gitmek isterdim."

Thomas Kaoulas için geri dönme olasılığı, üstünde iki kere düşünmeden kabul edeceği bir seçenek.

"Koştura koştura dönerim. Açıldığı an giderim. Yayan bile giderim."

Sonuç

Yerel mahkemede Kıbrıs Cumhuriyeti'ne karşı açılan ilk dava olan Thomas Kaoulas davası, henüz hükme bağlanmış değil. Bu arada Thomas Kaoulas düzenli olarak evini ziyaret etmeye devam ediyor. Davayı kazanmasının evine dönmesini mümkün kılmayacağının farkında olan Thomas Kaoulas'ın talebinin altında, mültecilerin savaş sonrası durum ve sürekli kesintiye uğrayan müzakereler yüzünden, şayet bir çözüme ulaşılmış veya devletten daha fazla maddi destek alınmış olması durumunda erişebilecekleri yaşam standardından mahrum kalmış olmasından kaynaklanan bir adaletsizlik duygusu yatıyor. Önce TMK'ye müracaatta bulunmuş, sonra da Kıbrıs Cumhuriyeti'ni mahkemeye vermiş olması nedeniyle basında "hain" damgası yemiş olsa da, Thomas Kaoulas attığı her iki adıma da aynı hüsrana duygusuyla bakıyor. Dava açmadan önce değerlendirdiği TMK'yle anlaşmaya varma seçeneği, farklı koşullarda ona emekliliğinde güvence sağlayacak olan bir mülkü "hibe etmek" zorunda kalmasına bağlı olarak hissettiği adaletsizlik duygusunu daha da artırmış. Kıbrıs'ta bu iki sistemin birbirine muhalif şekilde işlediği göz önünde bulundurulduğunda, TMK'nin bir yandan da talepleri karşılamadaki başarısızlığının, Kıbrıslı Rum mültecilerin gözünde KKTC'yi değil, kendi devletlerinin meşruiyetine zarar veren bir biçimde işleyebildiği söylenebilir. Ancak kişilerin ihtiyaçlarına öncelik veren bir bakış açısından incelendiğinde, bu dava, adanın her iki tarafında da anlayışsız idari yapılarla boğuşan Kıbrıslı Rum mültecilerin kendilerini buldukları çıkmaza iyi bir örnek oluşturuyor.

Eleni Meleagrou, 2009

Eleni Meleagrou, uzmanlık alanı insan hakları olan ve Britanya'da çalışan bir avukat. Avrupa Bireysel Haklar Danışma Merkezi'yle (AIRE) bağlantıları var ve Mayıs 2009'da AİHM'ne verdiği dava dilekçesinde kendisini AIRE temsil etmiş.

Bu müracaatının nedeni, mülk konulu taleplerini karşılamakta TMK'nin çalışmalarından memnun kalmamış olması. Xenides-Arestis-Türkiye davasının TMK'nin olası bir iç hukuk yolu sunduğuna işaret etmesi üzerine, Eleni Meleagrou ne denli etkin olduğunu görmek için TMK'ye başvurmuş.

Aslen Girne sahilinde, bir aile konutu da dahil olmak üzere 18 mülkün tamamen iadesi talebiyle Kasım 2006'da TMK'ye başvuran Eleni Meleagrou, üç yıl boyunca TMK ile müzakere ettikten sonra taleplerinin çoğunun reddi, geri kalanı içinde tazminat teklifi şeklinde bir sonuca ulaşmış. TMK'nin Ekim 2010'da beyan ettiği açıklamayı temyiz etmesiyle dava KKTC Yüksek İdare Mahkemesi'ne sunulmuş ve karar Haziran 2011'de onaylanmıştır. Halihazırda AİHM'ne de başvurmuş olan Eleni Meleagrou, AİHM'nin başvurusunu değerlendirmesini beklemektedir.

Yerinden Edilme

Kıbrıs Cumhuriyeti kanunlarına göre mülteci sayılmayan Eleni Meleagrou, anne-babasının 1960'larda Girne'de yaptırdığı yazlığın, Lefkoşa'daki evleri kadar evleri sayıldığını düşünüyor.

"Her hafta sonunu orada geçirir, yazın tümünden orada kalırdık. Annem orada yazar, babam orada hasta görür, oldukça geniş ailemiz kutlama ve partiler için orada bir araya gelirdi... Yıllarca rüyalarımda gördüm... Ama hiç hoş olmayan bir rüyaydı bu. Evde görürdüm kendimi, altımızda

deniz ve kayalıklar, yüzmek için aşağıya inerdik ama indiğimiz yerde bir sürü ceset gömülüymüş. Çok korkunç bir atmosferdi.”

Darbenin yapıldığı gün Türk ordusunun daha sonra karaya basacağı noktada yer alan evde bulunan Eleni Meleagrou, yaklaşan savaşın korkusuyla ayrıldığı eve bir daha dönmemiştir.

“O dönemde Britanya’da okuyordum ve yaz için gelmiştim, evde büyükannemle birlikte kalıyorduk. Annemle babam hafta sonu için gelip gitmişlerdi. Pazartesi günü büyükannem gelip bir şeyler olduğunu, haberleri dinlememizi söyledi, darbe olduğunu öyle öğrendik. Ben siyasi konulara çok duyarlıydım ve iki hafta önce de neredeyse bir darbe olmuştu, bu yüzden olayları konuşuyorduk zaten. Haberi duyar duymaz istilânın an meselesi olduğunu düşünmüştüm. Telefonlar kesilmişti, kimseyle temas kuramıyorduk. O gece uyumamış, gözlerimi denize dikip beklemiştim, çünkü açık günlerde Türkiye’nin güney bölgesini (Karamanyá) görmek mümkündü. İstila olacaksa, bir yerden gelecekler, diye düşünmüştüm. Bunun bir hafta süreceğini bilmiyordum. Ertesi sabah annemle babam gelip bizi aldılar. Bir bahçıvanımız vardı, evden bazı eşyaları arabaya yüklemeyi teklif etmişti; annem bunu reddetmişti.”

Aile olacıklardan korkmuş olsa da, mülk kaybını acil bir durum olarak görmemiş, buna öncelik vermemiştir.

“Feci bir durumdu. Olanlardan ödümüz kopmuş olmasına rağmen daha öncelikli sorunlarımız vardı, çünkü amcamın [solcu bir aktivist olduğu için] saklanması gerekiyordu. Çünkü bütün o ‘cesur adamlar’ onları arıyordu, çeşitli insanları öldürmüşlerdi zaten. Eve gittik ve ben kulağımı BBC’den ayırmaz oldum. İstiladan önceki akşam evde otururken birden evde bir hareketlenme olduğunu, insanların koştuğunu hissetmiştim. Kapı çalınmıştı, gelenler darbecilerdi, evi çevirmiş, silah olup olmadığına bakmak için evi aramak istiyorlardı. Çok kızıp onları terslemiştim, silahlarıyla beni dürtüyorlardı. Annem onlara kızları rahat bırakmalarını, onlara yardımcı olacağını söylemişti.”

Türk istilâsından sonra Limasol’daki liman açılır açılmaz Eleni Meleagrou ile amcası Yunanistan’a giden ilk gemiye konmuş, kendisi oradan öğrenimine devam etmek için Londra’ya uçmuş. Orada Kıbrıslı öğrenci hareketinde siyasi olarak aktif bir rol almış. “Hiçbir şeyin önemi kalmadığı” için okulu bırakmayı düşünmüşse de, kendini zorlamış ve diplomasını almış. Sorulduğunda, savaş deneyimini “hangimiz atlatabildik ki” diye yanıt veriyor.

Hukuk Davası

[Londra] kent merkezinde avukat olarak çalışan Eleni Meleagrou 2003 yılında AIRE ile işbirliği yapmaya ve giderek insan hakları davalarına odaklanmaya başlamış. Bu çalışmalarının bir parçası olarak Kıbrıs’la ilgili AİHM davalarını da incelemeye ve Loizidou-Türkiye davasından bu yana hukuki davaları araştırmaya başlamış. Xenides-Arestis-Türkiye davasının karara bağlandığı gün oluşturulduğu açıklanan Komisyonun kurulacağını Eleni Meleagrou önceden tahmin etmiş.¹⁴

“Sonrasında bu konuyu insanlarla görüşmeye başladım. Etkili olup olmadığını görmek için bu iç hukuk yolunun denenmesi görüşündeydim. Ailemize ait tapuları incelemeye başladım, babamın

¹⁴ Ayrıca bkz. Erdal, 2011: 253-256.

daima çok muntazam olan çekmecelerini açtığımda tapular, haritalar, başka şeyler buldum. Daha önceleri tapular, eski belgeler hiç ilgimi çekmemişti. Neyin nerede olduğuna dair annemin hiçbir fikri yoktu, ama 1974 yılından sonra Gazimağusa ve Girne'deki tapu sicil daireleri kaybedildiğinden babam mülkiyet vesikaları çıkarmıştı. Neyin neyle eşleştiğini anlamam saatlerimi aldı, sonunda hepsi orada [kuzeyde] olmak üzere toplam 18 farklı parsel olduğunu keşfettim. Bunlarda hakkımız olduğunu talep etmek ve TMK mülkleri iade edeceğini beyan ettiği için de iade talebinde bulunmak istedim.”

Dost ve tanıdıklarına danışan Eleni Meleagrou, farklı farklı tepkiler almış.

“İnsanlarla tekrar tekrar tartıştım; bana başvuruda bulunursam bunun vatan hainliği olacağını, Türkiye'nin işgalci mantığını tanımak anlamına geleceğini söylediler, ama bu konular umurumda değildi. Ben sadece bunun bir iç hukuk yolu olmasıyla ilgileniyordum ve sonuna kadar götürmeliydim. Amcam çok destek oldu bana ve Güzelyurt'ta avukatlık yapan bir arkadaşıyla görüşmemi önerdi.”

Bu Kıbrıslı Türk avukatla kurduğu bağ, Eleni Meleagrou'nun hukuk davasıyla ilgili deneyimine ilişkin en değer verdiği şey. Eleni Meleagrou davanın başında kendisini temsil ederken, dava dosyasında “onun avukatı” olmak üzere atanan ve Britanya'da olduğu zamanlarda onun adına hareket etmesi için vekâletname verdiği avukat.

“Hakkı o zaman da, halen de çok sevdiğim bir insan. Onunla 2006 yılında tanışmıştım, birlikte çalışmaya başladık. Hakkı'nın İngilizcesi pek yoktu, benim Türkçem çok zayıftı, ama o Kıbrıs ağızıyla, aynen çocukken Güzelyurt sokaklarında öğrendiği şekliyle harika Rumca konuşuyordu. İlk başlarda, Kıbrıs ağızıyla birbirimize hukuki terimleri anlatmaya çalışırken bu karmaşanın içinden asla çıkamayacağız diye düşünmüştüm [gülüyor]. Ama çok akıllıydı ve kendini bu işe adamıştı. Ben ona AİHM sistemini anlamasında yol gösterdim, o da bana benim hiçbir fikrimin olmadığı kendi sistemlerini anlattı. Yakın arkadaş olduk, eşiyse de; onların mutfağında oturur, sosis yer, zivaniya içerdik... kısa bir süre önce vefat ettiğinde, bedeli benim için ağır oldu.”

TMK'nin ilk kararı, mülklerin sekizinin babasının ailenin adına kurduğu bir şirket vasıtasıyla miras kaldığı ve TMK yasasına göre bu durum kabul edilmediği için Eleni Meleagrou'nun bu mülklerin meşru sahibi olarak tanınmadığına dayanarak başvuruyu reddetmek olmuş. Bununla beraber, bütün parsellere ilişkin tazminat konusunda görüşme başlatmışlar, bunu da Eleni Meleagrou reddetmiş.

“Bu değerlendirme sistemi tamamen keyfidi... Bununla ilgilenmediğimi açıkladım, derdim tazminat değildi. AİHM'e başvurmayı planladığımı da anlattım ve onlardan mülkleri neden iade etmediklerinin nedenlerini açıklamalarını istedim... sonunda puan sisteminde her bir parsel ne olduğunu anlatan belgeler sunmak zorunda kaldılar—bazısı belli insanlara tahsis edilmiş, bazısı askeri bölgeymiş, bazısı orman arazisiymiş. Ayrıca orman sınırının dışında olduğunu kanıtlayabildiğim minicik bir arsanın iadesi konusunda bir teklif aldım. Parsellerin tahsisi de görüşmeler sırasında değişiyordu. Ciddi bir yaklaşım söz konusu değildi.”

Sonunda TMK'nin nihai kararı ilk başta verdikleri karar oldu ve bu karar temyizden sonra Yüksek İdare Mahkemesi'nce de onaylandı. Bu süre zarfında Eleni Meleagrou, taleplerinin karşılanmayacağını anladığında karar açıklanmadan AİHM'ye başvurdu.

“Beş yılın sonunda artık çok sinirlenmişim ve AİRE'ye de danıştıktan sonra başvuruda bulundum, Mahkeme'ye de onlara gelişmeleri aktaracağımı bildirdim.”

Geleceğe Dair Beklentiler

Eleni Meleagrou'nun başvurusu TMK'yi bir iç hukuk yolu olarak sınamayı amaçlamış olsa da, kendisi bu "testin" sonucunun kesinlikle önceden belirlenmiş olmadığını belirtiyor.

"Etkili olup olmadığını görmek için başvurdum. Ve taleplerime mantıklı karşılıklar alsaydım, değerlendirmeye de hazırdım... Bana '18 parseli al' veya 'evini al' demeyeceklerini biliyordum elbette... Adil bir karar olarak ne beklediğimi söylemek zor. Aptal değilim, insanların zorla evlerinden çıkarılamayacağını anlıyorum. Ancak öte yandan, bana bir teklifte bulunmadılar, örneğin 'Tamam, evini iade edemeyiz ama evin arkasındaki parselleri iade edebiliriz,' demediler. Bunu demiş olsalardı yine içim acırdı, ama üstünde düşünürdüm. Veya ön tarafta, ayrı bir tapuya bağlı daha ufak bir arsa daha var. Bunu da sahilde olduğu için reddettiler. Veya oraya yerleşenlere verilen ama üstünde kimsenin yaşamadığı, tahsis edilmiş ama boş duran parseller. Süreç baştan sona çok adaletsizdi, beni aptal yerine koyabileceklerini düşündüklerini anladığım için kızgındım. Beni kazıklamaya çalıştıklarını hissettim. Bazen kendimi Alis Harikalar Diyarında gibi hissedirdim. Ciddi ciddi müzakere etmiş olsalardı, türlü olasılığın üstünde düşünmeye hazırdım. Ama bunu hiç yapmadılar... Olmam gerekenden çok daha iyimsermişim meğer."

Eleni Meleagrou, kendi durumunun, Kıbrıs meselesinin daha geniş çaplı politikalarının bir göstergesi olduğunu düşünüyor.

"[TMK] yasasını okuduğumda, bunun düzgün bir biçimde uygulanamayacak bir kanun olduğunu gördüm. Genellemeler çok fazla ve yasanın yapısı, onlara istedikleri biçimde davranmaları olanağı sağlıyor. Tazminatı belirlemek için herhangi bir kriter yok; bir formül veya herhangi bir mantığı yok. Komisyon'daki insanlar uzman olsaydı, uygulanabilirdi; illa hukuk konusunda uzman da değil, ama Adalet Bakanından bağımsız avukatlar olabilseydi iyi olurdu. Bu insanlar bağımsız, olaylara tarafsız bakabilecek insanlar değiller... Bu uygulama Türkiye'nin bir iç hukuk yolu, ama Türkiye'nin değil, KKTC'nin. Ve 40 yıldır yasadışı olan bir devletin mustarip olduğu yolsuzluk ve yetersizlikten payını alıyor... Bu süreçten geçerken tam da böyle hissettim. Askeri işgal altındaki bir devletçikte olduğumu hissettim; ordunun yönetiminde çünkü ve ayrıca bana 'Bu parselle ilgili ordudakilere danışmamız lazım,' filan diyorlardı. Bence doğası gereğince düzgün işlemesi mümkün değildi."

Siyasi geleceğe dair beklentilerinde Eleni Meleagrou yeniden birleşme konusunda kötümser, ama toprak olmasa da halkların yeniden birleşebileceğinin hayalini kurmaya devam ediyor.

"Onlar orada bir yaşam kurmuşlar, biz gidip bunu bozamayız... İşin aslı, durum bundan çok daha karmaşık ve ben bunu Hakkı aracılığıyla görmüş olduğum için şanslıyım... O tarafa erişimin beni güçlendirdiğini hissediyorum ve sonuçta hiçbir şey iade edilmese bile bunu kimse benden alamaz... Bazen umarım Hakkı gibi bu olay sonlanmadan ölmem diye düşünüyorum. Sonuna kadar götürmek istiyorum."

Sonuç

Eleni Meleagrou'nun AİHM davası hâlâ kabul edilmeyi beklerken, yürüttüğü hukuk davası bir düzeyde (yerelde) sonlanmış, bir diğerinde (uluslararası) ise daha yeni başlayacak. TMK ile yapılan müzakereler mülk taleplerinin yerel mekanizmalarla ne derece karşılanabileceğine ilişkin Eleni Meleagrou'nun ağzında acı bir tat bırakmış olsa da, bu süreçte karşılaştığı karmaşık ve keyfi bürokrasi dâhilinde yol bulma deneyimi bir yandan da gelecekteki bir çözümün hem toplumsal, hem de bireysel düzeyde neleri kapsayabileceğinin daha iyi farkına varmasını sağlamış. Bu deneyimden çıkardığı sonuç, adanın her iki tarafındaki çoğu insanın en korktuğu şey, yani ikinci bir bölünme söz konusu olduğunda bile, kişilerin kendi çözümlerini geliştirmeleri için bırakılan alanın bir göstergesi. Bu aynı zamanda, sunulan hukuk davalarının çoğunda öne çıkan bir "adalet" tanımının–bunun maddi anlamda bir geri kazanımdan çok, kişinin insan olarak saygınlığını geri kazanmasıyla ilgili olduğunun–da altını çiziyor.

YANSIMALAR

*Lefkoşa'daki bir ofisin
duvarında asılı olan
Girne limanı tablosu*

*Lefkoşa'daki bir oturma
odasında, ss amaçlı bir
rafın altında asılı Girne
limanı çizimi*

SONUÇ

Bu rapor, yerinden edilmişliğin Kıbrıs Rum toplumuna mensup kişilerce nasıl yaşandığına dair genel bir bakış sağlamayı amaçlamıştır. Burada özetlenen anlatılar öncelikle bu bağlamdaki deneyimlerin çeşitliliğine işaret etmekte ve bu anlamda, söz konusu deneyimleri genel ve birleştirilmiş terimlerle çerçeveledirmenin imkânsızlığının altını çizmektedir.

Bu anlayışla, raporun giriş bölümünde, farklı etmenlerin bireysel deneyimleri nasıl etkilemiş olabileceği aktararak yerinden edilmişlik deneyimine ilişkin değişken bir takım unsurlar genel hatlarıyla verilmeye çalışılmıştır. Cinsiyet, yaş, sınıf ve başka kimlik özellikle kuşkusuz bu deneyimlerin şekillenmesiyle yakından ilintilidir. Ancak bazı diğer etmenlerin de belirleyici olduğu açıktır. Kişinin ne zaman kaçtığı ve bunun ayrıntıları, mülkün kalitesi ve hangi bölgede bulunduğu, ayrıca mülkle olan özel bağlar, bu etmenlerin bazılarıdır. İç içe geçmiş bu ilişkiler, raporun birinci kısmının giriş bölümünün odak konusunu oluşturmıştır.

Raporun ikinci bölümü, yerlerinden edilerek Kıbrıs'ın güney kısmına yerleşen kişilerle yapılan mülâkatların özetlerini ele almıştır. Yukarıda bahsedilen etmenler, raporda yer alan on özetin seçiminde yönlendirici olmuştur. Bu unsurların dışında, kişinin başkalarına kıyasla konumunun da mülteci kimliğinin nasıl kavramsallaştırıldığını belirleyen bir diğer unsur olabileceği görülmektedir; bu durum, bürokrasi ve toplumsal ilişkiler olmak üzere iki düzeyde tezahür etmektedir. Bu diğerleri, genelde karışıklıklar oluşturduğundan, mülteciliğin siyasi alanı olarak da tanımlanabilir. Burada konuyla ilgili bir nitelik, devletin mülteciliği ve buna ilişkin yardım ve diğer hakları düzenlemek için kullandığı sınıflandırma sistemidir. Bu nedenle, örneklem dâhilinde görüşülen bazı kişiler resmen "mülteci" olarak tanınırken ve bunun kanıtı olarak devletçe verilen "mülteci nüfus cüzdanına" sahipken, bazıları için—kendi deneyimlerinin diğer mültecilerin deneyimlerinden farklı olmadığını ileri sürseler bile—bu geçerli değildir. Başka, özellikle de ikinci nesil mültecilere ilişkin durumlarda, söz konusu belge olsa bile, tam tersi bir şekilde, belgeye mültecilik duygusu eşlik etmemektedir. Bazı başka durumlarda ise, mülkleri işgal edilmiş mülk sahipleri de kendilerini mülteci gibi hissedebilmekte, ancak yerlerinden edilme zamanındaki yaşam koşullarına bağlı olarak mülteci olarak sınıflandırılmamış olsalar da bunu sadece bürokratik bir sınıflandırma süreci olarak değerlendirmektedir. Toplumsal ilişkiler düzeyinde, görüşülen kişiler ağırlıklı yerinden edilme deneyiminden sonra mülteci olan ve olmayan kişiler arasında ilişkiler üstünde durmaktadır. Çoğunun anlatılarında karışık bir tutum görülmektedir; bir yandan arkadaş, akraba ve sivil toplum ile devlet yapılarında örgütlenen yabancıların sağladığı yardımlar dikkate alınırken, bir yandan da kendilerini bir bağımlılık ilişkisi içinde buldukları insanların (ör. ev sahiplerinin) sergilediği güvensizlik, ayrımcılık ve küçümseme de göz ardı edilmemektedir.

Bunlara bağlı olarak söz konusu siyasi alanın nasıl tanımlandığı, mülâkatlarda görüşülen kişinin “adalet” söylemleriyle yakından ilintilidir; bu bazı durumlarda en üst düzey siyasete ve gelecekteki olası bir çözüme dair görüşlerine kadar uzanmaktadır. Söz konusu “adalet” söylemlerindeki önemli etmenlerin biri, mültecilerin kayıplarının toplumca paylaşılması duygusudur. Bunu ifade etmek için kullanılan terim pek çok durumda “yükün paylaşımı,” yani bu kayıpların bütün Kıbrıslı Rum nüfusunca paylaşılması olmuştur. Bu da örneğin “Yükün Eşit Paylaşılması Kurumu’nun” (bkz. Giriş) çalışmalarını ve 1990’lar ile 2000’lerde göçmenlerin geçici konut ve maddi ödeme gücüne ilişkin sorunlarını hafifletmek için tesis edilen kanun ve politikaları tanımlamaya yönelik kurumsal dilde kullanılan resmi terminolojiyi yansıtmaktadır. Görüşülen kişilerin dile getirdiği söylemlerde, bu tür tedbirler büyük oranda yetersiz kaldığı için eleştirilmekte ve “yükün paylaşımı” mülteci olan ve olmayan nüfuslar arasında son dönemdeki mülk değer biçme dinamiklerinin şiddetlendirdiği görece kazanım ve kayıplarla bağdaştırılan, daha geniş bir potansiyeli temsil etmektedir. Dahası, bu söylem mülklere ilişkin tazminat seçeneklerine dair en üst düzeydeki siyasi tartışmalara ve TMK’nin tazminat vasıtasıyla adalet dağıtan bir mekanizma olarak meşruiyetine de eklenmektedir. Bir başka düzeyde, adalet meselesi bir yandan da mültecilerin hak ve sosyal yardıma erişimine ilişkin fikirlerle de ilintilidir. Örneğin görüşülen bazı kişiler, sosyal yardımların siyasal kayırmacılık sistemine bağlı olarak mülteci nüfusu arasında eşitsiz bir biçimde dağıtıldığını, bunun söz konusu haklara erişip erişememeyi ve hakların kalitesini (ör. teklif edilen alternatif konut tipini) etkilediğini dile getirmektedirler.

Görüşmelerde siyasi alana atıfta bulunulan bir diğer unsur, farklı etnik kökenden insanlara, özellikle de Kıbrıslı Türklere yönelik görüşlerdir. Bu konuyla ilgili bazıları yerlerinden edilmeden önceki yaşamlarına ilişkin anılarında belli bazı Kıbrıslı Türk kişilerle ilişkileri hakkında uzun uzun konuşurken, bazıları Kıbrıslı Türklerle ve adanın kuzeyiyle şu andaki bağlarına dikkat çekmişlerdir. Bazıları ise bu tür bağlardan hiç bahsetmemişlerdir. Ancak çoğunun, eğitim sistemi vasıtasıyla adanın kuzeyinin toplumsal açıdan “kayıp topraklar” olarak sunulduğu ve siyasetçilerin o toprakları “esareten kurtarmaya” yönelik açıklamalarıyla sürdürülen resmi ve daha az resmi düzeydeki milliyetçi söyleme yabancılaştıklarını ifade etmesi kayda değer bir noktadır. Buna bağlı olarak görüşülen kişilerin çoğu kayba ve geleceğe dair beklentilerine ilişkin görüşlerini nitelendirirken Kıbrıslı Türklere karşı bir düşmanlık hissetmediklerinin altını çizmişlerdir; bu durum, Kıbrıslı Türklendense Türkiye’ye ve Türklere yönelik düşmanlığı yansıtan resmi söylemin bazı unsurlarıyla benzerlik göstermektedir.

Yine söylemlerin siyasi alandaki izdüşümüyle bağlantılı olan bir nokta, kişinin kaybettiğiyle ilişkisini tanımlarken kullanılan “ev” ve “mülk” kavramlarının zıt olarak birbirinden ayrılmasıdır. Bu nedenle kişinin evindeki eşyalar bazı durumlarda ayrıntılarıyla ve kayıp ile adaletsizlik duygularını şiddetlendiren bir biçimde anımsanmaktadır. Diğer durumlarda ise belli bazı eşyalarla, yerinden edilme noktasında kırılıp onarılamaz biçimde kopan toplumsal ilişkiler çerçevesindeki o bütünsel ev ve mahalle duygusu arasında da bir ayırım gözetilmektedir. Öte yandan, tapuların yer aldığı yasal alan ile bu tapuların tam olarak yakalayamadığı veya farklılık gösterdiği mülkiyet duygusu (tapuların çocuklara devredilmediği veya ikinci nesil mülteciler

tarafından “bir kâğıt parçası” muamelesi yapıldığı durumlar) arasında da ayrımlar söz konusudur. Bu tür ayrımlar, TMK ve tazminat konusuna yapılan atıflar aracılığıyla daha üst düzey siyasete de işaret ediyordur olabilir.

Siyasi alanın yerinden edilmişlik deneyimlerinin oluşmasındaki farklı ama ilintili bir başka açılım, üçüncü bölümde sunulan hukuk davaları hikâyeleriyle verilmektedir. Her hikâyenin sonuç kısmında değinilen belli bazı noktalara ek olarak, daha genel bazı ifadelerle gerek vardır.

Genel olarak hukuk davalarına ilişkin öyküler, ikinci bölümde aktarılan ve büyük oranda anlatıların siyasal söylemsel bir çerçeveye yerleştirilmesini içeren yaşam öyküleriyle önemli benzerlikler sergilemektedir. Bu şekilde ikinci bölümdeki öyküler üçüncü bölümdekilerin, üçüncü bölümdekiler de ikinci bölümdekilerin bazı unsurlarını daha da aydınlatmaktadır. Bu nedenle, örneğin davacıların ifadelerinde Kıbrıslı Türklerin görünürlüğü daha fazladır ve genelde medyanın bu hukuk davalarını aktarırken konuyu dayandırdığı milliyetçi söyleme uzak hissettiklerini dile getirme çabalarını beslemektedir. Resmi mültecilik kategorileri içinde sınıflandırılmalarının da ayrı bir önemi vardır, çünkü çoğu davacı mülteci kimliğine dair kendi algılarının devletçe öngörülen kimliklerden ne açıdan farklılaştığının veya bu sınıflandırma sonucunda onlara sağlanan veya sağlanmayan fayda ve desteklerin üstünde durmaktadır. Bu nedenle bazı davacılar sadece Türk ordusuna (ki çoğu durumda bu ordunun bağlı olduğu devlet mahkemeye verilmektedir) kaybettikleri şeyler açısından değil, yaşadıkları kayıpları kendi devletlerinin doğru değerlendirip hafifletme konusundaki yetersizliği açısından da bir adaletsizlik hissini dile getirmişlerdir. Bu yüzden, sunulan davalar tercih edilen hukuki yöntem ve bunun siyasi etkileri açısından çok farklılık gösterse, hatta birbirine ters düşse de,¹⁵ davacıların hikâyeleri siyasi güçler tarafından adaletsiz muamele gördükleri hissinde birleşmektedirler.

Son olarak, mülteciliği tanımlayan en belirleyici niteliğin travma olduğu, tüm anlatılarda açıkça ortadadır.¹⁶ Bu durumu hem başka araştırmacılar (Agathangelou ve Killian, 2009; Evdokas ve ark., 1976; Galatariotou, 2008), hem de Kıbrıslıların siyasi subjektivitesinin bu ve diğer unsurlarını inceleyen araştırmalar (Demetriou, 2007a; 2007b; Demetriou ve Gürel, 2011) teyit etmişlerdir. “Kaçış” konusunun yüz yüze görüşmelerin temel noktalarından birini oluşturmasının ana nedeni budur. Söz edilen kaçış deneyimleri, mülâkatlarda hem birinci elden yaşanan, hem de bahsi geçen toplu mağduriyet ortamındaki başka insanlar vasıtasıyla aktarılan şiddetin üzerinde durma fırsatı yaratmıştır. Mağduriyet, kişilerin yaşamlarını yeniden inşa etme süreçlerine ilişkin anlatılarda da sürmüştür, çoğu kez bu sürecin patolojik yanları dile getirilmiştir (ör. hem

¹⁵ Bu farkların özellikle de çözüme yönelik siyasi müzakerelerde egemenliğe dair meselelerle olan ilişkisiyle ilgisinin ayrıntılı bir analizi için bkz. Erdal (2011).

¹⁶ En belirleyici unsurun “travma” olması, bu teriminin mülteciler/yerinden edilmiş kişiler için kullanılmasını reddeden eleştirel yaklaşımlara da yol açmıştır (Loizos, 2008). Bu eleştiri bağlamında, burada bu sözcüğü oldukça geniş bir anlamda kullandığımı, klinik psikoanalitik anlamda kalıcı bir bozukluğu değil, halk arasında ve siyasi söylemlerde sözcüğe ne kadar farklı anlamlar yüklendiğini yansıtmak için kullandığımı belirtmek isterim.

kendilerinin, hem de çevrelerindeki insanların kaçıışı sırasında yaşanan travmanın uzun erimli etkilerine dair anlatılar). Aynı zamanda, yaşamların yeniden inşa edildiği süreçler çerçevesinde kişilerin neleri yapıp yapamadığına dair anlatılar vasıtasıyla, marazi ve normalleşmiş durumlar arasında yapılan ayrımlara dikkat çekmek de önemlidir. Ölüm ve ölmeye yakın durumlarda ortaya çıkan travma, insanlar günlük yaşamlarına normal görünen bir biçimde devam ederken, yüzeyin hemen altında bekleyen bir şey olarak ifade edilmektedir. Bu açıdan, söz konusu anlatıların ve travmanın etkilerinin, Kıbrıslı Rum yetkililerin geçen bir kaç on yıl zarfında geliştirdiği siyasi söylemlerle sürdürüldüğü iddia edilebilir. Bu nokta belli bir yere kadar geçerli de olabilir; ancak mülâkatlar, bu duygu yapılarının gayet kişisel olduğuna ve hatta bahsi geçen olağanüstü siyasi söylemden farklı bir biçimde geliştiğine dair kuşku bırakmamaktadır. Örneğin kişi evini ziyaret edememenin acısını dile getirirken, bu acıyı genel anlamda hissedilen acıdan ayıran belirli durumlar da aynı oranda vurgulanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aganthelelou, A. M. 2000. Nationalist narratives and (dis) appearing women: State sanctioned sexual violence. *Canadian Woman Studies* 19:12-21.
- Aganthelelou, A., and K. Killian. 2009. The discourse of refugee trauma: Epistemologies of the displaced, the state, and mental health practitioners. *The Cyprus Review* 21:19-58.
- Attalides, M. 2003 [1979]. *Cyprus: Nationalism and International Politics*. Peleus. Mannheim and Möhnesee: Bibliopolis.
- Christodoulou, D. 1992. *Inside the Cyprus Miracle: The Labours of an Embattled Mini-Economy*. Vol. II. *Minnesota Mediterranean and East European Monographs*, Minneapolis: University of Minnesota.
- Cockburn, C. 2004. *The Line: Women, Partition and the Gender Order in Cyprus*. London: Zed Books.
- Demetriou, O. 2007a. Freedom Square: The Unspoken Reunification of a Divided City. *Hagar International Social Science Review* 7:55-78.
- . 2007b. To Cross or not to Cross? Subjectivization and the Absent State in Cyprus. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 13:987-1005.
- . 2009. *Migrant Cities: Nicosia South*. British Council.
- Demetriou, O., and A. Gürel. 2011. "Human rights, civil society, and conflict in Cyprus," in *Civil Society, Conflicts and the Politicization of Human Rights*. Edited by R. Marchetti and N. Tocci, pp. 100-122. Tokyo: United Nations University Press.
- Demetriou, O., and A. Gürel. 2008. *Human Rights, Civil Society and Conflict in Cyprus: Exploring the Relationships*. Rome: LUISS University WP3.
- Dikomitis, L. 2010. Places of Desire: Notion of 'Place' and 'Home' among Greek and Turkish Cypriot Refugees, Unpublished PhD thesis, Department of Anthropology, University of Ghent.
- Erdal Ilcan, M. 2011. The Making of Sovereignty through Changing Property/Land Rights and the Contestation of Authority in Cyprus, unpublished PhD thesis, Department of Human Geography, Oxford University.
- Evdokas, T., L. Mylona, C. Paschalis, C. Olympios, S. Chimona, E. Kalava, N. Theodorou, and E. Demetriadou. 1976. *Refugees of Cyprus: A Representative Socio-Psychological Study*. Nicosia: Socio-Psychological Research Group.
- Galatariotou, C. 2008. From psychosocial equilibrium to catastrophic breakdown: Cyprus 1955-1974. *The International Journal of Psychoanalysis* 89:845-866.
- Hadjipavlou-Trigeorgis, M. 1987. Identity conflict resolution in divided societies: The case of Cyprus, Unpublished PhD thesis, Boston University.

- Hadjipavlou, M. 2010. *Women and Change in Cyprus: Feminisms and Gender in Conflict*. London: Tauris Academic Studies.
- Hirschon, R. (Editor). 2003. *Crossing the Aegean: An Appraisal of the 1923 Compulsory Population Exchange Between Greece and Turkey*. Oxford: Berghahn Books.
- Jacobson, D., B. Musyck, S. Orphanides, and C. Webster. 2009. *The Opening of Ledra Street/Lockmaci Crossing: Reactions from Citizens and Shopkeepers*. Oslo: International Peace Research Institute, Oslo.
- Loizos, P. 1975. *The Greek gift : politics in a Cypriot village*. New York: St. Martin's Press.
- . 1981. *The heart grown bitter: a chronicle of Cypriot war refugees*. Cambridge; New York: Cambridge University Press.
- . 2008. *Iron in the Soul: Displacement, Livelihood and Health in Cyprus*. Oxford: Berghahn.
- Markides, D. W. 2001. *Cyprus 1957-1963: from colonial conflict to constitutional crisis : the key role of the municipal issue*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Navaro-Yashin, Y. 2003. 'Life is Dead Here': Sensing the Political in 'No Man's Land'. *Anthropological Theory* 3:107-125.
- . 2005. "Confinement and the Imagination: Sovereignty and Subjectivity in a Quasi-State," in *Sovereign Bodies: Citizens, Migrants, and States in the Postcolonial World*. Edited by T. B. Hansen and F. Stepputat, pp. 103-119. Princeton: Princeton University Press.
- . 2009. Affective Spaces, Melancholic Objects: Ruination and the Production of Anthropological Knowledge. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 15:1-18.
- Pattie, S. P. 1997. *Faith in History: Armenians Rebuilding Community*. London: Smithsonian Institution Press.
- Sant Cassia, P. 2005. *Bodies of Evidence: Burial, Memory and the Recovery of Missing Persons in Cyprus. New Directions in Anthropology*. Oxford: Berghahn Books.
- Strong, P. 1999. The economic consequences of ethno-national conflict in Cyprus: the development of two siege economies after 1963 and 1974, Unpublished PhD thesis, Department of Economic History, LSE.
- Vassiliadou, M. 1997. Herstory: The Missing Woman of Cyprus. *The Cyprus Review* 9:95-120.
- . 2002. Questioning Nationalism: The Patriarchal and National Struggles of Cypriot Women within a European Union Context. *The European Journal of Women's Studies* 9:459-482.
- Volkan, V. 1979. *Cyprus – War and Adaptation*. Charlottesville: University Press of Virginia.
- Zetter, R. 1992. Refugees and forced migrants as development resources: the Greek-Cypriot refugees from 1974. *The Cyprus Review* 4:7-39.9

Bu rapor,
PRIO Cyprus Centre
Posta Kutusu 25157, 1307 Lefkoşa, Kıbrıs adresinden,
357 22 456555/4 numaralı telefon aracılığıyla,
priocypruscentre@cytanet.com.cy

Bu rapor, çatışma sırasında Kıbrıs'ın Güney kısmındaki çeşitli noktalara göç eden insanların yaşam öykülerinden seçmeler sunmaktadır. Bu seçimin amacı göçmenlikle ilgili farklı deneyimleri yansıtmaktır. Bu deneyimlerden yararlanan rapor, insanların adanın kademeli bölünmesinin ardından yaşamlarını yeniden inşa etme teşebbüslerine yönelik yıllar içinde bildirilen geniş çaplı yorumlar, duygular, konuşmalar, beklentiler ve bireysel eylemlere odaklanmaktadır. Bu açıdan raporun amacı belirli bir perspektif veya hareket tarzını olgusal olarak desteklemek değil, bu tür perspektif ve eylemlerin çeşitliliğini kanıtlamaktır. Rapor bu anlamda, mülkiyet konusunun nihai çözümünün, kayıplarla ilgili geniş çaptaki çeşitliliğe karşı dikkatli olunarak, materyalle etkileyici iade duygularının birleştirilmesi gerektiğini gösterir. Rapor, proje süresince yerinden edilmiş bireylerle yapılan röportaj özetleri formunda sunulan yaşam öyküleri üzerine kurmuş olan dört bölüme ayrılmıştır. Rapor ayrıca göçün ardından gelen dava eylemlerine odaklanan röportajları da içermektedir. Bu bölüm mülkiyet konusuyla ilgili, yüksek siyaset, kamusal söylem ve günlük sohbetler seviyesinde yapılan güncel tartışmalar içinde yer alan davalara güçlü bir şekilde odaklanmasından ötürü raporun çok önemli bir bölümü olarak kabul edilmektedir. Genel olarak raporun, yerinden edilmenin kavramsallaştırılması içindeki bağlantı ve uyumsuzlukları dâhil olmak üzere, göçmen ve mülkiyet konularının karmaşıklığının daha ayrıntılı bir değerlendirmesine olanak sağlayacağı umut edilmektedir.

Bu rapor,
PRIO Cyprus Centre
Posta Kutusu 25157, 1307 Lefkoşa, Kıbrıs adresinden,
357 22 456555/4 numaralı telefon aracılığıyla,
priocypruscentre@cytanet.com.cy dresinden temin edilebileceği gibi
www.prio-cyprus-displacement.net adresinden de indirilebilir

ISBN: 978-82-7288-416-0

Bu rapor PRIO tarafından uygulanan
"Güven Yaratmak ve Uzlaşma" projesinin
bir bölümü olarak Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmiştir.

